

Utlåtande 2004:181 RVII (Dnr 329-4485/2003)

Stockholms stads Tobaks-, Alkohol- och Narkotikapolitiska program – STAN-programmet

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Förslaget till tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiskt program för Stockholms stad godkänns i enlighet med bilaga 2, att gälla fr.o.m. den 1 januari 2005.
2. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att utarbeta en övergripande personalpolitisk drogpolicy för staden.
3. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samarbete med socialtjänstnämnden genomföra en uppföljning av de lokala handlingsplanerna.

Föredragande borgarrådet Margareta Olofsson anför följande.

Bakgrund

Socialtjänstförvaltningen tog år 2002 initiativ till en revidering av Stockholms stads alkohol- och drogpolitiska strategi. Förutsättningarna för Sveriges alkohol- och narkotikapolitiska instrument har ändrats sedan nuvarande alkohol- och drogpolitiska strategi antogs bl.a. genom en ökad internationalisering och krav på anpassning till andra länders lagstiftning. Sammantaget fordrar detta ett nytt angreppssätt vad gäller stadens arbete med dessa frågor. Ambitionen med förslaget till program är att ha ett helhetsperspektiv på frågorna och vända sig till stadens alla verksamhetsområden.

Programmet (*bilaga 2*) visar principer, mål och prioriteringar som ska vara vägledande i staden som helhet inom områdena tobak, alkohol och narkotika med hänsyn till aktuella forskningsresultat. Programmet vänder sig till stadens

alla nämnder och styrelser och omfattar förebyggande och tidiga insatser, vård och behandlingsfrågor samt staden som arbetsgivare.

I remissförslaget föreslås att strategin ändras till ett program, som förutom alkohol och narkotika även omfattar tobak. Namnet för programmet föreslås vara **Stockholms Tobaks-, Alkohol- och Narkotika politiska program (STAN-programmet)**.

Remisser

Ärendet har för synpunkter remitterats till stadsledningskontoret, utbildningsnämnden och samtliga stadsdelsnämnder samt Stockholms läns landstings enhet för samhällsmedicin och polismyndigheten i Stockholms län.

Stadsledningskontoret anser att förslaget till STAN-program skall återremitteras. Kontoret anser att programmet bör knytas tätare till de nationella målsättningarna. Kontoret framhåller också att programmet bör behandla förebyggande insatser och att utveckling av vård- och behandlingsinsatser bör ske i annan form. Enklare och tydligare uppföljningsmål bör också utarbetas enligt kontoret.

Utbildningsnämnden anser att skrivningen om drogsamordnarnas roll gentemot gymnasieskolan bör utvecklas samt att det behövs en stadsövergripande samverkan mot bakgrund av att gymnasieungdomar sällan går i en skola i sin hemstadsdel och ofta har ett nätverk spritt över stora delar av staden. Nämnden anser vidare att föreslagna krav på arbetsplaner och policy för det drogpreventiva arbetet i skolan bör följas upp och utvärderas i de årliga kvalitetsredovisningarna.

Bromma stadsdelsnämnd anser att programmet, i den utformning det nu har inte bör ligga till grund för beslut i kommunfullmäktige. Ansvarsfördelningen skall tydliggöras. Programmet bör innehålla en kostnadsanalys. Nämnden är i huvudsak positiv till förslagets tankegångar.

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd är i princip positiv till programmet. Nämnden anser att det är viktigt att samarbetet mellan landstingets lokala beroendevård och kommunens socialtjänst fungerar.

Farsta stadsdelsnämnd är positiv till förslagets ambitioner.

Hägerstens stadsdelsnämnd anser att programmets helhetsperspektiv är bra, men är kritiska till en del definitioner.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd är i stort positiv till förslaget.

Katarina-Sofia stadsdelsnämnd anser att det föreslagna programmet är alltför detaljerat. Stadens skyldigheter som arbetsgivare hör inte heller hemma i programmet. Nämnden anser att det behövs en tydligare och mer heltäckande

drogdefinition i programmet. Nämnden påpekar att ett utvecklat samarbete mellan staden och landstinget är mycket viktigt.

Kista stadsdelsnämnd ställer sig positiv till programmet.

Kungsholmens stadsdelsnämnd ställer sig bakom programmet.

Liljeholmens stadsdelsnämnd anser att det i sin helhet är ett väl genomtänkt förslag, men vill påpeka att programförslaget saknar uppgifter om hur inriktningsmål, delmål och handlingsplaner skall integreras med stadens system för målstyrning och integrerad ledning och styrning och föreslår att programförslaget ses över ytterligare. Vidare anser nämnden att de begrepp som används för att beskriva insatser är ottydliga och att vetenskapliga begrepp redan finns för vad som programmet söker beskriva.

Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd är positiv till programmet.

Norrmalms stadsdelsnämnd är i huvudsak positiv till programmet.

Rinkeby stadsdelsnämnd anser att programmet är väl genomarbetat. Nämnden anser dock att avsnittet om stadens ansvar som arbetsgivare inte är tillräckligt genomarbetat för att utgöra ett tillräckligt stöd i arbetet ute på stadsdelarna. Nämnden pekar också på behovet av att utveckla metoder för det drog-förebyggande arbetet i skolorna och anser även att det är angeläget att staden tar ett helhetsansvar för att sprida forskningsresultat och erbjuda utbildning.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd delar programmets övergripande resonemang och konkretiseringar.

Skärholmens stadsdelsnämnd är i stort sett positiv. Några definitioner bör dock förtydligas.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd anser att programmet i huvudsak är bra.

Vantörs stadsdelsnämnd ställer sig positiv till att staden antar ett program för insatser rörande tobak, alkohol och narkotika som innefattar såväl förebyggande och tidiga insatser som behandlings- och vårdinsatser.

Älvsjö stadsdelsnämnd anser att programmet i stort är väl genomtänkt. Nämnden anser att programmet, trots att många instanser ska hjälpas åt, är svårt att genomföra om inte föräldrar samarbetar med skola, polis, socialtjänst m.fl.

Östermalms stadsdelsnämnd anser att programmet anslår ett helhetsperspektiv i det drogförebyggande arbetet som är positivt.

Samhällsmedicin i Stockholms län anser att det i överlag är ett mycket ambitiöst program. Dock anser Samhällsmedicin i Stockholms län att delmål som syftar till alkoholfri graviditet inte följs upp i programmet och saknar precisering om hur staden ska arbeta med detta ämne. Vidare anses att det inte finns någon plan för hur vuxnas alkoholvanor ska följas upp, att kommunens roll i

det tobakspreventiva arbetet inte är lika tydlig som den för alkohol och narkotika samt att det borde finnas möjlighet till rökavvänjning.

Polismyndigheten i Stockholms län anser att förslaget är positivt.

Mina synpunkter

Att förebygga och hitta åtgärder mot missbruk i alla olika former är en av stadens viktigaste uppgifter. Stockholms stad ska vara en bra stad att leva och verka i och kampen mot drogers skadeverkningar är därför en prioriterad uppgift. Det förändrade alkoholpolitiska läget i omvärlden har förändrat kraven på stadens arbete med missbruksfrågor. Traditionella verktyg som reglering av priser och begränsning av tillgång har blivit allt mer verkningslösa i takt med att införselregler luckras upp och priserna sänks. Samhället måste därmed söka nya vägar i kampen mot missbruk. Stockholm kommer med det nya STAN-programmet (Stockholms Tobaks-, Alkohol- och Narkotikapolitiska program) att ha en strukturerad strategi för missbruksarbetet. STAN-programmets mål är direkt kopplade till nationella mål och handlingsplaner inom området. Det förebyggande arbetet blir ett nyckelbegrepp i STAN-programmet och bygger på aktuell forskning och beprövad erfarenhet för att få största möjliga positiva effekt. Tidiga insatser för personer i risksituationer är nästa steg i stadens strategi. Erfarenheterna visar att möjligheterna att bryta utvecklingen mot ett missbruk ökar avsevärt ju tidigare åtgärder sätts in. Det tredje prioriterade området i STAN-programmet är vård och behandling för att de som missbrukar alkohol eller andra droger ska erbjudas hjälp att komma ifrån sitt missbruk.

STAN-programmet ska ge en grund för det arbete som föreslås ske på en rad olika nivåer inom staden. Programmets förslag och målsättningar innehåller till stora delar en bearbetning av de lagar och riktlinjer som finns inom området. Programmet skall ligga till grund för de lokala handlingsplaner som varje nämnd och bolag i staden skall ta fram, anpassade till de förhållanden som gäller de specifika verksamheterna. Programmet är alltså inte tänkt att detaljstyra det praktiska arbetet utan istället utgöra ett ramverk för den samlade strategi i missbruksfrågan som en stad av Stockholms storlek måste ha.

Programmet behandlar ett mycket omfångsrikt ämnesområde och vissa avgränsningar har därför varit nödvändiga att göra. Några remissinstanser har haft synpunkter på att programmet saknar en diskussion om vissa preparat. I den slutliga versionen har därför avsnittet om definitioner förtydligats.

En del av det förebyggande arbetet rör begränsning av tillgången till droger. I detta sammanhang är stadens tillsynsarbete viktigt. Under de senaste åren har ambitionen inom tillsynen av alkoholservering höjts med ett ökat

antal inspektioner. Dessutom har tillsyn av försäljningsställen för folköl och tobak tillkommit. Det ska understrykas att stadens olika tillsynsansvar regleras i särskilda riktlinjer utanför STAN-programmet.

Satsningen på samordnare inom stadens drog- och brottsförebyggande arbete har varit mycket positiv. I den inledande fasen har samordnarna finansierats delvis genom statliga medel och delvis genom en central satsning. Stadens preventionscentrum, Precens, har fungerat som en övergripande samordnande instans för denna verksamhet. Det statliga stödet kommer att fortsätta även år 2005 och det är därför viktigt att staden kan bibehålla och vidareutveckla denna funktion. Staden har inlett arbetet att utarbeta en folkhälsostراتيجية. Det finns stora förutsättningar för samordnarna att spela en viktig roll även i folkhälsoarbetet.

Stockholms stad är en av landets största arbetsgivare. Det är naturligt att en arbetsgivare av denna storlek har ett särskilt program för att arbeta mot droger i olika former på arbetsplatserna. Det avsnitt i STAN-programmet som behandlar dessa delar utgör grunden för det fortsatta arbetet. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att utarbeta en personalpolitisk drogpolicy som anger mål och inriktning för stadens nämnder och bolagsstyrelser i arbetet med att utforma egna drogpolicies.

STAN-programmet innehåller en rad olika mål. Huvuddelen av målen är som tidigare nämnts bearbetning av lagar och nationella riktlinjer men även av Stockholms stads budget. En struktur för uppföljningen av de olika målen är nödvändig för att säkerställa att STAN-programmet blir ett effektivt redskap. Kommunstyrelsen får därför i uppdrag att tillsammans med socialtjänstnämnden ansvara för uppföljning av STAN-programmet. I uppföljningsarbetet ska kopplingen till stadens integrerade lednings- och styrsystem (ILS) tydliggöras.

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden *Kristina Axén Olin*, *Sten Nordin* och *Mikael Söderlund* (alla m) enligt följande.

Vi föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. i huvudsak godkänna föredragande borgarråds förslag
2. avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet
3. därutöver anföra.

Det är angeläget att Stockholms stad kontinuerligt följer upp och förbättrar insatserna mot olika former av missbruk. Förslaget till nytt alkohol- och narkotikapolitiskt pro-

gram behandlar också många viktiga områden där stadens arbete måste fungera och vara effektivt. Höga ambitioner är också förpliktigande och måste därför resultera i konkreta åtgärder och mätbara resultat. I det aktuella förslaget finns risk att de höga ambitionerna stannar vid just målsättningar och utelämnar viktiga analyser av hur målen skall kunna nås.

STAN-programmets sista kapitel behandlar stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland anställda. Frågan är givetvis mycket angelägen även om den inte hör hemma i det program som nu föreslås. Avsnittet är heller inte tillräckligt genomarbetat och bör därför helt lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang. Genom att behandla frågan separat kan också fler aspekter än de som nu tas upp i programmet vävas in och diskuteras.

Slutligen bör konstateras att de missbruksproblem som finns i Stockholm bara delvis kan lösas genom beslut i staden. När det gäller den nationella narkotikapolitiken kan vi konstatera att dagens politik är otillräcklig och i många delar alldeles för svag. Kriminaliteten tilltar och organiseras samtidigt som nödvändiga satsningar för att stoppa narkotikamissbruket uteblir. De förebyggande insatserna måste bli mer kraftfulla och polisen måste ges större resurser att stävja narkotikasyndikatens kriminella verksamhet. Den nedrustning av polisen som skett under senare år riskerar dessvärre att göra situationen värre och arbetet svårare. En framgångsrik kamp mot knarket kräver också att den restriktiva narkotikapolitiken får ligga fast. Att tillåta sprututbytesprogram sänder därför mycket märkliga signaler som närmast kan uppfattas som att man gett upp inför knarket.

När det gäller alkoholpolitiken är det uppenbart att regeringen inte förmår möta problemen i det moderna samhället. Behandlingen av missbruk har varit slentrianmässig samtidigt som svårförståeliga regleringar och en allmän misstro mot medborgarnas förmåga att ta ansvar tillåts prägla politiken. De problemen kan bara åtgärdas genom en helt ny alkoholpolitik, en politik som respekterar medborgarna samtidigt som stödet ökar till de som verkligen behöver det. En sådan politik förutsätter dessutom att man kraftfullt bekämpar den kriminella alkoholhanteringen.

Reservation anfördes av borgarrådet *Jan Björklund* (fp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet
2. i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt
3. därutöver anföras.

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholstillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är i dag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Förslaget till tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiskt program för Stockholms stad godkänns i enlighet med bilaga 2, att gälla fr.o.m. den 1 januari 2005.
2. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att utarbeta en övergripande personalpolitisk drogpolicy för staden.
3. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samarbete med socialtjänstnämnden genomföra en uppföljning av de lokala handlingsplanerna.

Stockholm den 24 november 2004

På kommunstyrelsens vägnar:
ANNIKA BILLSTRÖM

Margareta Olofsson

Anette Otteborn

Reservation anfördes av *Kristina Axén Olin*, *Mikael Söderlund* och *Kristina Alvendal* (alla m) med hänvisning till reservationen av (m) i borgarrådsberedningen.

Reservation anfördes av *Lotta Edholm* och *Ann-Katrin Åslund* (båda fp) med hänvisning till reservationen av (fp) i borgarrådsberedningen.

Reservation anfördes av *Ewa Samuelsson* (kd) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet
2. i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt
3. därutöver anföra.

Ett verkkningsfullt alkohol- och narkotiskapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå.

Det finns en överhängande risk att insatserna för att förebygga och motverka alkohol och narkotika minskas om stora växlar dras på den drogvaneundersökning som presenterades nyligen för Stockholms stad. Erfarenheterna som till exempel lokala drogsamordnare, Maria Ungdom och Polisen för fram är snarare att alkohol- och narkotikabruket är fortsatt stort bland ungdomar. Därtill finns en farhåga att yngre ungdomar, som inte fångas upp i undersökningen, ökat sitt alkoholbruk.

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. Men kampen mot drogerna kan förmodligen aldrig vinnas om inte det civila samhället kan engageras i kampen. Det innebär att staden måste samarbeta med dem på alla nivåer och engagera frivilliga vuxna, ideella organisationer, fackföreningar och kyrkor, skolfolk och fritidspersonal.

Många ungdomar kommer främst i kontakt med doger och alkohol på krogarna. Polisens tillsyn över krogarna visar att narkotikan flödar, restaurangerna överserverar, att personal är berusad och att situationen allmänt sett är ohållbar. Enligt krogkommisionen i Stockholm har narkotikaanvändningen ökat markant i krogmiljö. 2002 visar en undersökning att 60 % av krogpersonalen någon gång själva använt narkotika och att 14 % av personalen ser narkotikapåverkade gäster varje kväll.

De sena serveringstillstånden till kl. 05 påstås ha inneburit att svartkrogarna försvunnit. Man ska då vara medveten om att inte fler än tre-fyra sådana svartkrogar fanns dokumenterade före det att 05-tillstånden infördes. I Kommunfullmäktiges bestämmer framgår att den årliga omprövningen av 05-tillstånden ska diskvalificera restauranger som haft anmärkningar under året. Det senaste årets många vapenbrott och överservering har inte inneburit att något tillstånd dragits in. Det finns skäl att

ifrågasätta om socialtjänstnämndens tillståndsutskott verkligen efterlever de regler fullmäktige fastställt.

Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Särskilt uttalande gjordes av *Christopher Ödmann* (mp) enligt följande.

STAN-programmet är ett positivt grepp för att bättre tydliggöra vilka insatser som är viktiga i arbetet för att förhindra missbruk av alkohol och narkotika, såsom exempelvis vikten av samverkan mellan socialtjänst, skola och föräldrar.

Alkoholens skador är välkända för oss och alkoholens negativa sociala konsekvenser likaså. Alkoholen är ju ett accepterat och legalt stimulansmedel i vårt samhälle.

Narkotikan däremot är inte laglig, generellt inte accepterad och dess skador ofta mer okända för gemene man. Man kan dock konstatera att narkotikamissbruk ofta leder till snabb undergång för personen både fysiskt och psykiskt. Utslagenheten är väsentlig och kostnaderna för samhället stora i relation till antalet missbrukare.

Vi vill därför understryka betydelsen av ett medvetet arbete såväl mot narkotika som mot alkohol. Insatser och förebyggande ansträngningar skall bedrivas inom båda kategorier droger. Om tyngdpunkten läggs på alkohol riskerar detta att leda till att stora ungdomsgrupper nedprioriteras i det drogförebyggande arbetet.

ÄRENDET

Socialtjänstförvaltningen tog år 2002 initiativ till en revidering av Stockholms stads alkohol- och drogpolitiska strategi. Förutsättningarna för Sveriges alkohol- och narkotikapolitiska instrument har ändrats sedan nuvarande alkohol- och drogpolitiska strategi antogs bland annat genom en ökad internationalisering och krav på anpassning till andra länders lagstiftning. Sammantaget fordrar detta ett nytt angreppssätt vad gäller stadens arbete med dessa frågor. Ambitionen med förslaget till program är att ha ett helhetsperspektiv på frågorna och vända sig till stadens alla verksamhetsområden.

Programmet (*bilaga 2*) visar principer, mål och prioriteringar som ska vara vägledande i staden som helhet inom områdena tobak, alkohol och narkotika med hänsyn till aktuella forskningsresultat. Programmet vänder sig till stadens alla nämnder och bolag och omfattar förebyggande och tidiga insatser, vård och behandlingsfrågor samt staden som arbetsgivare.

I remissförslaget föreslås att strategin ändras till ett program, som förutom alkohol och narkotika även omfattar tobak. Namnet för programmet föreslås vara **Stockholms Tobaks-, Alkohol- och Narkotika politiska program (STAN-programmet)**.

Socialtjänstnämnden beslöt den 16 december 2003 följande.

1. Socialtjänstnämnden godkänner med nedanstående justeringar förslaget för egen del och föreslår kommunfullmäktige att anta förslaget till tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiskt program
2. Socialtjänstnämnden föreslår kommunfullmäktige att ge stadsledningskontorets personalpolitiska avdelning i uppdrag att utarbeta en övergripande personalpolitisk drogpolicy för staden.
3. Socialtjänstnämnden föreslår kommunfullmäktige att anslå medel för att garantera finansieringen av stadsdelsnämndernas preventionssamordnare
4. Socialtjänstförvaltningen får i uppdrag att vartannat år genomföra en uppföljning av de lokala handlingsplanerna.
5. Därutöver anför nämnden följande;

Det nya tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiska programmet har stora möjligheter att bli ett bra verktyg i stadens missbruksarbete. Vi föreslår dock några smärre justeringar och kompletteringar i programmet:

Det övergripande inriktningsmålet: "Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor" föreslår vi justeras till: "Staden ska arbeta för en bättre alkohol-

kultur.” Användandet av ”en bättre alkoholkultur” knyter bättre an till de nationella målsättningarna.

Under kapitlet Vård och behandling vill vi lyfta fram ytterligare ett viktigt sammanhang. För placerade ungdomar är institutionsmiljön ofta en kontaktyta för olika typer av droger. Till sidan 24, andra stycket vill vi därför komplettera med följande:

”Vid placeringar av ungdomar och unga vuxna i olika former av institutioner finns en risk att institutionsmiljön i sig utgör en kontaktyta för olika droger. Det är viktigt att staden skapar en drogfri miljö inom alla typer av vård och behandling som man ansvarar för.”

Reservation anfördes av vice ordföranden *Peter Lundén-Welden m.fl. (m)*, bilaga 1.

Reservation anfördes av ledamöterna *Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp)*, bilaga 1.

Reservation anfördes av tjänstgörande ersättaren *Maria Olin (kd)*, bilaga 1.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande av den 14 november 2003 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen föreslår att strategin ändras till ett program, som förutom alkohol och narkotika omfattar tobak, med nivåerna förebyggande insatser, tidiga insatser och vård- och behandlingsinsatser. Programmet tar även upp stadens ansvar som arbetsgivare.

Namnet för programmet föreslås vara **Stockholms Tobaks-, Alkohol- och Narkotika- politiska program (STAN –programmet)**.

Då mycket har förändrats i stadens omvärld sedan den tidigare strategin antogs, har en anpassning försökts göras till nuvarande förutsättningar inom det drogpolitiska området.

- Förutsättningarna för de nationella alkoholpolitiska instrumenten har begränsats.
- Tillgängligheten till olika narkotiska preparat har ökat.
- Aktuell lagstiftning inom området har förändrats.
- Ny kunskap har tillkommit kring mer framgångsrika arbetssätt inom det förebyggande området liksom inom vård- och behandlingsområdet.

Omvärldsförhållandena har blivit mer komplexa och fordrar därför ett bredare angrepps- sätt. Ambitionen med förslaget till program är därför att ha ett helhetsperspektiv på frågorna och vända sig till stadens alla verksamhetsområden.

För närvarande pågår ett arbete inom socialtjänstförvaltningens drog- och brottspreventiva enhet – Precens, med att utarbeta en brottsförebyggande strategi för staden.

Förslaget till brottsförebyggande strategi bör i möjligaste mån samordnas med det föreslagna tobaks-, alkohol – och narkotikapolitiska programmens inriktning.

Inriktning – utgångspunkt

STAN-programmet visar de principer, mål och prioriteringar som ska vara vägledande i staden som helhet inom områdena tobak, alkohol och narkotika. Programmet vänder sig till alla stadens nämnder och bolag och innefattar allt från den fysiska miljön, förebyggande och tidiga insatser, staden som arbetsgivare, till vård och behandlingsfrågor.

För att skapa ett så brett synsätt som möjligt, har såväl sociala- som kriminologiska och folkhälsoperspektiv vägts in.

STAN-programmet utgår från socialtjänstlagens och FN:s barnkonventions intentioner om barns och ungdomars grundläggande rätt till skydd och stöd samt övrig gällande lagstiftning inom området.

Programmets inriktningsmål har sin utgångspunkt i nationella mål som antagits av regering och riksdag inom ämnesområdena, Hälsa 21/WHO (september 1998), Nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador (01-02-21), Nationell narkotikahandlingsplan (02-04-05) samt Mål för folkhälsan (03-04-16).

Programmets mål och inriktning tar också hänsyn till aktuella forskningsresultat.

Struktur – genomförande – uppföljning

STAN-programmet har tre huvudavsnitt; *Förebyggande insatser*, *Tidiga insatser* samt *Vård och behandling*. *Förebyggande insatser* är uppdelad på avsnitt som behandlar *Begränsning av tillgänglighet* respektive *Begränsning av efterfrågan*. Avsnittet om begränsning av tillgänglighet handlar huvudsakligen om myndighetsutövning.

Avsnittet om staden som arbetsgivare tar upp de skyldigheter staden har gentemot sina anställda. I avsnittet som behandlar Stockholm i ett helhetsperspektiv tas upp hur programmet ska genomföras och följas upp samt integreras i stadens övriga lednings- och styrsystem. För att tydliggöra ansvarsfrågor och underlätta uppföljningsarbetet, inleds avsnitten med stadens inriktningsmål och delmål samt de prioriterade inriktningar som specifikt anknyter till respektive delavsnitt.

Stadsdelsnämnderna ska tillsammans med berörda parter, utarbeta lokala tobaks- alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner där man beskriver åtaganden och arbetssätt som innefattar förebyggande insatser, tidiga insatser och vård- och behandlingsinsatser. Handlingsplanerna ska utgå från STAN-programmets inriktningsmål, delmål och prioriterade inriktningar.

Stadens facknämnder och bolag ska utgående från programmets inriktningsmål, delmål och prioriterade inriktningar, för sina respektive ansvarsområden, utforma åtaganden och beskriva hur man arbetar för att genomföra dessa åtaganden.

För att möjliggöra genomförandet av STAN-programmets intentioner bör stöd erbjudas till framför allt stadsdelsnämnderna. Inom socialtjänstnämnden finns både Precens och FoU-enheten som har till uppdrag att bl.a. stödja stadsdelsnämndernas utvecklingsarbete.

Uppföljning av åtaganden och handlingsplaner ska göras årligen inom ramen för stadens integrerade system för ledning och styrning (ILS).

Socialtjänstnämnden föreslås få ett ansvar för att samordna stadsdelsnämndernas arbete med att utforma lokala tobaks- alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner samt för att revidera STAN - programmet.

Lokala preventionssamordnare

I den nationella handlingsplanen för att förebygga alkoholskador, avsattes utvecklingsmedel till lokalt arbete i landets kommuner. Utvecklingsmedlen syftade till att stödja utvecklandet av ett samordnat och långsiktigt förebyggande arbete. Inriktningen som förordades var tillsättandet av lokala samordnare. Länsstyrelserna fick uppdraget att fördela medlen lokalt efter ansökan från kommunerna. Ett villkor för ansökan var att kommunen sköt till motsvarande medel. Tillsättandet av lokala preventionssamordnare påbörjades i staden 2002-01-01 och idag har samtliga stadsdelsnämnder lokala samordnare. Stockholms stad har erhållit utvecklingsbidrag för åren 2002 och 2003 och har även ansökt för år 2004.

Den totala kostnaden för de lokala preventionssamordnarna uppgår till 8 mkr årligen, varav utvecklingsbidraget från länsstyrelsen utgör 4 mkr och 4 mkr är stadens bidrag som utbetalas via socialtjänstnämnden.

Förutom stadens egeninsats för anställning av samordnare har staden genom socialtjänstnämnden satsat betydande medel på förebyggande insatser, bland annat för att utveckla den stadsövergripande resursen Preventionscentrum Stockholm, (Precens), där samordnarna har sin pedagogiska bas.

Intentioner med det statliga utvecklingsbidraget är att skapa permanenta verksamheter som arbetar med ett långsiktigt tidperspektiv. Med stor sannolikhet kommer dock inte regeringen att föreslå utvecklingsmedel för år 2005 och vidare. Stockholms stad bör därför överväga åtgärder som säkerställer de lokala preventionssamordnarnas framtida roll och den kunskap som hittills byggts upp inom det förebyggande området.

Personalpolitisk drogpolicy för staden

Erfarenheter visar att ju tidigare hjälp sätts in desto större är förutsättningarna att uppnå ett positivt resultat.

Flertalet människor med alkohol- eller andra drogproblem finns kvar i arbetslivet. Det är på arbetsplatsen som den största möjligheten finns att upptäcka om någon har problem med alkohol och droger. Stockholms stad utgör en av Sveriges största arbetsplatser med ca 46 000 anställda. Stockholms stad bör därför utarbeta en personalpolitisk drogpolicy som anger mål och inriktning för stadens nämnder och bolag i arbetet med att utforma egna drogpolicies.

REMISSER

Ärendet har för synpunkter remitterats till stadsledningskontoret, utbildningsnämnden och samtliga stadsdelsnämnder samt Stockholms läns landstings enhet för samhällsmedicin och polismyndigheten i Stockholms län.

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande av den 25 april 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Nationellt folkhälsoarbete

Riksdagen har fattat beslut (prop. 2002/2003:35) om elva målområden för det samlade folkhälsoarbetet, som skall vara inriktat på att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Ett målområde gäller minskat bruk av tobak och alkohol samt ett samhälle fritt från narkotika och dopning. Ett folkhälso-perspektiv skall genomsyra samtliga politikområden. För att nå det övergripande folk-hälsomålet krävs ett långsiktigt, målinriktat och sektorsövergripande arbete inom samtliga sektorer som har ett avgörande inflytande på folkhälsans utveckling. För att möjliggöra detta krävs en bättre samordning på samtliga nivåer i syfte att uppnå större effektivitet i arbetet för en bättre folkhälsa. Uppföljning och utvärdering är av avgö-rande betydelse för att bedöma hur folkhälsoutvecklingen och folkhälsoarbetet fort-skrider. Det är därför viktigt att finna effektiva metoder för uppföljning med överskåd-liga metoder och former för redovisning till nationell nivå av det folkhälsoarbete som görs på lokal och regional nivå i en folkhälsopolitisk rapport. Målet är att alla kommu-ner och landsting på sikt skall bedriva ett aktivt folkhälsoarbete genom erfarenhetsut-byte och spridning av kunskap. Instrument som kan användas är tex. lokala välfärds-bokslut, hälsobokslut och hälsokonsekvensbedömningar. Kommuner och landsting intar nyckelpositioner med sitt ansvar för strategiskt viktiga verksamheter ur folkhäl-sosynpunkt. Ett framgångsrikt folkhälsoarbete förutsätter enligt regeringens bedöm-ning att folkhälsoaspekterna integreras i de verksamheter som redan i dag bedrivs av kommuner och landsting. Övergripande folkhälsoplaner är i detta sammanhang ett viktigt verktyg. Socialtjänsten med sitt ansvar för strategiskt viktiga verksamheter från folkhälsosynpunkt har en viktig roll i ett samlat folkhälsoarbete på kommunal nivå.

Mot denna bakgrund inställer sig frågan, enligt stadsledningskontorets bedömning, huruvida nu redovisat programförslag svarar upp mot riksdagens beslut vad avser målområde elva om tobak, alkohol, narkotika och dopning. (Inom målområdet ingår också ”överdrivet spelande”)

Uppläggning

Programmet upptar fyra inriktningsmål:

- barns och ungdomars uppväxt skall vara fri från tobak, alkohol och narkotika
- ett narkotikafritt Stockholm
- staden skall arbeta för en bättre alkoholkultur

- stadens invånare som missbrukar alkohol eller andra droger skall erbjudas hjälp att komma från sitt missbruk.

Stadsledningskontoret anser att inriktningsmålet i enlighet med propositionen skall vara: Minskat bruk av tobak och alkohol samt ett samhälle fritt från narkotika och dopning.

Riksdag och regering har tidigare beslutat om samhällets insatser och mål för alkohol- och narkotikapolitiken. Dessa mål skall ligga fast.

Målet för samhällets insatser inom tobaksområdet skall vara att minska tobaksbruket.

Alkohol

Riksdagen har antagit en nationell handlingsplan för att minska alkoholens skadeverkningar som nationellt mål. Till detta fogas ett antal särskilt prioriterade delmål:

1. ingen alkohol skall förekomma i trafiken, på arbetsplatser eller under graviditet,
2. åstadkomma en alkoholfri uppväxt,
3. skjuta upp alkoholdebuten,
4. minska berusningsdrickandet,
5. åstadkomma fler alkoholfria miljöer, samt
6. undanröja den illegala alkoholhanteringen.

Dessa överensstämmer i allt väsentligt med programförslagets och bör gälla även för staden.

Skärpt lagstiftning om alkoholreklam har aviserats. Staden utövar tillsyn vad gäller folkölsförsäljning. I stadens alkoholpolitiska program anges riktlinjer för tillståndsgivning och tillsyn på restauranger.

Narkotika

Riksdagen har antagit en nationell narkotikahandlingsplan med målet ett narkotikafritt samhälle. Narkotikapolitiska insatser skall riktas mot tillgången och efterfrågan på narkotika, i syfte att:

1. minska rekryteringen till missbruk,
2. förmå fler missbrukare att upphöra med sitt missbruk, samt
3. minska tillgången till narkotika.

Dessa överensstämmer i allt väsentligt med programförslagets och bör gälla även för staden.

Tobak

Enligt propositionen skall målet för samhällets insatser inom tobaksområdet vara att minska tobaksbruket. Som etappmål bör gälla:

1. en tobaksfri livsstart från 2014,
2. en halvering till år 2014 av antalet ungdomar under 18 år som börjar röka eller snusa,
3. en halvering till år 2014 av andelen rökare bland de grupper som röker mest, samt
4. att ingen ofrivilligt skall utsättas för rök i sin omgivning.

Staden bör ansluta sig till dessa etappmål även om tempot borde kunna skruvas upp.

För rökning gäller regler om tobaksreklam, restriktioner på näringsställen, varningstexter på tobaksförpackningar, åldersgräns, anmälningsskyldighet för försäljningsställen mm. Staden utövar tillsyn.

Dopning

Målet skall vara ett samhälle fritt från dopning och således ta sikte på all användning av dopningsmedel. Staden bör kunna ansluta sig till denna målsättning och aktuell statlig handlingsplan.

Ett samlat program och dess omfattning?

Av programförslaget framgår inte motiven för ett samlat program för insatserna mot alkohol, tobak och narkotika. Detta hade varit motiverat eftersom staden tidigare har fastlagt program för alkohol resp. narkotika. Separata handlingsplaner har fastlagts på den nationella nivån.

När man dessutom vidgar arbetsramen till att omfatta den fysiska arbetsmiljön har ambitionerna satts på en nivå från vilken föga vägledning ges för operativt handlande. Här inställer sig den större frågan, som här berörs, hur staden skall agera i relation till samtliga de 11 folkhälsomål, som fastlagts av riksdagen. I detta sammanhang, mål 11, förordar stadsledningskontoret klara avgränsningar, vilka framgår av det följande.

Disposition

Under inriktningsmålen upptas sju ”mätbara” delmål och 44 prioriterade inriktningar.

Programmet är uppdelat i tre huvudavsnitt: ”Förebyggande insatser” (”Begränsning av tillgänglighet ” samt ”Begränsning av efterfrågan”), ”Tidiga insatser” samt ”Vård och behandling”.

Stadsledningskontoret anser att arbete bör bedrivas under två avsnitt nämligen: förebyggande insatser samt vård och behandling.

Sju ”mätbara” delmål

Programmet upptar sju ”mätbara” delmål. Dessa är:

1. Debutåldern för alkoholberusning ska skjutas upp.
2. Andelen barn och ungdomar som använder tobak ska minska.
3. Andelen barn och ungdomar som någon gång använt narkotika ska minska.
4. Berusningsdrickandet bland både vuxna och unga ska minska.
5. Nyrekrytering till missbruk ska minska.
6. Fler missbrukare ska förmås att upphöra med sitt missbruk.
7. Alkoholens och narkotikans medicinska och sociala skadeverkningar ska minska.

Dessa delmål uttrycker en vällovlig ambition, men stadsledningskontoret upplever betydande svårigheter att förstå hur mätning av dessa skall gå till såväl rent tekniskt som hur redovisning skall ske över tiden.

Målgrupper

I programförslaget anges att hela stadens befolkning skall vara målgrupp. Stadsledningskontoret anser att primärt fokus skall läggas på förebyggande insatser för barn och ungdom i skolmiljön. Stadsledningskontoret förordar att socialtjänstförvaltningen och utbildningsförvaltningen samverkar i framtagande av ett program om alkohol, tobak, narkotika och dopningsmedel riktat till barn och ungdom i skolan med angivande av målsättningar, arbetsätt och uppföljningsmetoder.

Hur man skall arbeta mot övriga målgrupper behöver preciseras med avseende på resp. problemområde och ske samordnat med den nationella nivåns insatser.

Prioriterade inriktningar

Stadsledningskontoret noterar att programmet innehåller, som nämnts, 44 prioriterade inriktningar under olika rubriker. Även om de överlappar varandra under olika avsnitt förefaller det uppenbart att en koncentration och sortering är ofrånkomlig om arbetet skall vara effektivt och uppföljningsbart.

Genomförande och operativt ansvariga

I programmet anges vad gäller genomförandet att SDN tillsammans med berörda parter skall utarbeta lokala tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner där man beskriver åtaganden och arbetssätt utifrån programmets inriktningsmål, delmål och prioriterade inriktningar. Stadsledningskontoret har sig bekant att sådana planer redan förekommer inom SDN. Här måste betydande utrymme ges för SDN att arbeta utifrån lokala förutsättningar. Det väsentliga är resultaten, som på lämpligt sätt skall vara registrerbara och enhetliga på nivån hela staden och samtidigt kongruenta med nationell uppföljning.

Stadsledningskontoret värjer sig i detta sammanhang för begreppet ”åtaganden” då detta begrepp appliceras urskillningslöst, vilket förefaller vara fallet i programförslaget. Det är snarare så att SDN mfl. har uppdraget att med bästa möjliga resurshushållning prestera resultat utgående från de mål som ställts upp i budget, programhandlingar mm. samt de nationella målsättningarna för folkhälsopolitiken.

Programförslaget anger att stadens samtliga nämnder, styrelser och bolag skall vara operativt ansvariga för programmets genomförande. Stadsledningskontoret ser det som egendomligt att tex. kyrkogårdsnämnden skall arbeta med frågor som gäller tobak, alkohol och narkotika. Detsamma gäller för bolagens del. Dessa har specifika uppgifter var och ett inom sina resp. verksamhetsområden. Arbeta med ett S.T.A.N.-program skulle för deras del uppfattas som verksamhetsfrämmande. Detta hindrar självfallet inte ett samarbete med SDN. Kunder som får sina tjänster levererade från privata bolag skulle således icke bli föremål för insatser enligt programförslaget. Synsättet måste vara att samtliga invånare i staden skall kunna komma i åtnjutande av de insatser, i aktuella delar, som bedrivs genom stadens närmast ansvariga organ dvs. SDN och, socialtjänstnämnden. Stadsledningskontoret förordar därför att uppdraget att arbeta i dessa frågor enbart åläggs SDN, socialtjänstnämnden samt utbildningsnämnden.

Internt S.T.A.N.-arbete

I programförslaget föreslås utarbetande av att en övergripande personalpolitisk drog-policy för staden. Staden tar som progressiv arbetsgivare ett ansvar för medarbetarnas arbetsmiljö, personliga utveckling och välbefinnande. Detta innefattar en utveckling, som rymmer åtskilligt mer än en drogpolicy. Stadsledningskontoret förordar att frågor som gäller friskvård och arbetsmiljö utvecklas genomarbetat i ett sammanhang som är kopplat till arbetsgivarrollen.

Allmänna lokala ordningsföreskrifter

Stadsledningskontoret vill notera att allmänna lokala ordningsföreskrifter **icke** är avsedda att vara ett alkoholpolitiskt instrument. De syftar till att skapa goda ordningsförhållanden vad avser alkoholförtäring på avgränsade utsatta platser i staden. Stadsledningskontoret förbereder en allmän översyn av nu gällande regler.

Uppföljning

Inom stadens olika verksamheter gäller att uppföljningen av olika programhandlingar är bristfällig. Det sk. ILS-systemet, som varit under konstruktion under flera år, är avsett att komma till rätta med rådande brister.

Stadsledningskontoret noterar att ingen som helst vägledning ges i programmet för hur uppföljningen av de olika programpunkterna skall följas upp. Stadsledningskontoret underskattar på intet sätt de problem, som är förknippade med en enkel, tydlig och rättvisande uppföljning och vill särskilt varna för risken att ett sådant system överlastas med alltför omfattande informationsmängder, som kräver fungerande metoder för kontinuerlig uppdatering. "Temperaturtagning" med vissa intervall inom en del områden kan vara att rekommendera på sätt som föreslagits i programmet.

Stadsledningskontoret noterar för övrigt förkärleken för ständigt nya planer inom detta och andra verksamhetsområden medan intresset för uppföljning och av som faktiskt genomförts hittills varit begränsat.

I folkhälsopropositionen ägnas denna fråga ett betydande utrymme. Statliga organ har anförtratts särskilda uppdrag i denna del. Stadsledningskontoret förordar att närmare kontakt tas med dessa i syfte att skapa kongruens mellan stadens uppföljning, andra kommuners och den nationella. Detta bör för övrigt gälla inom flera områden än det här aktuella.

Vård och behandling

Under denna rubrik tar programmet upp ett stort antal punkter, som i huvudsak ansluter till vad socialtjänstlagen stadgar om vård och behandling på individnivå. Såvitt stadsledningskontoret kan förstå ligger dessa programpunkter väl inom etablerad policy inom socialtjänsten. Möjligheterna till effektivt genomförande är beroende av de ekonomiska resurser, som kan stå till förfogande. Vård och behandlingsinsatser är sista länken i en utvecklingskedja, som inneburit ett misslyckande i övriga insatser enligt programmet. Denna programdel kräver ett stort mått av specialisering hos berörd personal och har klara sambandspunkter med utanför staden stående organ och instanser

såsom tex. landstinget och privata vårdgivare. Tekniker och samarbetsformer behöver utvecklas i samråd med dessa. Det framgår inte av förslaget att så har skett. Frågan inställer sig då huruvida denna programpunkt överhuvudtaget skall inrymmas i ett principprogram av nu aktuell karaktär. Stadsledningskontoret vill således förorda att denna programdel behandlas i ett separat sammanhang i den mån programinnehållet behöver utvecklas och preciseras. För övrigt kan noteras att KF antagit riktlinjer för såväl stadens insatser för vuxna missbrukare som för handläggning av barn- och ungdomsärenden.

Forskning och utveckling

Programmet redovisar olika forsknings- och utvecklingsprojekt såsom ECAD, STAD (tioårigt), ESAPP, SoRAD samt FoU-enheten. Det förefaller stadsledningskontoret uppenbart att det måste krävas en tydlig resultat- redovisning i former, som kan ge beslutande instanser vägledning i olika avseenden. En avstämning mot den statliga nivån inom ramen för det fortsatta folkhälsoarbetet är angelägen.

Utvecklingsmedel

I den nationella handlingsplanen för att förebygga alkoholskador avsattes statliga utvecklingsmedel för kommunernas arbete. I staden har medlen använts för tillsättande av lokala preventionssamordnare och kostnaden för dessa uppgår till ca 8 mnkr per år, varav 4 mnkr finansieras med utvecklingsbidraget och 4 mnkr utbetalas genom socialtjänstnämnden. Utvecklingsbidraget kan komma att upphöra from. 2005. Om så sker förutsätter stadsledningskontoret att finansieringen av stadsdelsnämndernas preventionssamordnare sker inom befintlig budgetram.

Stadsledningskontorets sammanfattande bedömning

1. Stadsledningskontoret anser att insatser mot alkohol, narkotika och andra droger samt tobak bör anknytas till det utvecklingsarbete, som pågår med målområde 11 för det samlade folkhälsoarbetet.
2. Staden bör också i detta eller annat sammanhang ta ställning till hur staden skall arbeta med övriga 10 målområden i folkhälsopropositionen.
3. Ett program avseende alkohol, tobak och narkotika bör tas fram som primärt inriktas på förebyggande insatser för barn och ungdom. Detta är en markering av det preventiva arbetets strategiska betydelse.
4. Utveckling av vård- och behandlingsinsatser jämte vad som kallas tidiga insatser och samarbetsformer med parter utanför staden sker i annan form.
5. Tillsynsarbetet skall bedrivas enligt redan fastlagda riktlinjer.
6. Utformning av handlingsplaner inom området utvecklas enligt SDN:s bedömning och metodiken utvecklas när närmare klarhet nås om målområde 11 i folkhälso-
propositionen.
7. Ett utvecklingsarbete påbörjas för att utarbeta enkla och tydliga uppföljningsmål. Även här bör samordning ske med målområde 11.

Utbildningsnämnden beslöt den 18 mars 2004 att delvis godkänna utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen samt därutöver anförda följande.

Att arbeta med att minska användandet av dessa droger är naturligtvis en viktig uppgift för skolorna, vilket även framgår av läroplanerna för de olika skolformerna. I S.T.A.N-programmet förslås att alla skolor skall ha arbetsplaner för arbetet med tobak, alkohol och narkotika. Nämnden anser att dessa frågor skall integreras i ett större sammanhang och vara en del i arbetet med elevhälsostrategin. Nämnden anser därför inte att det skall tas fram separata arbetsplaner för detta ändamål utan att detta skall ske i arbetet med program för en hälsofrämjande skola. Skolorna har även en viktig uppgift i att motverka användandet av droger genom att samverka med andra aktörer som till exempel socialtjänsten.

Reservation anfördes av ledamoten *Mikael Söderlund m fl (m)*, bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden *Jan Björklund m fl (fp)* och ledamoten *Jonas Vikman (kd)*, bilaga 1.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande av den 1 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Beträffande utbildningsnämndens ansvarsområde återfinns i programavsnittet *Förebyggande insatser* åtagandet att tillse att det finns en arbetsplan för tobaks-, alkohol och narkotikaförebyggande arbete på såväl alla kommunala gymnasieskolor som på alla fristående grund- och gymnasieskolor. Stadens alla skolor ska ansvara för aktiviteter inom skolan för att elever och föräldrar ska vara tobaks- alkohol- och narkotikafria. Vad gäller avsnittet *Tidiga insatser* ska utbildningsnämnden tillse att det finns en beredskap i de kommunala gymnasieskolorna för att tidigt upptäcka barn och ungdomar i riskzon samt att det finns en skolpolicy kring vilka regler som gäller när problem har uppstått. Motsvarande åtagande gäller även för fristående skolor på såväl grundskole- som på gymnasienivå.

Programmet betonar skolans allmänt förebyggande kraft i att vara en bra skolmiljö för alla elever. Det förebyggande arbetet i skolan sammanfaller till viktiga delar med ambitionen att skapa "en bra skola" och "ett gott skolklimat". En skola där eleverna trivs, känner sig sedda och uppskattade utgör, enligt refererad forskning, ett verkningsfullt skydd mot att utveckla missbruk och andra problem. Mot bakgrund av preventionsforskningens resultat urskiljs fyra områden som centrala i skolans förebyggande arbete

- ? samarbete och dialog föräldrar - skola
- ? innehållsrik och strukturerad fritidsverksamhet med skolan som bas
- ? samtalsbaserad undervisning om alkohol och andra droger som en del av socialt och emotionellt lärande
- ? elevhälsan och den pedagogiska verksamheten i samarbete.

Att det är ett generellt skolutvecklingsperspektiv som framhålls är viktigt, då de tillfälliga "anti-drogdagarna" och traditionell ANT-undervisning visat sig vara verkningslösa. Enligt förvaltningens mening är det därför avgörande att förebyggande insatser ur ett helhetsperspektiv återfinns i skolans planering och verksamhetsutveckling, vilket bl.a. förutsätter att elevhälsans specialistkompetens utnyttjas i sammanhanget.

Rektor ansvarar för att det finns en arbetsplan som beskriver det förebyggande arbetet liksom skolans beredskap att tidigt upptäcka barn och unga i riskzon och vilka regler som ska gälla när problem har uppstått. Enligt programmet ska rektor redovisa genomförda insatser för nämnden. Föreslagna krav på arbetsplaner och policy för det drogpreventiva arbetet i skolan bör enligt förvaltningens åsikt följas upp och utvärderas i de årliga kvalitetsredovisningarna och inte bara i stadens integrerade lednings- och styrningssystem ILS vilket föreslås i STAN-programmet. Förvaltningen anser vidare att det av programmet ska framgå att skolorna ska redovisa hur de i sitt utvecklingsarbete använder resultaten från de återkommande drogvaneundersökningarna.

För att möjliggöra STAN-programmets intentioner anges att framför allt stadsdelsnämnderna ska erbjudas stöd. Man hänvisar till att det inom socialnämnden finns både en förebyggande enhet PreCens och FoU-enheten som bägge har i uppdrag att stödja stadsdelarnas utveckling. Då gymnasieskolans elever i allra högsta grad bör vara målgrupp för STAN-programmets intentioner är det viktigt att även utbildningsnämnden och gymnasieskolorna omfattas av detta stöd. Av samma orsak bör också skrivningen om drogsamordnarnas roll gentemot gymnasieskolan utvecklas samt att de behöver en stadsövergripande samverkan mot bakgrund av att gymnasieungdomar sällan går i en skola i sin hemstadsdel och ofta har ett nätverk spritt över stora delar av staden. Det fria skolvalet gör att detta även är aktuellt i grundskoleåldrarna.

Bromma stadsdelsnämnd beslöt den 15 april 2004 att åberopa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 2 april 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Förslaget innehåller ett nästan oöverskådligt antal mål, delmål och prioriterade inriktningar närmare bestämt 14, 20 respektive 44. Denna mängd innebär stora svårigheter med styrning och uppföljning och överensstämmer ej med intentionerna i SPO-utredningen. Det är inte rimligt att kommunfullmäktige i detalj ska styra hur detta arbete ska bedrivas. Programmet är nere på en detaljeringsnivå som närmar sig be-

skrivningen av arbetssätt. Om kommunfullmäktige skulle ange prioriterade inriktningar på denna detaljnivå för alla verksamheter som stadens nämnder bedriver skulle det krävas många hundra och sannolikt tusentals prioriterade inriktningar.

Nämnder och bolag ska enligt förslaget i lokala handlingsplaner ange åtaganden och arbetssätt för att förverkliga de mål, delmål och prioriterade inriktningar som finns i programmet. Vi anser att de åtaganden som blir följden av ett sådant program bör ingå i nämndens verksamhetsplan. Styreffekten av särskilda planer inom olika områden är erfarenhetsmässigt relativt begränsad. Utifrån ILS ter det sig naturligt att den mer detaljerade beskrivningen av arbetssätt och uppföljning därefter sker i enheternas verksamhetsplaner.

Vi anser därför att programmet, i den utformning det nu har, inte bör ligga till grund för beslut i kommunfullmäktige.

I programmet finns en hög ambitionsnivå som självfallet är önskvärd. Vi tycker dock, i likhet med SPO-utredningen, att det hade varit önskvärt med en kostnadsanalys av programmet. Ett fullföljande av alla intentioner som finns i programmet är inte möjligt utan resurstillskott. Det kommande förslaget till resursfördelning innebär för Brommas del dessutom en minskad tilldelning på 3%.

Socialtjänstnämnden föreslår att kommunfullmäktige ska garantera finansieringen av stadsdelsnämndernas preventionsarbete. Det finns förvisso många angelägna arbetsuppgifter som bör utföras i stadens verksamhet utan att särskilda anslag för den skulle bör finnas för varje arbetsuppgift eller kategori av handläggare. Resursfördelningen till nämnderna bör ske efter generella fördelningsnycklar.

Trots den kritiska inställningen till uppläggningsprogrammet är vi i huvudsak positiva till tankegångarna i STAN-programmet. Programmet har en helhetssyn som innefattar såväl sociala-, kriminologiska- och folkhälsoperspektiv och bygger på forskningsresultat utifrån vad som ger största möjliga effekt inom förebyggande arbete och vård och behandling. Programmet speglar en hög ambitionsnivå vad gäller uppföljning och utvärdering samt ett samordnat arbete mellan berörda parter runt de lokala handlingsplanerna vilket säkert kommer att generera ett mer effektivt arbete.

Förvaltningen anser att inriktningsmålen är bra och bör behållas i nuvarande skrivning. Socialtjänstnämnden föreslog en alternativ formulering.

Alkoholkonsumtionen bland unga i Bromma har sedan länge legat högre än genomsnittet för Stockholm stad. Den senaste drog- och alkoholorsökningen visar att 70% av eleverna i åk 9 i Bromma stadsdel uppger att de varit berusade någon gång och 42% uppger att de storkonsumerat alkohol minst en gång i månaden.

Preventionsbegreppen; primär-, sekundär- och tertiärprevention kallas enligt den nyare terminologin inom prevention *universell*-, *selektiv*-, och *indikerad* prevention vilka begrepp bör användas genomgående. För övrigt är det positivt att man i STAN-programmet har försökt att förenkla och definiera dessa begrepp till *förebyggande* och *tidiga insatser* respektive *vård* och *behandling*.

Förebyggande insatser

Även om vi anser att antalet mål och inriktningar ska reduceras kraftigt redovisar vi nedan ett antal konkreta förslag till ändringar.

Utifrån att personal inom detaljhandeln alltför ofta säljer folköl till ungdomar utan att kräva legitimation föreslår förvaltningen att man under rubriken "Förebyggande insatser", punkt 6.2. (A) gör ett tillägg enligt följande; "*Socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnden ska i samverkan med andra myndigheter och livsmedelsbranschens arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer anordna utbildningar i ansvarsfull alkohol- och tobakshantering för butiks innehavare samt deras personal.*"

Förvaltningen vill också kommentera att länsrätten, vad gäller folkölsförsäljning till minderåriga, vid flera fall har bifallit handlarnas överklagan av sanktioner från stadsdelsnämndernas sida, därigenom urholkas nämndens ambitioner att hålla en hög och konsekvent nivå i det alkoholförebyggande arbetet. Det är viktigt att alla myndigheter samarbetar runt dessa frågor och där har Precens inom socialförvaltningen en viktig funktion.

Förvaltningen föreslår vidare under punkt 6.2.(B) att man formulerar meningen som rör tobaks-, alkohol- och drogfria aktiviteter inom skolan enligt följande; "*Stadens alla skolor ansvarar för att aktiviteter som genomförs i skolans regi eller med skolan som samarbetspartner för elever och föräldrar ska vara tobaks-, alkohol- och narkotikafria*". Detta skulle förtydliga att det gäller även t.ex. skolresor, utflykter, klassfester m.m.

Vid punkt 7.4. under rubriken "Skolan" står det att; insatser som rekommenderas är bl.a. en tydlig skolpolicy kring regler samt hur man hanterar situationer när de uppstår. Förvaltningen önskar ett förtydligande av vad som menas med regler, situationer, problem. Viktigt att poängtera i detta sammanhang är policy vad gäller; skolk, våld, missbruk, mobbning, oro för barn m.m.

Förtydligande under rubriken "Skolan". Här står; "*Mentorskapsprogram i skolan som ger stöd till barn och ungdomar som tillhör högriskgruppen*". Förvaltningen undrar om man här menar det mentorskap som ingår i lärarrollen och som bl.a. innefattar samtalstid, utvecklingssamtal med eleverna, eller menar författaren ett utomstående mentorskap i form av t.ex. företagsledare som tar på sig ett mentorskap för att stödja en speciell elev i riskzon. Stiftelsen "Mentor" arbetar med denna typ av mentorskap i skolorna. Det är viktigt att detta blir klargjort utifrån att vi har sett att denna mening kan tolkas på flera sätt.

Vidare anser förvaltningen att begreppet "föräldrautbildning" som förekommer i flera stycken hellre benämns som "*föräldrastöd / föräldra-information*".

Fritid-nöjen-krogar

Aktuell preventionsforskning har visat på fritidsverksamhetens betydelse, speciellt för utsatta grupper. Det är viktigt att barns fritids- och nöjesutbud tillmäts stor betydelse av stadsdelsnämnderna. Bromma har idag ett relativt välutvecklat fritidsutbud som är geografiskt spritt över hela Bromma.

Dessa båda komponenter påverkar våra möjligheter att bedriva ett konstruktivt förebyggande arbete om vi får minskade resurser till Bromma.

Kommunfullmäktige har i budget för 2004 beslutat bland annat om följande inriktningsmål för fritidsverksamheten:

- ? varje stadsdel skall erbjuda ungdomarna en träffpunkt och alla barn skall erbjudas någon form av verksamhet i närområdet
- ? unga människors inflytande över den egna vardagen skall förbättras genom konkreta insatser i stadsdelarna

Fritidsutbudet ska anpassas efter de specifika behov och krav som finns bland barnen, de yngre tonåringarna och de äldre ungdomarna. Kulturförvaltningen har under våren 2004 drivit ett uppsökande inventeringsarbete om vilket utbud som finns i stadsdelen och vilket utbud som ungdomarna har önskemål om ska finnas. Kamrater är viktiga för ungdomars attityder och beteende, vilket bör beaktas vid val av metoder och program.

Vård och behandling

STAN-programmet ställer stora krav på stadens missbrukarvård innefattande hög kvalitet och tillgänglighet samt ett brett utbud av vård och behandling. Denna inriktning måste även resultera i att staden ställer ekonomiska resurser till förfogande. De senaste 11 åren har t.ex. resurserna i Bromma minskat med 32%.

Förvaltningen ställer sig positiv till att utveckla *lokala missbruksmottagningar med integrerad verksamhet i samarbete mellan socialtjänsten och landstinget*. Bromma stadsdel har sedan tidigare haft ambitionen att utveckla denna typ av missbruksmottagning men har ännu inte kunnat lösa lokalfrågan, men frågan hålls levande. Oavsett lokal-frågan är samarbetet mellan stadsdelen och missbruksmottagningen välfungerande.

Under *punkt 8.4.* föreslår författaren att specialistvård ska påkallas vid behov för ungdomar med psykiska- eller missbruksproblem. Förvaltningen ser det som mycket angeläget att kunna erbjuda ungdomar den vård som behövs. Förvaltningen vill påpeka att det vore önskvärt med en ökad tillgång av specialistvård utifrån att tillgången idag är mycket begränsad och behovet tycks öka.

Avsnitt – Stadens ansvar som arbetsgivare

Förvaltningen anser att det är viktigt att staden som arbetsgivare har en övergripande personalpolitisk drogpolicy. STAN-programmets sista del som berör dessa frågor anser förvaltningen bör lyftas ur och snarare ingå i stadens personalpolitiska program. Avsnittet bör även utvecklas till ett heltäckande program.

Slutord

För att genomföra det omfattande arbete som krävs för att förverkliga de prioriterade inriktningar som STAN-programmet föreslår i fråga om tidiga insatser och vård och behandling krävs ekonomiska resurser och ett gott samarbete med andra myndigheter, organisationer och vårdgivare. Ett gott samarbete förutsätter tydlighet i ansvarsfrågor.

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd beslöt den 29 april 2004 att åberopa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av ledamöterna *Anders Hellström* (m), *Birgitta Axén* (m), *Björn Holmberg* (m), bilaga 1.

Reservation anfördes av ledamöterna *Hans Larsson* (fp), *Peter Backlund* (fp), vice ordföranden *Göran Holmström* (kd), bilaga 1.

Enskede-Årsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 21 april 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Enskede-Årsta stadsdelsförvaltning är i princip positiv till STAN-programmet. Det lokala arbetet med tobaks-, alkohol- och narkotika- politiska program som STAN-programmet ålägger stadsdelsnämnderna att utarbeta, har Enskede- Årsta stadsdelsförvaltning redan genomfört i form av en lokal alkohol- och drogförebyggande handlingsplan. Den lokala handlingsplanen bör däremot utvidgas och utvecklas till att även omfatta vuxna och vård- och behandlingsinsatser för att vara i linje med STAN- programmets intentioner.

Enligt STAN- programmet ska stadsdelsnämnderna tillsammans med berörda parter, utarbeta lokala tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner som ska utgå från STAN- programmets inriktningsmål, delmål och prioriterade inriktningar. Denna beskrivning upplevs av förvaltningen som något för detaljerad vilket kan innebära en hämmande faktor för lokala initiativ och mångfald i arbetet med de aktuella frågorna.

Inom Enskede-Årsta stadsdelsförvaltning kommer det att ställa krav på nya samverkansformer, dels inom förvaltningen men även med externa aktörer som till exempel barn- och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri, vårdcentraler etc.

STAN- programmet lyfter fram ett helhetsperspektiv samt teoretiska och tvärvetenskapliga perspektiv som omfattar sociala, kriminologiska och folkhälsoaspekter. Programmet ger goda förutsättningar för stadsdelsnämnderna att utveckla stadens förebyggande och behandlande insatser.

Förebyggande insatser

Stadsdelnämndernas preventionssamordnare finansieras till och med 2004-12-31 av utvecklingsbidrag från länsstyrelsen och av medel från staden. Syftet med detta är bland annat att skapa permanenta funktioner i form av lokala preventionssamordnare, som arbetar med ett långsiktigt förebyggande perspektiv. Majoriteten av stadens preventionssamordnare arbetar under osäkra villkor och återkommande omprövningar av funktionen. Mot bakgrund av detta anser förvaltningen att kommunfullmäktige bör

anslå medel för finansiering av stadsdelens preventionsarbete. Förvaltningen instämmer i vikten av att noga följa upp effekterna av inrättandet av stadsdelsnämndernas preventionssamordnare.

En av de prioriterade inriktningarna i STAN- programmet är att stadsdelsnämnderna på olika sätt ska involvera föräldrar i det förebyggande arbetet. I Enskede-Årsta har stadsdelsförvaltningen påbörjat det arbetet. Sedan hösten 2003 pågår bland annat gruppverksamhet med föräldrar som syftar till att, som en förebyggande åtgärd, ge föräldrar redskap och stöd i föräldrarollen. Vidare planeras att starta studiecirkelar för tonårsföräldrar samt att involvera föräldrar i tillsynsarbetet gällande tobak och alkohol.

Tidiga insatser

En av de prioriterade inriktningarna i STAN- programmet är att stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska erbjuda rådgivande verksamheter riktat till unga vuxna med högkonsumtion av alkohol eller med ett sporadiskt missbruk av narkotika. Förvaltningen anser att det är en eftersatt grupp som det är viktigt att nå. För detta arbete behöver samverkan utvecklas med andra myndigheter och organisationer.

Programmet lyfter fram vikten av en positiv fritid för ungdomar och poängterar stadsdelsnämndernas ansvar i att erbjuda bra fritidssysselsättningar. Preventionsforskningen visar på att ungdomars fritidsaktiviteter är av stor betydelse för att förebygga olika former av problembeteenden. Det är bra att dessa faktorer lyfts fram i programmet.

Vård och behandling

STAN-programmet ställer stora krav på stadens missbruksvård med högt ställda kvalitetskrav och hög tillgänglighet. För att kunna genomföra det omfattande arbetet som krävs för att förverkliga de prioriterade inriktningar som STAN- programmet föreslår behövs ett utvidgat samarbete med andra myndigheter och organisationer. Staden ska enligt programmet erbjuda ett brett och varierat utbud av vård, behandling och omvårdnad. Denna inriktning måste även resultera i att staden ställer ekonomiska resurser till förfogande.

En förutsättning för en väl fungerande vård och behandling för missbrukare är att samarbetet mellan landstingets lokala beroendevård och kommunens socialtjänst fungerar. Det ger möjlighet för att båda huvudmännens specialkompetens tas till vara för att utveckla metoder för behandling i öppenvård. Inom Enskede-Årsta stadsdelförvaltning har ett sådant samarbete påbörjats. En öppenvårdsmottagning i stadsdelen erbjuder behandling av beroendeproblematik för vuxna där förvaltningen står för behandlingskompetens. Sedan våren 2003 medverkar landstinget i form av att tillhandahålla läkarkompetens.

Programmets sista kapitel ”staden som arbetsgivare” om hur Stockholms stad som arbetsgivare ska verka förebyggande och på andra sätt arbeta med missbruk bland anställda. Förvaltningen anser att avsnittet bör lyftas ur programmet och i stället i stället ingå en framtida personalpolitisk policy.

Farsta stadsdelsnämnd beslöt den 22 april 2004 att godkänna och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av ledamoten *Inga-Lill Persson m fl (fp)*, bilaga 1.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 29 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förslagens ambitioner. De tre preventionsbegreppen uttrycks tydligt och är lätta att förstå: Förebyggande insatser, Tidiga insatser och Vård- och behandlingsinsatser. Det är bra att programmet, och även de lokala handlingsprogrammen gäller för hela befolkningen, men med fokus på barn- och ungdomar.

Det kanske mest effektiva förebyggande arbetet är att stärka en positiv social utvecklingsprocess hos barn och ungdom. Tillgång till arbete och sysselsättning, liksom trivsel och delaktighet i skola, på arbetsplatser och i närmiljön minskar behovet av flyktbeteende, bl a missbruk. De nya internationella förutsättningarna med ökad tillgänglighet av alkohol och droger medför att förutsättningarna för förebyggande arbete försvåras. De nya förutsättningarna ställer höga krav på att arbetet utvecklas så att skadeverkningarna ska kunna hållas tillbaka.

Programmet har många intentioner med en relativt detaljerad styrning, vilket går stick i stäv med SPO-utredningen. Där sägs att budgeten ska vara det huvudsakliga styrdokumentet för staden. Ambitionen ska därför vara att begränsa antalet program etc. Program ska alltid innehålla en kostnadsanalys, vilket saknas i förslaget.

Då ett fullföljande av alla intentioner som finns i programmet inte är möjligt utan ett tillskott av resurserna, bör programmet inarbetas i budget för 2005.

Förebyggande insatser

Indelningen i tre nivåer behövs då möjligheter att angripa problemen finns på alla tre nivåerna. På den förebyggande nivån blir det ännu viktigare att följa de föreslagna inriktningsmålen. Den internationella forskningen har visat att uppskjuten alkoholdebiter har stor betydelse. Framför allt är sambandet mellan regelbundna alkoholvanor i tonåren och risken för framtida alkoholproblem mycket tydligt belagt.

Målet att berusningsdrickandet bland både vuxna och unga ska minska ser dock i dagsläget inte ut att kunna uppnås i ett kortare perspektiv. Den ökade tillgängligheten och en allmänt mer positiv syn på alkohol har medfört ökad konsumtion.

Den ökade tillgången på narkotika är ett stort orosmoment i bl a Farsta då undersökningar visar att drogvanorna i vissa förorter skiljer sig från t ex innerstadens stadsdelar. Mot bakgrund av att här finns många ungdomar med föräldrar som missbrukar, blir beteendet oftare sådant att de som börjar missbruka här, gör det med större risk för att negativa sociala konsekvenser ska uppstå.

Ett problem är hur man ska få till samverkan med andra myndigheter, speciellt med primärvården när det gäller förebyggande insatser. Socialtjänsten åläggs att samverka

med landstinget, bl a primärvården, men frågan är om primärvården åläggs att samverka med socialtjänsten?

Eftersom tillgängligheten är svår att påverka är det än mer viktigt att begränsa efterfrågan. Det är därför bra att socialtjänstförvaltningen föreslår fortsatt central finansiering av de lokala preventionssamordnarna, så att de kan arbeta långsiktigt, även om besparingar måste göras i stadsdelarna.

Tidiga insatser

De tidiga insatserna bör, vilket föreslås i programmet, bl a bygga på samarbete med föräldrarna och en samverkan mellan socialtjänsten och skolan. Det finns i Farsta ett stort intresse och behov av föräldrautbildningar, men frågan är också en resursfråga då dessa utbildningar ju inte är gratis.

Tidig upptäckt, uppsökande arbete där ungdomar samlas och ungdomsmottagningar är insatser som visat sig värdefulla. Stadsdelsnämndens ansvar för särskilda sårbara individer/grupper, som tas upp under förebyggande insatser, bör kanske flyttas till tidiga insatser. Barn och ungdomar med neuropsykiatriska funktionshinder är utsatta för lättillgängliga droger och löper stor risk att hamna i missbruk och kriminalitet. I samarbete med landstinget bör tidiga insatser ges för att dämpa denna risk.

Vuxna personer med begynnande missbruksproblem saknar ofta kontakt med socialtjänsten. De har ibland mer kontakt med primärvården och beroendevården. I vilken mån socialtjänsten kan medverka i dessa tidiga insatser är en budgetfråga, liksom vid insatser vid rattonykterhet.

Gravida kvinnor med ett riskbeteende bör få stöd.

Vård och behandling

Stadsdelsnämndernas uppgift att erbjuda missbrukare "bästa möjliga vård" är naturligtvis en god ambition, även om den är väl allmänt uttryckt. Vad som är bästa vård diskuteras ibland livligt. Det som är bra för en, är inte säkert bra för en annan. Behandling ger inte alltid resultat och behandling under tvång utan motivation visar sig ofta relativt gagnlös. Frågan är också i hög grad en resursfråga.

I Farsta stadsdelsförvaltning, där kontakt finns med relativt många missbrukare, varav många med svåra psykiska störningar, är erfarenheten att det som behövs är ett större ansvarstagande från psykiatrin och beroendevården. Den prioriterade inriktningen att *lokala missbruksmottagningar* i samverkan med beroendevården ska finnas i varje stadsdel skulle fylla ett mycket stort behov i Farsta och kanske hela söderort. Den norra delen av staden har av landstinget sedan länge fått detta behov bättre tillgodosett.

Det är viktigt att staden nu verkar för att denna brist på likställdhet rättas till.

Prioriteringen av unga vuxna är positiv, även om andelen unga missbrukare i Farsta inte är så stor, jämfört med de som är lite äldre. För de mest utslagna behövs långsiktiga åtgärder, bl a ett bättre boende som även passar de som inte kan förmås uppnå fullständig nykterhet. Resurser för detta ändamål, när det gäller Farsta och angränsan-

de stadsdelar, bör kunna ses som ett hela stadens intresse eftersom andelen missbrukare med hemlöshetsproblem är stort i söderort.

Kvinnors särskilda behov ska enligt programmet beaktas, vilket rimmar väl med de insatser som görs i Farsta. Hjälp och stöd till anhöriga, framför allt barn till missbrukare ska erbjudas och borde kanske ses som en av socialtjänstens viktigaste strategiska frågor när det gäller att långsiktigt bryta trenden av missbruksbeteende som förs över från den äldre till den yngre generationen. Programpunkten "uppsökande arbete" som ska bedrivas inom stadsdelsområdet borde, när det gäller äldre missbrukare vara en fråga även för andra, t ex frivilligorganisationer. För socialtjänsten är dock viktigt att kunna nå de yngre missbrukarna tidigare.

Stadens som arbetsgivare

Denna fråga som blivit en egen del i programmet bör i stället behandlas för sig.

Stadsdelsförvaltningarna har miljöhandbok, personalhandbok och policy i dessa frågor. Samtidigt bör påpekas att staden bör ha en gemensam policy för alla anställda.

Hägerstens stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 att åberopa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av vice ordförande *Abit Dundar m.fl.* (fp) och tjänstgörande ersättare *Anna Krzymowska* (kd), bilaga 1.

Hägerstens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 8 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Programmets helhetsperspektiv är bra, liksom de prioriterade inriktningarna och det teoretiskt tvärvetenskapliga anslaget som tar fram både sociala, kriminologiska och folkhälsoaspekter. Vissa teoretiska svagheter finns dock, till exempel vad gäller definitionen av förebyggande arbete.

Enligt programmet avses med förebyggande arbete "alla de insatser som kan vidtas innan ett riskbeteende eller en skada uppstår." Med denna snäva definition missar man möjligheten att i styrdokument införa tanken att det finns förebyggande dimensioner också i tidiga insatser och i vård och behandling. Olika enheter kan därmed även i fortsättningen välja bort preventionssamarbete med hänvisning till att de inte arbetar förebyggande.

En annan definitionsfråga är begreppet "drog". I programmet används termen som gemensamt begrepp för narkotika, alkohol och tobak. Andra medel som också kan användas i syfte att uppnå sinnesförändring innefattas inte i begreppet och nämns inte heller i programmet. Därmed hamnar till exempel sniffning av drivgas, som förekommit mycket denna vinter, vid sidan om det drogförebyggande arbetet.

Programmet tar på flera ställen upp vikten av vad ungdomar gör på sin fritid och poängterar stadsdelsnämndernas ansvar för att erbjuda bra fritidssysselsättningar. Att

barns och ungdomars fritidsaktiviteter och kamrater är av stor betydelse i att förebygga missbruk har visats av forskningen. Det är därför bra att dessa faktorer lyfts fram i programmet, men avsnitten bör utvecklas så att det framgår vad som menas med olika begrepp, som t.ex. "strukturerade aktiviteter". Också på andra punkter i programmet uttrycks en ambitiös vilja, men för lite sägs om vad som ska genomföras och hur.

Uppföljning och utvärdering med kvalitet är oerhört viktigt även när det gäller det drogpreventiva arbetet. STAN-programmet tillmötesgår revisorernas önskemål om mer enhetliga handlingsprogram över staden och en anpassning till stadens system för integrerad ledning och styrning (ILS). Möjligheterna till konkret styrning och uppföljning på alla nivåer i stadens organisation blir därmed bättre.

En del av det som föreslås i STAN-programmet ingår redan i stadsdelens verksamhet. Programmet ger goda förutsättningar för förvaltningen att utveckla arbetet och att ta det ansvar som åläggs stadsdelarna med att skapa och genomföra lokala handlingsprogram.

Personalpolitisk policy

De flesta människor som alkohol- eller andra drogproblem finns kvar i arbetslivet och det är ofta på arbetsplatsen som problemen först blir synliga. Erfarenheter visar ju tidigare hjälp sätts in vid drogproblem, desto bättre är förutsättningarna för ett positivt resultat. Staden, som med sina 46 000 anställda är en av landets största arbetsgivare, har därför stora möjligheter att nå och hjälpa många människor att komma tillrätta med mer eller mindre allvarliga missbruksproblem.

Förvaltningen instämmer i förslaget att nämnderna och bolagen bör ha en personalstödande drogpolicy i sina personalpolitiska program. Till vägledning för utarbetande av dessa program bör staden centralt utforma en personalpolitisk drogpolicy som anger mål och inriktning för de lokala programmen.

Lokala preventionssamordnare

I det arbete som stadsdelarna idag bedriver mot drogmissbruk finns lokala preventionssamordnare, som har till uppgift att utveckla ett samordnat och långsiktigt arbete för att förebygga alkoholskador. Samordnarna har hittills bekostats dels av staden centralt, dels av statliga utvecklingsmedel. Avsikten med det statliga anslaget har varit att skapa permanenta verksamheter som arbetar långsiktigt. Från och med år 2005 kommer sannolikt inte längre något statligt anslag att utbetalas till samordnarna och deras fortsatta arbete måste därför finansieras på annat sätt, lämpligen genom att kommunfullmäktige anslår medel för ändamålet.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslöt den 20 april 2004 att åberopa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av ledamot *Catharina Hillerström Vagli m fl (m)*, ledamot *Helen Jäderlund Eckardt m fl (fp)* och vice ordförande *Fredrik Wallén (kd)*, bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av ledamot *Catharina Hillerström Vagli m fl (m)*, bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av ledamot *Helen Jäderlund Eckardt m fl (fp)*, bilaga 1.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 2 april 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Synpunkter på Inledning (kapitel 1, sid. 4-5)

- ? STAN-programmet pekar på behovet av att sätta drogfrågor i en större samhällslig helhet, där såväl sociala-, kriminologiska- och folkhälsoperspektiv vägs in. Förslaget till brottsförebyggande strategi som håller på att arbetas fram av socialtjänstförvaltningens drog- och brottspreventiva enhet - Precens måste därför samordnas med STAN-programmet i största möjliga utsträckning. (1.3)

Synpunkter på Några definitioner (kapitel 5, sid. 9)

- ? En fördel med STAN-programmet, som enligt förslaget numer övergår från strategi till program, är att det även omfattar tobak mot tidigare endast alkohol och narkotika. Vissa förtydligande bör dock göras, exempelvis bör begreppet drog utvidgas till att även omfatta andra droger såsom sniffning av drivgas mm.
- ? Att de olika preventionsbegreppen definieras och används konsekvent i programmet är positivt och klargörande, men de mer vetenskapligt förankrade begreppen primär, sekundär och tertiär skulle kunna användas istället för förebyggande, tidiga insatser samt vård och behandlingsinsatser. Detta skulle underlätta samarbetet med andra verksamheter. (5.)

Synpunkter på Förebyggande insatser (kapitel 6, sid. 10-16)

- ? Begränsning av efterfrågan (B). Ansvar bör utvidgas till att inte enbart omfatta aktiviteter inom skolan. Meningen bör bytas ut mot stadens alla verksamheter såsom förskola, skola och fritidsverksamhet ansvarar för att aktiviteter för barn, ungdomar och föräldrar som genomförs inom den egna verksamheten eller i samverkan med andra samarbetspartners, ska vara tobaks-, alkohol- och narkotikafria. (6.2, sid. 11, punkt 6)
- ? Förvaltningen delar socialtjänstnämndens uppfattning att medel ska garanteras för att stadsdelsnämnderna ska ha en speciell befattning som preventionssamordnare. Preventionsamordnaren ska ha placering, mandat, mm som möjliggör en effektiv

koordinering av stadsdelsnämndens samlade förebyggande arbete. I det förebyggande arbetet kan även ingå tillsyn av folköl och tobak samt handläggning av remisser ang. serveringstillstånd samt automatspeltillstånd. (6.2)

- ? Ambitionsnivån för den löpande tillsynen av folköl och tobak ska vara att besöka varje försäljningsställe minst en gång per år och med huvudinriktningen rådgivning och information. Utöver detta bör regelbundna inköpsstudier av folköl och tobak göras minst en gång per år. Erfarenheter av återkommandeinköpsstudier visar att de har en klar inverkan på butikernas benägenhet att sälja folköl och tobak utan legitimationskontroll. (6.5-6, sid. 14)
- ? Som ett led i arbetet för en ansvarsfull alkoholservering på restauranger har kommunen i samarbete med andra myndigheter och restaurangbranschen, STAD-samarbetet, sedan flera år genomfört en utbildning för berörd personal. En liknade utbildning, i ansvarsfull folköls- och tobakshantering, bör anordnas av Stockholms stad i samverkan med andra myndigheter och livmedelsbranschen. (6.5-6, sid.13-14)
- ? Istället meningen rektor redovisar genomförda insatser till den egna stadsdelsnämnden respektive utbildningsnämnden, framkommer ej på vilken detaljnivå redovisningen ska ske. Ordalydelsen föreslås istället ändras till, skolans genomförda insatser redovisas i samband med verksamhetsberättelsen. Sista meningen samma stycke föreslås ändras till Skolan ska på olika sätt förstärka föräldrars och elevers delaktighet i skolan, företräda ett tydligt budskap om att tobak, alkohol och andra droger inte ska förekomma under uppväxten och däri genom förstärka familjens roll som gränssättare." (6.9, sid.16)

Synpunkter på Tidiga insatser (kapitel 7, sid. 17-21)

- ? Behovet av positiva alternativ på fritiden framhålls i programmet som prioriterade. Med detta bör följande att stadsdelarna inte nödgas bortprioritera detta område pga. andra mera myndighetsutövande insatser. Vidare framkommer att inriktningen bör vara att erbjuda strukturerade aktiviteter som bygger på ungdomarnas egna intressen och där *föräldrar och vuxna* är involverade. Här kan det vara på sin plats att förtydliga vad som menas med strukturerade insatser samt att betona vikten av att fritidsverksamheten inte ska kompensera föräldrars eventuella tillkortakommande utan vara ett komplement till föräldrarna. (7.4)

Synpunkter på Vård och behandling (kapitel 8, sid. 22-25)

- ? För ansvarsfrågor och verksamheter där huvudansvaret läggs på stadsdelsnämnderna, är det angeläget att såväl ekonomiska som personella resurser håller jämn takt med målen. Redan i dagsläget har stadsdelen svårigheter att finansiera de nödvändigaste vårdinsatserna, än svårare kommer det att bli att prioritera de tidiga vårdinsatser som framhålls i programmet. På grund av det stora antalet ungdomar i stadsdelen är antalet missbruksärenden stort och därmed även vårdbehovet. På

sikt bör dock det höga vård- och behandlingskostnaderna minska när de förebyggande- och tidiga insatserna i STAD- programmet ger resultat. (kap. 8)

- ? Förvaltningen är positiv till att staden ska erbjuda ett brett varierat utbud av vård och behandling utifrån individuella behov. Vidare ska missbrukande ungdomar och unga vuxna särskilt uppmärksammas och erbjudas insatser så tidigt som möjligt. Det är viktigt att staden måste hålla en jämn linje i program och målsättningar, i förhållande till befintliga resurser. Programmet blir annars ingen hjälp och vägledning för arbetet, vilket bör vara avsikten. (kap 8.2)

Synpunkter på *Staden som arbetsgivare* (kapitel 9, sid. 26-27)

- ? Arbetsgivaransvaret för drogfrågor bygger på den lagstiftning som finns inom arbetsmarknaden. Stadsdelen har ett policydokument som bygger på aktuell lagstiftning och arbetar också utifrån detta. Det kan dock vara värdefullt att staden som helhet har en gemensam drogpolicy för personalen, men denna del av programmet behöver ej finnas inom STAN-programmet utan kan vara ett eget dokument.

Utöver ovan redovisade synpunkter är förvaltningen positiv till

- ? att STAN-programmet, utgör ett övergripande ramverk med principer, mål och prioriteringar och vänder sig till alla stadens nämnder och bolag. (1.3)
- ? att programmet utgår från socialtjänstlagens och FN:s barnkonventions intentioner om barn och ungdomars grundläggande rätt till skydd och stöd(1.4)
- ? att programmets inriktning bygger på aktuell forskning och på kunskap om vad som ger största möjliga positiva effekt i det förebyggande arbetet inom staden samt vad som ger de bästa betingelserna inom vård- och behandlingsområdet. (1.4)
- ? att vikten av samarbete betonas, mellan staden och andra myndigheter, internt, mellan olika verksamhetsgrenar samt med frivilligorganisationer och näringsliv. Samarbete är en förutsättning för ett framgångsrikt drogförebyggande arbete. (1.3)
- ? att STAN-programmet utgår från de nationella alkohol- och narkotikapolitiska målen. (2)
- ? att attitydpåverkan som riktar in sig på egenkontroll lyfts fram som ett framgångsrikt tillvägagångssätt att förebygga alkoholskador. (2.1)
- ? att socialtjänstnämnden ska ansvara för samordning av arbetet med utformning av stadsdelsnämndernas lokala program och revidering av STAN-programmet. (4.3).

Katarina-Sofia stadsdelsnämnd beslöt den 22 april 2004 att åberopa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av *Margareta Björk m fl* (m) och *Fredrik Lundin m fl* (fp), bilaga 1.

Katarina-Sofia stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 7 april 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen har valt att lämna ett antal mer generella synpunkter på programmet och därefter några kommentarer till specifika textavsnitt.

Enligt förvaltningens mening är det föreslagna programmet alltför detaljerat. Det innehåller fyra inriktningsmål, sju delmål och 44 prioriterade inriktningar. Det stora antalet mål och prioriterade inriktningar innebär att styrningen och uppföljningen blir komplicerad. Kommunfullmäktige har inte angett prioriterade inriktningar på denna detaljnivå för nämndernas verksamhetsområden i övrigt.

Jämfört med nuvarande policydokument har tobaken tillkommit.

Det är positivt att programmet tydliggör ansvarsförhållanden inom staden och att behovet av samverkan mellan olika aktörer lyfts fram, t ex samarbete mellan staden och hälso- och sjukvård, polis och kriminalvård eller inom staden mellan olika verksamheter som socialtjänst och skola. Frivilligorganisationer och näringsliv är andra viktiga samarbetspartners som nämns i programmet.

Den inriktning som programmet har mot en helhetssyn inom staden är viktig. Programmet vänder sig till alla stadens nämnder och bolag. Det kan dock komma att behövas vägledning i hur programmet ska tillämpas för de nämnder där kopplingarna till alkohol- och drogfrågor inte är lika uppenbara som för stadsdelsnämnder och de facknämnder som i första hand berörs.

Att stadsledningskontoret ges i uppdrag att utarbeta en personalpolitisk drogpolicy för staden är relevant. Förvaltningen anser dock inte att stadens skyldigheter som arbetsgivare ska finnas med i STAN-programmet utan dessa bör behandlas i andra sammanhang.

I STAN-programmet anges, enligt ovan, att stadsdelsnämnderna ska utarbeta lokala tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner. Stadsdelsnämnden i Katarina-Sofia antog sitt första alkohol- och drogförebyggande handlingsprogram år 2000. Under 2002 skedde en revidering av programmet som nämnden sedan antog i februari år 2003. Handlingsprogrammet riktar sig mot barn, föräldrar och personal som arbetar med barn och unga och berör även näringsidkare som säljer folköl och tobak. Ett nytt handlingsprogram enligt STAN-programmets mål och prioriterade inriktningar kommer att utarbetas under förutsättning att kommunfullmäktige fastställer detta. Det nya handlingsprogrammet kommer att utvecklas successivt i en process där hela förvaltningen naturligt blir delaktig. Ett utökat förebyggande arbete inom Social omsorg är något som förvaltningen redan har inlett vilket också blir en naturlig del i ett nytt handlingsprogram som följer STAN-programmets mål och prioriteringar. Att satsa på prevention är en investering för framtiden.

Förvaltningen anser att det behövs en tydligare och mer heltäckande drogdefinition i programmet. Exempelvis nämns inte sniffning eller anabola steroider. Ett förslag är att ta upp de droger som ingår i drogvaneundersökningarna. Rubriceringen i 2004 års

drogvaneundersökning är tobak (innefattande snus), alkohol, sniffning, läkemedel, narkotika och doping.

När det gäller tidig upptäckt av barn som av olika skäl är extra riskutsatta har även förskolan en viktig roll.

Vad gäller skolavsnitten bör i dessa den mer heltäckande benämningen skolpersonal användas istället för lärare. Detta för att få med såväl vaktmästare, skolmåltidspersonal som de elevvårdande funktionerna.

De länkar till vissa dokument som finns angivna i STAN-programmet utgör ett värdefullt komplement. Förvaltningen noterar dock att källhänvisningar inte finns i programmet. Detta skulle också kunna vara en tillgång att ha med i detta dokument.

Den totala kostnaden för preventionssamordnarna uppgår årligen till åtta mnkr, varav utvecklingsbidrag från länsstyrelsen utgör fyra mnkr. Fyra mnkr är således stadens bidrag som utbetalas via socialtjänstnämnden. Av socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande framgår att regeringen, med stor sannolikhet, inte kommer att föreslå utvecklingsmedel för år 2005 och vidare. Om stadens drogpreventiva arbete framgent ska bedrivas i oförändrad omfattning behöver därför ytterligare 4 mnkr tillföras.

Kommentar till avsnitt 4.4. Forskning och utveckling

I avsnittet anges att staden ska göra återkommande kartläggningar av dels missbrukare, dels skolelevs drogvvanor. Här kan tillfogas att även lokala kartläggningsdata kan vara behövligt.

Kommentarer till avsnitt 6. Förebyggande insatser

Under 6.2 Prioriterade inriktningar anges som fjärde punkt att "Staden ska ha en restriktiv hållning vid beslut enligt den lokala ordningsstadgan om rätt att dricka alkohol drycker i offentliga miljöer, när rätten kan utgöra en alkoholpolitisk olägenhet." Detta kan tolkas som en möjlighet att införa fler alkoholförbud i parkerna, vilket förvaltningen kan se att det finns behov av.

Stadsdelsförvaltningen är väl medveten om att folkölet är en riskfaktor, vilket lyfts fram i avsnitt 6.5. Tillsyn av folkölsförsäljning i STAN-programmet. Förvaltningen har utfört inköpsstudier. Det har därvid framkommit brister i handlarnas hantering då de inte alltid försäkrat sig om att kunden är över 18 år. Stadsdelsnämnden har fr o m årsskiftet anställt en person för tillsyn av folköls- och tobaksförsäljning.

Kommentar till avsnitt 7. Tidiga insatser

Under avsnitt 7.4. Tidiga insatser – barn och ungdom står att *staden* ska erbjuda insatser i form av bland annat gruppverksamheter för barn till missbrukande eller psykiskt funktionshindrade föräldrar. I de prioriterade inriktningarna som inleder avsnitt 7. Tidiga insatser anges att *stadsdelsnämnderna* ska erbjuda riktade insatser till dessa barn. Detta lämnar en oklarhet om ansvarsfördelningen mellan socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnderna i denna fråga.

Under avsnitt 7.5. Tidiga insatser – vuxna framhålls att huvudansvaret för att förebygga ohälsa bland vuxna ligger hos hälso- och sjukvården men att det är viktigt att

staden samverkar med landstinget i detta, särskilt när det gäller unga vuxna och kvinnor. Förvaltningen instämmer i detta men vill poängtera svårigheterna i arbetet när det berör olika huvudmän. Det arbete som pågår för att utveckla samarbetet mellan staden och landstinget är därför mycket viktigt.

Kista stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 att återropa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 27 februari 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Kista stadsdelsförvaltning är positiv till STAN- programmet. Det lokala drogpolitiska programmet som STAN-programmet önskar att stadsdelsnämnderna skall utarbeta, har Kista stadsdelsförvaltning redan genomfört. Förvaltningen konstaterar att Kistas drogpolitiska handlingsprogram för preventivt arbete med fokus på barn och ungdomar, är helt i linje med STAN- programmets inriktningsmål, delmål och prioriterade inriktningar.

Det som förvaltningen mer anser som positivt med STAN-programmet är att strategin ändras till ett program, som förutom alkohol och narkotika, även omfattar tobak. Kista stadsdelsförvaltning har prioriterat arbetet mot tobak i det förebyggande arbetet med tanke på att Kista, bland övriga stadsdelsförvaltningar ligger näst högst vad det gäller andel rökare i grundskolan, årskurs nio.

STAN-programmet utgår från både nationella mål, och Stockholms stads inriktningsmål. Programmet har en bredd i sitt synsätt med olika perspektiv, sociala, kriminologiska och framför allt folkhälsoperspektiv. Inriktningen bygger på aktuella forskningsresultat om vad som ger största möjliga effekt både i det förebyggande arbetet samt inom vård- och behandling.

Styrkan med STAN-programmet är helhetsperspektivet som genomsyrar programmet. Samtidigt ges stadsdelsnämndernas speciella preventionssamordnare uppföljningsmöjligheter och revideringen av programmet. Behovet av den lokala preventionssamordnare tydliggörs och Socialtjänstnämnden ansvar för samordningen och revideringen förstärks.

I STAN-programmet finns ambitionen att undanröja de olika tolkningar som finns och som används främst när det gäller de olika preventionsbegreppen. Att definiera de olika preventionsbegreppen som används i programmet anser förvaltningen är bra och pedagogiskt. Det som saknas eller utelämnas är att begreppen primär, sekundär och tertiärprevention, enligt den nyare terminologin inom prevention kallas universell-, selektiv- och indikerad prevention.

Förvaltningen anser att ambitionsnivån är hög när det gäller genomförande av programmet t. ex. hur uppföljning av de olika nämndernas ansvar skall utformas. Förvaltningen önskar därför mer preciseringar kring vad ambitionsnivå innebär.

Förvaltningen kan också till viss del oroa oss för hur samordningen mellan de olika nämnderna; stadsdelsnämnderna, facknämnderna och bolag kommer att ske.

För genomförandet av programmet läggs stort ansvar för stadsdelsnämnderna som tillsammans med berörda parter ska utarbeta lokala tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner med åtaganden och arbetssätt för de olika insatserna. Handlingsplanerna ska utgå från STAN-programmets inriktningsmål, delmål och prioriterade inriktningar.

Socialtjänstförvaltningen föreslår att strategin kompletteras till ett program, som förutom alkohol och narkotika omfattar tobak, med nivåerna förebyggande insatser, tidiga insatser och vård- och behandlingsinsatser. Programmet tar även upp stadens ansvar som arbetsgivare. Namnet för programmet föreslås vara **Stockholms Tobaks-, Alkohol- och Narkotikapolitiska program (STAN-programmet)**.

Förebyggande insatser

Förvaltningen anser att samarbete och dialogen med föräldrarna kring barn och ungdomars utveckling inte nog kan betonas när det gäller tidiga insatser. Den förebyggande insatsen om att göra något *för* vuxna och barn, bör istället vara att göra något *med* vuxna och barn. Det sistnämnda är särskilt viktigt att beakta vid planering och genomförande av programmet inom skolor och fritidshemsverksamheter i synnerhet i stadsdelens område där människor kan uppleva sig segregerade och att befinna sig i ett utanförskap.

Tidiga insatser

En av prioriterade inriktningar är att stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska erbjuda rådgivande verksamhet riktad till unga vuxna med högriskkonsumtion av alkohol eller med ett sporadiskt missbruk av narkotika. I Kista stadsdel finns en välfungerande missbrukarvård i samverkan med landstingets beroendemottagning. En särskilt mottagning för ungdomar mellan 17 och 25 år arbetar med individuellt formade insatser för att på ett tidigt stadium behandla ungdomar med missbruksproblem. En sådan mottagning kan erbjuda rådgivning och tidiga insatser i öppenvård. En förutsättning för verksamheten är att unga vuxna kan vända sig till missbrukarvården för rådgivning utan att bli registrerade. En förutsättning är också att utveckla flexibla arbetssätt och ha god tillgänglighet.

Stadsdelsnämnderna ska uppmärksamma personer med begynnande missbruksproblem t ex genom att i samverkan med andra myndigheter utveckla arbetet med personer som gripits för misstänkt rattonykterhet. Sedan hösten 2003 pågår ett försöksprojekt för tidigt ingripande vid rattonykterhet – SMADIT – inom Stockholms västra stadsdelar. Personer som tagits av polisen för rattonykterhet hänvisas inom 24 timmar till en beroendemottagning. Det här projektet är ett bra exempel på fungerande samarbete mellan berörda myndigheter.

Förvaltningen anser att kapitlet om stadens ansvar som arbetsgivare när det gäller att utarbeta en personalpolitisk drogpolicy är viktigt, men måste utvecklas.

Vård och behandling

En förutsättning för väl fungerande vård och behandling för missbrukare är att samarbetet mellan landstingets lokala beroendevård och kommunens socialtjänst fungerar. Förutsättningar finns då att båda huvudmäns specialkompetens kan tas till vara för att utveckla metoder för behandling i öppenvård. Missbrukarvården i Kista är ett gott exempel för gemensam lokalisering av landstingets och kommunens resurser.

Stadsdelarna inom Järvafältet har kommit en bra bit på väg när det gäller de prioriterade inriktningar för vård och behandling som föreslås i STAN-programmet, och det pågår också en ständig utveckling inom dessa stadsdelar. På det individuella planet finns redan särskilda insatser för psykiskt störda missbrukare i form av Dubbeldiagnosteam, men samarbetet med landstingspsykiatrien måste ytterligare förbättras för att nå goda resultat för denna grupp.

För att kunna genomföra det omfattande arbetet som krävs för att förverkliga de prioriterade inriktningar som STAN-programmet föreslår i fråga om tidiga insatser och vård och behandling krävs ekonomiska resurser och ett gott samarbete med andra myndigheter, organisationer och vårdgivare.

Det är tidskrävande att bygga upp olika samverkansformer, särskilt mellan olika huvudmän. Det gemensamma policydokumentet för missbrukar- och beroendevård för Stockholms läns kommuner och Stockholms läns landsting som finns sedan 1998 grundar sig på samverkan mellan de båda huvudmännen och förutsätter tydlighet i ansvarsförhållanden och ansvarsgränser. Det är nödvändigt att lösa ansvarsfrågan.

STAN-programmet ställer stora krav på stadens missbrukarvård med högt ställda kvalitetskrav och hög tillgänglighet. Staden ska erbjuda ett brett och varierat utbud av vård, behandling och omvårdnad. Denna inriktning måste även resultera i att staden ställer ekonomiska resurser till förfogande.

Bedömning

Förvaltningens bedömning är att socialtjänstförvaltningens förslag med syftet att utveckla Stockholms stad till en bra miljö att leva och verka i är gott. Förslaget om att nivåerna förtydligas och delas in med förebyggande insatser, tidiga insatser samt vård och behandling samt stadens ansvar som arbetsgivare vad gäller personalpolitisk drog-policy tas upp är förvaltningen positiva till.

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 att återropa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av vice ordförande *Mats G Nilsson m.fl.* (m) och *Birgitta Borg* (kd), bilaga 1.

Reservation anfördes av *Didar Samaletdin* och *Lars Lundqvist* (båda fp), bilaga 1.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 3 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig bakom programmet. En arbetsgrupp är tillsatt på Kungsholmen med uppdrag att utforma ett för stadsdelen lokalt handlingsprogram. I arbetsgruppen ingår representanter för

- ? utredningssektionen för familj, barn och ungdom
- ? elevvården på stadsdelens grundskolor
- ? Resurscentrum

Handlingsprogrammet ska i första hand distribueras till alla i stadsdelen med ansvar för barn och ungdom.

Liljeholmens stadsdelsnämnd beslöt den 1 april 2004 att återropa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av ordföranden *Magnus Hellström* och ledamöterna *Anne Wompa* och *Daniel Somos* (alla m), bilaga 1.

Reservation anfördes av ledamöterna *Mats Ifvarsson* och *Karin Berggren* (båda fp), bilaga 1.

Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 10 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Liljeholmens stadsdelsförvaltning har tagit del av remissen, Förslag till tobaks, alkohol och narkotikapolitiskt program för Stockholms stad - S.T.A.N.-programmet och anser att det i sin helhet är ett genomtänkt förslag.

Förvaltningen anser att det är angeläget att få ett samlat styrdokument för Stockholms stad vad gäller tobak, alkohol och andra droger med målsättning, prioriteringar, strategier för genomförande samt ansvarsfrågor för arbetet och uppföljning.

Mål, uppföljning och utveckling

Förslaget är mycket omfattande och ambitiöst och som kräver tydliga styrsignaler med mål och prioriteringar som vägledning för stadsdelarnas drogförebyggande arbete.

Stadsdelsförvaltningen vill påpeka att programförslaget saknar uppgifter om hur inriktningsmål, delmål och handlingsplaner skall integreras med stadens system för målstyrning och integrerad ledning och styrning (ILS).

S.T.A.N.-programmet ger förslag till delat uppföljningsansvar dels via budget och stadsledningskontoret dels via socialtjänstnämnden. Förvaltningen anser att det är olyckligt med flera olika uppföljningssystem. Erfarenheten visar att det skapar otydlighet och merarbete i det praktiska arbetet i stadsdelarna.

Förvaltningen föreslår att programförslaget ses över ytterligare vad gäller styrning, uppföljning och utvecklingsuppdrag så att det är överensstämmer med stadens målbe- grepp och tar hänsyn till de förslag som föreslås i rapporten ”Stadens politiska organi- sation, SPO – demokrati och ledarskap”.

Staden som arbetsgivare

Det är bra att staden som arbetsgivare har en drogpolicy. Stadsdelsförvaltningen anser dock att programmet kan bli tydligare om dokumentet görs i två delar. En för stadens åtagande gentemot brukare/medborgare och en del för stadens åtagande samt drogpolicy gentemot de anställda.

Samverkan

Under rubriken samverkan står följande:

”Det finns många aktörer inom det drogpolitiska området. En förutsättning för ett framgångsrikt drogförebyggande arbete är att staden samarbetar med andra myndighe- ter och huvudmän inom områden såsom hälso- och sjukvård, polis och kriminalvård.”

Förvaltningen instämmer med påståendet, men anser att förslaget saknar en utveck- lad idé om hur samverkan är tänkt att se ut och genomföras, stads- och länsövergri- pande med t ex polismyndighet, länsstyrelse och landsting. Därutöver anser förvalt- ningen att finns fler frågor som hör hemma på en mer övergripande nivå och inte på stadsdelsnivå, men som inte berörs i förslaget. Exempel på övergripande frågor är familjecentraler, ungdomsmottagningar, förebyggande råd.

Fakta och definitioner

S.T.A.N.-programmet använder begreppen *förebyggande insatser*, *tidiga insatser* respektive *vård- och behandlingsinsatser*. Dessa val av begrepp kan vara olyckligt då andra begrepp är mer vetenskapligt förankrade och prövade. Generella förebyggande insatser som man talar om både inom hälsovården och brottsprevention är tre typer av prevention:

- ? Primär – där man riktar insatser mot hela befolkningen
- ? Sekundär - där man riktar sig mot riskgrupper
- ? Tertiär - där man riktar sig till personer som redan drabbats av sjukdom/begår brott/ missbrukar

Gemensamma begrepp och plattformar underlättar samverkan med övriga aktörer.

En annan definitionsfråga är begreppet drog, som begränsas till att i programmet endast används ”som generell term för narkotika, alkohol och tobak.”. Trots att en sniffningsvåg av drivgas för tillfället tycks svepa fram över Stockholm omfattas ex- empelvis inte den sortens missbruk av programmet, enligt den föreslagna definitionen.

Samordnartjänst

Förvaltningen delar socialtjänstnämndens uppfattning att medel måste garanteras för finansiering av stadsdelens preventionssamordnare.

Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 följande

Som svar på remissen till kommunstyrelsen överlämnar och åberopar nämnden förvaltningens tjänsteutlåtande 2004-03-03 med följande ändring:

Nämnden anser det viktigt att visa att man lever som man lär och därför bör STAN-programmet innehålla en del som rör stadens anställda. Naturligtvis inskränker detta inte på något vis arbetsgivarens ansvar enligt arbetsmiljölagen.

Nämnden vill dessutom göra följande påpekanden angående förslaget till program:

- ? Generellt sett skiftar ordbruket genom programmet. I stycket definitioner säger man att det är ordet "drog" man använder för såväl, alkohol, narkotika och tobak. Men i andra stycken förekommer begrepp som "alkohol och droger". Alkohol och andra droger är ett mer korrekt begrepp då det visserligen inkluderar alkohol i drogbegreppet men samtidigt inte riskeras att tolkas till enbart narkotika. I begreppet "narkotika" bör även icke-medicinskt bruk av läkemedel ingå.
- ? Generellt är det också oklart vilken grupp man vänder sig till. Programmet talar om hela befolkningen men på några ställen talar man bara om barn och ungdomar. Även vuxna bör inkluderas i dessa skrivningar.

? *Inriktning – helhetssyn*

Här talas om att drogförebyggande arbete utgör ett viktigt inslag i ett generellt förebyggande arbete som ytterst syftar till att ge barn och ungdomar en god uppväxtmiljö. Men det förebyggande arbetet bör ju ha som övergripande mål att minska alkohol- och narkotikaskador, både fysiskt och socialt och både för barn och vuxna. Samma skrivning återfinns i 6.2, begränsning av efterfrågan.

1.4 Utgångspunkt

Även här talas om barn och ungdomar men vuxna har glömts bort. Programmet måste väl också ha sin utgångspunkt i WHO:s och den svenska regeringens mål att minska alkohol- och narkotikaproblemen för alla.

5. Några definitioner

Här talas om olika faktorer. Omvärldsfaktorer beskrivs som något vi inte kan påverka. Men genom exempelvis antalet serveringstillstånd, serveringstider, alkoholens roll vid representation och i andra sammanhang är vi en del av kulturen. Vi påverkar inte ensamma, men att säga att vi bara tittar på när trender och kulturmönster förändras är inte sant.

6.2 Prioriterade inriktningar, begränsning av efterfrågan

Skolan ges här en mycket viktig uppgift med att ha drogfria aktiviteter både för föräldrar och elever. Detta är viktigt att det uppmärksammas ute i stadsdelsnämnderna och i berörda facknämnder då det enligt uppgift inte alls fungerar på detta sätt i stadens skolor idag. Våldigt bra skrivning alltså!

6.3 Inledning

Här talas om att vuxna också är viktiga att uppmärksammas i det förebyggande arbetet. Men detta bör inte enbart ske för att vuxnas attityder förs över till barn och unga utan också för att undvika alkohol- och narkotikaproblem hos vuxna. Ett arbete med att minska konsumtionen totalt och särskilt berusningsdrickandet bör vända sig till vuxna även för deras egen skull.

Maria-Gamla stans stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 3 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till STAN – programmet och tror att programmet har stora möjligheter att bli ett bra verktyg för stadens drogförebyggande och behandlande insatser.

Det förvaltningen vill lyfta fram som föredömligt är att programmet genomgående använder preventionsbegreppen *förebyggande insatser*, *tidiga insatser* respektive *vård- och behandling*. Dessa preventionsnivåer är pedagogiska och lätta att förstå.

Delmålet att skjuta upp debutåldern för alkoholberusning är central i stadsdelsnämndens drogförebyggande arbete.

Förvaltningen anser inte att en personalpolitisk drogpolicy ska finnas med i stadens tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiska program. Stadens skyldigheter som arbetsgivar bör ingå i andra sammanhang.

Cirka 99 % av den totala folkölsförsäljningen sker genom detaljhandeln och undersökningar visar att personal inom detaljhandeln alltför ofta säljer folköl till ungdomar utan att de genom kontroll av legitimation förvissar sig om att ungdomen har fyllt 18 år. Under kapitel *"Förebyggande insatser, punkt 6.2. prioriterade inriktningar"* bör därför tilläggas att socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnden i samverkan med andra myndigheter och livsmedelsbranschens arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer ska

anordna utbildningar i ansvarsfull alkohol- och tobakshantering för butiksinnehavare och deras personal.

I övrigt vill förvaltningen framhålla följande:

Stadsdelsnämndernas preventionssamordnare finansieras till och med 2004-12-31 både av utvecklingsbidrag från länsstyrelsen och av medel från staden. Syftet med detta är bland annat att skapa permanenta funktioner i form av lokala preventionssamordnare och verksamheter inom förvaltningen, som arbetar med ett långsiktigt perspektiv. Majoriteten av stadens preventionssamordnare arbetar under osäkra villkor och återkommande omprövningar av funktionen. Förvaltningen instämmer i socialtjänstnämndens beslut att föreslå kommunfullmäktige att anslå medel för att garantera finansieringen av stadsdelsnämndernas preventionssamordnare. Förvaltningen ser det som en förutsättning för att förverkliga arbetet med STAN - programmet.

Stadsdelsnämnden har en handlingsplan för det drogförebyggande arbetet gentemot barn och ungdomar i stadsdelen. Planen antogs 2002 och omfattar de tre områdena tobak, alkohol och narkotika. En ny plan kommer att tas fram under 2004 och även omfatta vuxna. Under förutsättning av kommunfullmäktiges beslut kommer den nya handlingsplanen utgå från STAN – programmets inriktningsmål, delmål och prioriterade inriktningar.

Norrmalms stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 att anföra följande.

Remissen besvaras med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande. Stadsdelsnämnden ställer sig därmed i huvudsak bakom det förslag till tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiskt program som presenterats.

Reservation anfördes av vice ordföranden *Inge-Britt Lundin m.fl.* (fp) och ledamoten *Anders Broberg* (kd), bilaga 1.

Reservation anfördes av ledamoten *Sebastian Cederschiöld m.fl.* (m), bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av ledamoten *Ulla Dahl* (mp), bilaga 1.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 2 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen är i huvudsak positiv till det förslag till tobaks-, alkohol- och narkotika-program som socialtjänstförvaltningen presenterat. Det är helt klart att det behövs en uppdatering och en omarbetning av den drog- och alkoholpolitiska strategi staden nu har. Det finns goda förutsättningar för att programmet kan bli ett bra redskap både i stadens övergripande missbruksarbete och i stadsdelarnas lokala arbete.

I vissa avseenden är dock förslaget till program rätt allmänt hållet och det är svårt att förstå vad man på ett mera konkret plan föreslår ska genomföras. Detta gäller särskilt avsnittet om staden som arbetsgivare.

Vad gäller förslaget till inriktningsmål för staden delar förvaltningen socialtjänstnämndens uppfattning om att målet "stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor" bör omformuleras. Förvaltningen anser också att målet "barns och ungdomars uppväxt ska vara fri från tobak, narkotika och alkohol" borde få en delvis annan formulering där man mera fokuserar på barns och ungdomars rätt till en hälsobefrämjande uppväxt.

Vad gäller förebyggande insatser menar förvaltningen att de åtgärder som föreslås för att begränsa tillgängligheten är åtgärder vars effekter i allmänhet är mycket kortsiktiga. Även här bör det förebyggande arbetet ses i ett större sammanhang och som en del av samhällets mera generella insatser för att människor ska kunna bibehålla en god hälsa.

I programmet föreslås, under avsnittet *begränsning av efterfrågan*, att stadsdelsnämnderna ska tillse att alla kommunala grundskolor har en arbetsplan för tobaks-, alkohol och narkotikaförebyggande arbete. Även i detta avseende anser förvaltningen att frågan bör ses ur ett hälsoperspektiv och att skolorna bör ha en arbetsplan för hälsobefrämjande arbete som inkluderar tobaks-, alkohol- och narkotika förebyggande insatser.

Förvaltningen är positiv till förslaget om att socialtjänstförvaltningen ska ansvara för att samordna stadsdelsnämndernas arbete med att, med utgångspunkt från programmet, ta fram lokala handlingsplaner. Som revisionskontoret konstaterat i sin tidigare granskning av stadens arbete med strategier, program och riktlinjer för insatser mot drogmissbruk finns en stor variation vad gäller omfattning, status och preciseringar i de nu befintliga lokala handlingsprogrammen. Detta är givetvis olyckligt och kan, som revisionskontoret påpekat, göra att det finns risk för skillnader i olika nämnders insatser som inte motiveras av lokala förhållanden. Det är således viktigt att de lokala handlingsplaner som nu kommer att arbetas fram blir mera likartade och också tillräckligt konkreta för att bli ett fungerande verktyg i det dagliga arbetet.

Förvaltningen delar socialtjänstnämndens förslag om att kommunfullmäktige ska ge stadsledningskontorets personalpolitiska avdelning i uppdrag att utarbeta en för staden övergripande personalpolitisk drogpolicy. Som socialtjänstnämnden framhållit är Stockholms stad en av Sveriges största arbetsplatser. Om människor har problem med alkohol eller andra former av droger visar det sig ofta just på arbetsplatsen. Både sett ur den enskildes och stadens perspektiv är det angeläget att tidigt upptäcka tecken på missbruk. Det är därför viktigt att utveckla metoder och medvetandegöra stadens anställda om hur tecken på missbruk kan upptäckas. Det är naturligtvis också viktigt att det finns kunskaper och resurser för att komma tillrätta med de problem som eventuellt upptäcks.

Förvaltningen anser att avsnittet om staden som arbetsgivare är alltför allmänt hållet. Med tanke på stadens ansvar både gentemot sina anställda och de som nyttjar stadens tjänster måste frågan få en större dignitet. Förvaltningen anser därför att av-

snittet bör lyftas ur programmet och att ett separat program tas fram som enbart rör frågan om hur man på arbetsplatsen kan förebygga, tidigt upptäcka och komma tillrätta med missbruk bland personalen.

Förvaltningen delar socialtjänstförvaltningens förslag om att kommunfullmäktige ska anslå medel för att garantera finansieringen av stadsdelsnämndernas preventions-samordnare. Det är positivt att man använder begreppet "preventionssamordnare" eftersom detta inte enbart associeras till drogförebyggande arbete utan också till folkhälsoarbete sett ur ett bredare perspektiv.

Rinkeby stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 att återropa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av *Kerstin Gustavsson m.fl. (m)*, bilaga 1.

Reservation anfördes av *Petter Norberg m.fl. (fp)*, bilaga 1.

Rinkeby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 5 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Sammantaget är det förvaltningens uppfattning att programmet är väl genomtänkt när det gäller stadens arbetssätt på de tre nivåerna som riktar sig till befolkningen. Det är glädjande att programmet betonar vikten forskningsrön när det gäller de olika nivåerna och vad som är verkningsfulla insatser. Förvaltningen ser också positivt på att tobak som riskfaktor är medtaget i programmet. Rinkeby ligger tyvärr högt när det gäller antalet elever i åk 9 som röker och arbetet mot tobak är därför redan prioriterat i det förebyggande arbetet.

När det gäller stadens ansvar som arbetsgivare, så anser förvaltningen att förslaget inte är tillräckligt genomarbetat för att utgöra ett tillräckligt stöd i arbetet ute på stadsdelarna.

Förvaltningen menar därför att ett särskilt och gemensamt program för staden bör utformas när det gäller arbetsplatsernas arbete med att förebygga drogproblem, erbjuda insatser och rehabilitering för de anställda i staden.

Rinkebys lokala handlingsplan har fokus på barn och ungdomar men följer i övrigt ganska väl det föreslagna STAN-programmets intentioner och mål. Skillnaden är att andra benämningar används för de tre nivåerna. Rinkebys handlingsplan utgår idag från befolknings-, riskbeteende- och vård/behandlingsstrategier istället. Den lokala handlingsplanen kommer naturligtvis att revideras och kompletteras om STAN-programmet antas av staden.

Förvaltningen ser positivt på att den lokala tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplanen ska följas upp årligen och att staden noga följer utvecklingen ute på stadsdelarna och enligt förslaget ska följa upp STAN-programmet vart fjärde år.

Förvaltningen bedömer det som angeläget att socialtjänstnämndens drog- och brottsförebyggande enhet Precens finns kvar som stöd för arbetet ute i stadsdelarna och att resurser för särskilda preventionssamordnare kvarstår även fortsättningsvis inom stadsdelen. Detta bedömer förvaltningen som en förutsättning för att garantera att STAN-programmet och den lokala handlingsplanen förverkligas och följs upp.

De synpunkter och kompletteringar förvaltningen vill göra är följande:

Föräldraperspektivet

Det är positivt att STAN-programmet betonar vikten av att arbeta *med* föräldrar och inte *för* föräldrar. I den andan vill förvaltningen att man i programmet också ska kunna erbjuda föräldrarna stöd i *olika* former och inte fokusera ensidigt på utbildning till föräldrar (sid. 19).

Skolans roll

Visserligen föreslår STAN-programmet att utbildningsnämnden ska tillse att alla kommunala och fristående grundskolor och gymnasieskolor ska ha en arbetsplan för det förebyggande arbetet, men förvaltningen vill också peka på behovet av att utveckla metoder för det drogförebyggande arbetet i skolorna (sid. 11-12). För att kunna omsätta arbetsplaner i praktiskt arbete, så är det angeläget att berörda facknämnder tar initiativ till att utveckla och sprida sådana arbetssätt och metoder.

Fritidsverksamhetens roll

Beträffande fritidsverksamheten ser förvaltningen gärna att man i STAN-programmet utvecklar tankarna om vikten av bra och strukturerad fritid för ungdomar och om fritidsgårdarnas betydelse (sid. 20). Programmet hänvisar dock inte till någon speciell forskning i ämnet. Om sådan forskning inte finns, kan staden kanske initiera kartläggning och forskning på detta område. Även när det gäller fritidsverksamheten bör vikten av samarbete med föräldrar betonas.

Åldersgruppen 20-29 år

I förslaget påpekas att det idag finns få effektiva metoder att nå och arbeta med åldersgruppen 20-29 år, men att relativt små insatser riktade till personer med riskbeteende kan få goda resultat (sid. 20). Förvaltningen delar denna uppfattning och anser att det är viktigt att nå just denna målgrupp.

Det är dock förvaltningens bedömning att om staden ska prioritera missbrukande ungdomar och unga vuxna för att erbjuda dem insatser (sid. 22), så behövs det uppsökare med specifik kunskap. Personer som befinner sig i början av ett missbruk då konsekvenserna ännu inte är så märkbara, har mycket stark förnekelse av missbruket. Det är därför viktigt att understryka, att detta uppsökande och motiverande arbete skiljer sig en hel del från det uppsökande arbetet i de grupper, där missbruket pågått längre tid och där de negativa konsekvenserna av missbruket blivit mer uppenbara.

De resurser staden tidigare hade för just denna grupp drogs tillbaka och stadsdelen har därefter inte kunnat prioritera det uppsökande arbetet för denna grupp framför andra prioriterade områden.

Förvaltningen vill därför att staden också tar ansvar för att försäkra sig om att det finns resurser för den delen av det uppsökande arbetet.

Utbildning

På flera områden hänvisar programförslaget till forskning och påvisade effektiva metoder. Huvudansvaret för att personalen ska ha erforderlig kompetens ligger enligt programförklaringen på de enskilda stadsdelarna.

På flera ställen nämner programmet vikten av att upptäcka missbruk, se tecken på begynnande missbruksproblem och liknande. Man konstaterar också att det är mycket svårt att nå och motivera vissa grupper (unga vuxna).

Det är viktigt att det finns en jämn och hög kvalitet i alla stadsdelar när det gäller arbetet mot droger för att programmet ska få avsedd effekt. Förvaltningen anser det därför angeläget att staden tar ett helhetsansvar för att sprida forskningsresultat och erbjuda utbildning – särskilt gäller det utbildning i att lära sig tyda tecken på missbruk och i förhållningssätt för att fånga upp grupper som är svåra att nå.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslöt den 1 april 2004 att åberopa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 1 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Enligt förvaltningens uppfattning har programmet en ändamålsenlig struktur och en bra avvägning mellan övergripande resonemang och konkretiseringar vars innehåll i allt väsentligt delas av förvaltningen; möjligen med ett frågetecken inför avsnittet om stadens ansvar som arbetsgivare. Det är enligt förvaltningens uppfattning tveksamt om denna fråga ska ligga inom ramen för ett allmänt övergripande program av denna art. Denna fråga bör ha en egen ram.

I övrigt är det välkommet att staden nu anpassat och uppdaterat tidigare motsvarande dokument mot dagens förhållanden. Förvaltningen anser att strukturen i detta program är väl användbart som utgångspunkt för stadsdelsnämndernas utformning av egna lokala program.

Skärholmens stadsdelsnämnd beslöt den 22 april 2004 att godkänna och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande är i huvudsak av följande lydelse.

STAN-programmet beskriver särskilda inriktningsmål, delmål och prioriterade inriktningar för de olika avsnitt som omfattar förebyggande insatser, tidiga insatser och vård och behandling.

I stort sett är förvaltningen positiv till och anser att förslaget till program har stora möjligheter att bli ett fungerande verktyg i stadens drogförebyggande och behandlande arbete. Programmet har även tagit med tobak till skillnad mot den tidigare alkohol- och drogpolitiska strategin. Vi anser att programmet behöver förtydligas med definition av vad som menas med tobak, alkohol och narkotika. I programmet nämns exempelvis inte snus och tuggtobak, sniffning, anabola steroider och läkemedelsmissbruk – begrepp som används i stadens drogvaneundersökning.

För att få en bild av missbrukets omfattning ska staden återkommande göra kartläggningar av antalet aktuella missbrukare inom socialtjänsten och inventeringar av skolelevers drogvvanor.

Förutom centrala kartläggningar föreslås att programmet kompletteras med att stadsdelarna gör egna kartläggningar och drogvaneundersökningar för att få en bättre och bredare lokal kännedom som underlag till de lokala handlingsplanerna.

Stadens skolor ansvarar för att aktiviteter inom skolan för elever och föräldrar ska vara tobaks-, alkohol- och narkotikafria.

Alla aktiviteter i skolans regi, oavsett var dessa äger rum, ska vara drogfria och det är därför viktigt att texten i avsnittet förtydligas med hänsyn till detta.

Programmet förordar att alla kommunala grundskolor ska ha en arbetsplan för tobaks-, alkohol- och narkotikaförebyggande arbete.

Syftet med programmet är att staden ska vara en miljö med goda hälsofrämjande uppväxtvillkor för barn och ungdomar. Insatser för att öka trivseln i skolan kan förebygga risker för att hamna i ett missbruk. Drogförebyggande arbete är ett viktigt inslag i folkhälsoarbetet som syftar till att ge barn och ungdomar en god uppväxtmiljö. Förvaltningen anser att de tobaks-, alkohol- och narkotikaförebyggande insatserna ska ingå som en del i hela hälsoarbetet i skolan. Vi menar därför att skolan inte ska ha separata, särskilda handlingsplaner för olika ändamål (drogförebyggande, mobbning) utan att dessa ska inarbetas i den totala strategin för varje skolas elevhälsoarbete.

Stadsdelsnämnderna ska bedriva uppsökande arbete i sitt stadsdelsområde, där socialtjänstnämndens uppsökande verksamhet utgör ett komplement.

Avsnittet behöver förtydligas med att det uppsökande arbetet ska gälla både barn/ungdom och vuxna.

Stadsdelsnämnderna ska ha en speciell befattning som preventionssamordnare. Socialtjänstnämnden föreslår att kommunfullmäktige anslår medel för att garantera finansieringen.

Programmet markerar vikten av att varje stadsdel har en preventionssamordnare. Preventionssamordnarna kommer att få en central roll i arbetet med de lokala hand-

lingsplanerna och i samordningen av stadsdelens drogforebyggande arbete. Förvaltningen stödjer förslaget om att kommunfullmäktige anslår medel till stadsdelarnas preventionssamordnare och anser att detta är en förutsättning för stadsdelens möjligheter att förverkliga STAN-programmet.

Övrigt

Det är positivt att programmet har en helhetssyn och vänder sig till alla stadens nämnder och verksamheter. I programmet saknas dock förskolans roll i arbetet med tidiga insatser. Exempelvis genomför förskolorna ett betydelsefullt förebyggande arbete med föräldragrupper, där man i ett tidigt skede kan få stöd i sin föräldraroll.

Programmets sista avsnitt om "Staden som arbetsgivare" uppfattar vi som mindre genomarbetat än övriga delar av programmet och anser att det behöver utvecklas, ev. att ett separat program utarbetas för hur man ska hantera dessa frågor på arbetsplatsen.

STAN-programmets inriktning bygger på aktuell forskning om vad som är verkningfullt i förebyggande arbete och behandlingsarbete. För de som är intresserade och vill veta mer om forskning etc. skulle programmet kunna kompletteras med käll-/litteraturhänvisningar.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 följande.

Stadsdelsnämnden beslutar att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag till svar på remissen och överlämna utlåtandet med följande ändringar:

6.9(s.6) "Öppen fritidsverksamhet och föreningsverksamhet samt uppsökandegoda livsval."

8.5(s.8) "Det uppsökande arbete som bedrivs av olika organisatio-
ner(som t.ex. lokala föreningar med drog- förebyggande arbete, med-
borgarvårdar och Lugna Gatan) utgör.....socialtjänstens arbete."

Förklaring: "Förvaltningen.....situation".(Resten av stycket stryks, då risk för missförstånd finns.)

Reservation anfördes av vice ordföranden *Ann-Katrin Åslund* (fp), ledamöterna *Madeleine Jacobsson* (m), *Christer Grunder* (m) och *Markku Sirviö* (m) samt tjänstgörande ersättaren *Jan Håkansson* (fp), bilaga 1.

Reservation anfördes av ledamoten *Patrick Simonson* (kd), bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden *Abdo Goriya* (s), ledamöterna *Jonas Ljungstedt* (v), *Folke Nässla* (mp), *Eva Andersson-Ney* (s), *Rune Olofsson* (s), *Nils Thulén* (s) och tjänstgörande ersättaren *Erik Lindberg* (s), bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av ledamoten *Folke Nässla* (mp) och tjänstgörande ersättaren *Erik Lindberg* (s), bilaga 1.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 16 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Rent generellt uppfattar förvaltningen programmet som bra då vi anser att det behövs gemensamma förhållningssätt och riktlinjer kring det drogförebyggande arbetet i staden. Programmet skulle dock på en rad punkter kunna förtydligas.

Ibland uppfattas programmet som allt för detaljerat. Ett program av detta slag bör vara mer generellt och övergripande då det ska kunna anpassas efter *de lokala förutsättningarna*.

Ofta får man också en känsla av att man i programmet glömt bort familjen och föräldrarnas betydelse för barn och tonåringarna. Man räknar upp en rad olika viktiga instanser men glömmar att dessa måste försöka samarbeta med föräldrarna och familjen som en enhet. Vidare är programmet i både ord och handling formulerat som om man ska skapa förutsättningar, skyddsfaktorer mm. *för* föräldrar, lärare e t c när det i själva verket handlar om att man måste arbeta *med* dessa aktörer och bygga upp något *tillsammans* med dem. M a o blir det något som enligt programmet ska styras uppifrån istället för att växa fram underifrån.

Dessutom tycker förvaltningen att programmet andas ANT-undervisning. Det är ett tänkande som man allt mer strävat bort från då det i undersökning efter undersökning visat sig ha föga eller ingen påverkan alls på barn och ungdomar. Idag arbetar man allt mer med ämnet "Livskunskap" i skolorna. Ämnet är mer omfattande och tar även hänsyn till andra ungdomsrelaterade problem som tex. anorexi. Det anser vi vara ett mer heltäckande begrepp som omfattar betydligt mer av unga personers vardag, varför information om tobak, alkohol och narkotika borde ingå mer i denna form av undervisning. Det är också en oerhört viktig aspekt i det förebyggande arbetet. Vidare anser förvaltningen att man i sitt ANT-tänkande glömt bort vissa delar av missbruk som t ex. sniffning (av lim, gas mm.) och anabolasteroider. Därför anser förvaltningen att samlingsbegreppet *droger*, med en tydlig definition, är betydligt mer användbart i ett program av det här slaget.

Förvaltningen lämnar följande förslag på förändringar/omformuleringar med en efterföljande förklaring. Först anges kapitel och rubrik, därefter texten i förslaget i dess nuvarande form och sedan förvaltningens förslag med förklaring.

6. Förebyggande insatser

6.2 Prioriterade inriktningar

"Stadsdelsnämnderna ska tillse att alla kommunala grundskolor har en arbetsplan för tobaks-, alkohol- och narkotikaförebyggande arbete."

Förslag till förändring:

”Stadsdelsnämnderna ska tillse att alla kommunala grundskolor har en arbetsplan för det drogförebyggande arbetet.”

Förklaring:

Begreppet *drogförebyggande arbete* omfattar mer som t ex. sniffning, anabolasteroider och andra prestationshöjande preparat som ej nämns. Dessutom är förvaltningens uppfattning att skolornas arbetsplan av detta slag ofta omfattar mer än just ovan nämnda droger. Arbetsplanen är ofta en heltäckande förebyggande plan och omfattar även saker som t ex. brottslighet och anorexi. Skolan har *en plan*, inte en för varje område.

”Stadens alla skolor ansvarar för att aktiviteter inom skolan för elever och föräldrar, ska vara tobaks-, alkohol- och narkotikafria.”

Förslag till förändring:

”Stadens alla skolor ansvarar för att alla aktiviteter inom skolans regi för elever och föräldrar, ska vara drogfria.”

Förklaring:

Förvaltningen har uppfattningen att det t ex. under föräldramöten, middagar, utflykter e t c där både barnen/ungdomar och föräldrar deltar; förekommer alkohol. Då det är de vuxna som är de ungas förebilder borde de åtminstone föregå med gott exempel under aktiviteter *i skolans regi*. Därför borde en policy vara att *alla aktiviteter i skolans regi* är drogfria.

”Stadsdelsnämnderna ska erbjuda ungdomar i staden någon form av icke-kommersiell träffpunkt.”

Förslag till förändring:

”Stadsdelsnämnderna ska erbjuda ungdomar i staden någon form av icke-kommersiell och drogfri träffpunkt.”

Förklaring:

Förvaltningen har uppfattningen att detta inte nog kan betonas. Just att aktiviteten är *drogfri* skrivs numer också ofta ut på affischer, inbjudan och dylikt. Med det markerar man också på ett tydligt sett att droger inte är något som accepteras eller som man har något som helst överseende med.

6.3 Inledning

Förslag till förändring samt förklaring:

I detta stycke anser förvaltningen att man på ett ganska tydligt sätt markerar att man uppifrån vill *ge bort* skyddsfaktorer till t ex. föräldrar. Förvaltningens mening är att man måste *bygga upp* och *skapa* skyddsfaktorer *med* dem. Förvaltningen strävar alltså

efter ett underifrån perspektiv, vilket förvaltningen tror är den enda möjliga och rimliga vägen att kunna nå förändring med.

Vid sidan av detta tycker förvaltningen att betoningen på *information* är felaktig. Ett kontinuerligt *samarbete* och samverkan med föräldrarna (d v s bygga upp något tillsammans) är viktigare än punktinsatser i form av broschyrer, temaveckor, informationsmöten mm.

”Ett sådant exempel är ”en god skolmiljö” som man vill ha av många skäl...”

Förslag till förändring:

”Ett sådant exempel är såväl ”en god fritids- som skolmiljö” som man vill ha av många skäl...”

Förklaring:

Förvaltningens uppfattning är att båda delarna är minst lika viktiga. Är eleven svag i skolan, vilket kan bero på många olika faktorer, är det ännu viktigare att fritidsmiljön är god. M a o de elever som inte fångas upp i skolan fångas förhoppningsvis upp kring väl fungerande fritidsaktiviteter.

6.7 Insatser mot langning

”Den langning som sker till ungdomar via föräldrar och andra vuxna...”

Förslag till förändring samt förklaring:

Förvaltningen vill införa ett förtydligande kring det informationsarbete som man hänvisar till i detta stycke. I samband med typiska ”ungdomshelger” (lucia, valborg, skolavslutning o s v.) anser förvaltningen det vara av extra stor vikt med information i form av punktinsatser i t ex. media och i anslutning till Systembolagen med informationsblad. Då tror förvaltningen att dessa punktinsatser kan ge effekt.

6.9 Viktiga sammanhang

Skola – arbete

”Forskning visar att när eleverna tycker det är roligt att gå till skolan och känner sig sedda och uppskattade av lärare och kamrater, är det i själva verket kraftfullaste skyddet mot att utveckla missbruk och andra problem.”

Förslag till förändring:

”Forskningen visar att en klart bidragande orsak till att eleverna tycker det är roligt att gå till skolan är när de känner sig sedda av lärare och kamrater och när föräldrarna känner förtroende för skolans sätt att arbeta. Det är i själva verket det kraftfullaste skyddet mot att utveckla missbruk och andra problem.”

Förklaring:

Ett förtydligande kring att det är *fler* faktorer som samverkar; i detta fall samverkan mellan *elever, lärare och föräldrar* måste klart framgå och lyftas fram.

”Rektor redovisar genomförda insatser till den egna stadsdelsnämnden respektive utbildningsnämnden.”

Förslag till förändring:

”Rektor är ansvarig för den förebyggande arbetsplanen, liksom att den kontinuerligt efterföljs, på respektive skola och redovisar den för den egna stadsdels- respektive utbildningsnämnden.”

Förklaring:

Återigen vill förvaltningen peka på att det är ett kontinuerligt arbete som ska främjas, inte punktinsatser i form av temaveckor mm. Genom att markera för rektorer att de måste redovisa resultat så ”tvingas” de till olika punktinsatser (se tex. ANT-undervisningen). Dessa kan ju lätt redovisas i tex. använda timmar. Ett kontinuerligt arbete är svårare att redovisa men enligt förvaltningens uppfattning mer effektiv i längden.

Fritid – nöjen – krogar

”Kamrater är viktiga för ungdomarnas attityder och beteenden, vilket bör beaktas vid val av metoder och program.”

Förslag till förändring (i detta fall tillägg efter ovan nämnd text):

”Öppen fritidsverksamhet och uppsökande fältverksamhet ger möjlighet till trygga vuxenkontakter där ungdomar blir sedda och respekterade. Barn och ungdomar har stort behov av att gentemot vuxna och samhället, testa sina tankar och idéer. Genom de vuxenkontakter som erbjuds inom fritid/fältverksamhet sker ett motivationsarbete, attitydpåverkan och stöd i goda livsval .”

Förklaring

Här bör man föra in vikten av öppen fritidsverksamhet med närvarande goda vuxna förebilder. Ungdomar behöver givetvis varandra men även vuxna som sätter gränser och som kan hjälpa dem att komma till rätta med sina attityder.

7.1 Prioriterad inriktning

”Stadsdelsnämnder ska bedriva ett uppsökande arbete i miljöer där ungdomar samlas.”

Förslag till förändring:

”Stadsdelsnämnder ska bedriva ett uppsökande arbete (t ex genom fältassistenter/uppsökare) i miljöer där ungdomar samlas.”

Förklaring:

Någon form av förtydligande kring vad man egentligen avser med ”uppsökande arbete” vore kanske på sin plats. Förvaltningen anser att det annars kan bli lite väl luddigt och okart i detta sammanhang.

7.4 Tidiga insatser – barn och ungdom

”Föräldrautbildning med syfte att förbättra kommunikationen i familjen är en central komponent i framgångsrika familjeinsatser för både små barn och tonåringar.”

Förslag till förändring:

”Ett erbjudande till samtliga föräldrar om ett föräldrastöd med syfte att förbättra kommunikationen i familjen är en central komponent i framgångsrika familjeinsatser för både små barn och tonåringar.”

Förklaring:

Återigen vill förvaltningen trycka på vikten av samarbete och dialog med föräldrarna. Förvaltningens uppgift är inte att erbjuda ett ”färdigt paket” med lösningar utan ett stöd till föräldrarna så att de förhoppningsvis kan skapa en god och säker uppväxtmiljö för sina barn.

Strukturerat samarbete

”Ett strukturerat samarbete mellan socialtjänst, polis, skola, fritidsverksamheter och frivilligorganisationer är avgörande.”

Förslag till förändring:

”Ett strukturerat samarbete mellan socialtjänst, polis, skola, fritidsverksamheter, frivilligorganisationer och familj är avgörande.”

Förklaring

Utan ett fungerande samarbete med familjen står sig nog de allra flesta insatserna slätt. Förvaltningen är medveten om att familjen inte alltid är samarbetsvillig eller alla ens gånger kapabel till samarbete. Intentionen måste nog dock vara att sträva efter samarbete och dialog med familjen.

Skolan

”Tidiga insatser som rekommenderas inom skolan är:

- ? Föräldraundervisning om barns och tonåringars utveckling.
- ? Insatser som stärker lärarnas förmåga att hantera riskbarn och risktonåringar i skolundervisningen.
(//)
- ? Mentorsktprogram i skolan som ger stöd till barn och ungdomar som tillhör högriskgruppen.”

Förslag till förändring:

”Tidiga insatser som rekommenderas inom skolan är:

- ? Information till föräldrar om barns och tonåringars utveckling.

- ? Insatser som stärker lärarnas förhållningssätt och förmåga att hantera riskbarn och risktonåringar i samarbete med hemmet och i skolundervisningen.

(//)

- ? Mentorskapsprogram i samarbete med skola och familj som ger stöd till barn och ungdomar som tillhör högriskgruppen.”

Förklaring:

- ? Föräldraundervisning anser förvaltningen vara ett hårt uttryck i detta sammanhang. Begreppet information är mjukare dömer inte, ger inga pekpinningar eller bakläxa för föräldrarnas tidigare insatser.
- ? Förvaltningen anser vidare att det är minst lika viktigt att påpeka att det är *förhållningssättet* till barnet/tonåringen som är avgörande för attityder och utveckling och att lärarna förstår detta.
- ? Förvaltningen vill återigen påpeka vikten av ett uttalat samarbete och dialog mellan hem och skola så långt som det är möjligt.

Uppsökande arbete och fritidsverksamhet

”Socialtjänsten har ansvar för att bedriva ett aktivt uppsökande arbete i miljöer där ungdomar samlas.”

Förslag till förändring (i detta fall ett tillägg efter ovan nämnd text):

”I det uppsökande arbetet kan med fördel det ”friskstödande” och främjandeorienterade arbetssättet användas på såväl grupp- som individnivå där ungdomarna själva känner delaktighet i processen.”

Förklaring:

Förvaltningens uppfattning är att man inte nog kan påpeka att detta är ett arbete *med* individer och inte *för* individer. Därför vill förvaltningen med texten ovan förtydliga det ”aktivt uppsökande” arbetets syfte.

”Inriktningen bör vara att erbjuda strukturerade aktiviteter som bygger på ungdomars egna intressen och där vuxna är involverade.”

Förslag till förändring

”Inriktningen bör vara att erbjuda öppen fritidsverksamhet som bygger på ungdomars egna intressen och där föräldrar och andra vuxna är involverade.”

Förklaring:

Med detta vill förvaltningen poängtera att all fritidsverksamhet inte behöver vara strukturerad. Att bara sitta ned och umgås kan vara en aktivitet i sig och minst lika viktig. Kontakten med vuxna är givetvis oerhört viktig men återigen vill förvaltningen lyfta fram föräldrarnas roll. De glöms allt för ofta bort i detta sammanhang.

8.5 Uppsökande arbete

”Det uppsökande arbete som bedrivs av olika organisationer utgör ett viktigt komplement till socialtjänstens arbete.”

Förslag till förändring:

”Det uppsökande arbete som bedrivs av olika organisationer (som t ex. medborgarvårdar och Lugna Gatan) utgör ett viktigt komplement till stadsdelsnämndernas och socialtjänstens arbete.”

Förklaring:

Förvaltningen anser att det är viktigt att man påpekar att medborgarna själva *kan och ska* påverka sin egen situation. Genom att slå fast att det är socialtjänsten som utför ett arbete till *sammans med olika organisationer* (diffus formulering) tar man bort känslan av medborgarnas egen makt. Förvaltningen vill därför lyfta fram vikten av andra former av uppsökande verksamhet, det s k ”underifrån-perspektivet” och ta bort känslan av att förändringar bäst sker uppifrån.

Avslutande kommentarer

Förvaltningen anser att programmet i sin helhet är bra då det behövs ett klart, gemensamt förhållningssätt/riktlinjer kring det drogförebyggande arbetet i staden. Vad förvaltningen däremot saknar är en tydlig definition av vad som avses med droger och en genomgående användning av just begreppet *droger* i handlingsprogrammet.

Förvaltningen anser också att ett förtydligande kring en dialog med samarbetspartners (tex. föräldrar) i detta arbete är nödvändigt. Likaså vill förvaltningen markera att ett arbete av detta slag sker *med* samarbetspartners och inte *för* dem.

Med ovan redovisade förtydliganden tror förvaltningen att detta program kommer att bli mycket tydligare och bättre.

Vantörs stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 att åberopa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av vice ordföranden *Henrik Ehrenberg* (kd) och ledamoten *Lena Kling m fl* (fp), bilaga 1.

Reservation anfördes av ledamoten *Marie Ljungberg Schött m fl* (m), bilaga 1.

Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 3 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till att staden antar ett program för insatser rörande tobak, alkohol och narkotika som innefattar såväl förebyggande och tidiga insatser

som behandlings- och vårdinsatser. Förvaltningen anser dock att förslaget till program är för detaljerat i beskrivningen av vilka verksamheter och insatser stadsdelsförvaltningen ska tillhandahålla för olika målgrupper. Det behövs en ekonomisk analys för att bedöma om programmet är möjligt att genomföra med tilldelade resurser.

Förvaltningen uppfattar att programmet är otydligt vad gäller begrepp som handlingsplan och arbetsplan samt rollfördelningen mellan stadsdelsnämnder och socialtjänstnämnden. Socialtjänstförvaltningens roll i förhållande till stadsdelsnämnderna bör inte vara att följa upp deras verksamhet. Förvaltningen menar att stadsdelsnämnden ska följa upp och utvärdera den egna verksamheten och att den samlade analysen av stadsdelsnämnderna ska göras av kommunstyrelsen.

Förvaltningen anser att S.T.A.N-programmet ska genomsyra de verksamhetsplaner eller arbetsplaner som redan idag upprättas inom stadsdelsnämndens verksamheter och att särskilda handlingsplaner inte bör upprättas utifrån programmet.

Det vore önskvärt att man för in programmets intentioner i stadens nya skolplan.

Av socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande framgår att socialtjänstförvaltningens drog- och brottspreventiva enhet, Precens, för närvarande utarbetar ett förslag till brottsförebyggande strategi för staden och att denna i möjligaste mån bör samordnas med S.T.A.N.-programmet. Förvaltningen ställer sig frågan om detta kommer att innebära att ytterligare handlingsplaner ska arbetas fram i stadsdelsnämnderna, separerade från de verksamhetsplaner och arbetsplaner som utarbetas idag inom stadsdelsnämndens verksamheter.

Mål i programmet

Förvaltningen tycker att de inriktningsmål och delmål som föreslås i programmet är bra. Inriktningsmålet ”Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor” bör dock ersättas med en annan formulering som bättre överensstämmer med stadens roll i förhållande till medborgarna och möjligheter att påverka dessa.

Informationskampanjer

Förvaltningen uppfattar att ansvaret för allmänna informationskampanjer rörande till exempel langning bör ligga centralt i staden för att kampanjerna ska få genomslagskraft och för att utnyttja stadens personalresurser effektivt. Dessa kampanjer kan kompletteras med lokala insatser.

Samverkan – en förutsättning

Förvaltningen instämmer i att en viktig förutsättning för ett framgångsrikt drogförebyggande arbete är en bred samverkan. Stadsdelsnämnderna bör vidareutveckla sitt samarbete med hälso- och sjukvård, polis, frivilligorganisationer och andra intressenter. I det drogpreventiva arbetet med barn och ungdomar utgör föräldrarna en mycket viktig målgrupp.

Det är även viktigt att utveckla samverkan mellan olika verksamheter inom stadsdelsförvaltningarna för att söka flexibla lösningar och på bästa sätt använda stadens

egna resurser. I Vantör pågår utvecklingsarbetet med att fördjupa samverkan mellan skola, fritid och socialtjänst kring drog- och brottsprevention.

Staden som arbetsgivare

Förvaltningen anser att den del av programmet som rör hur staden som arbetsgivare arbetar med missbruksfrågor bör lyftas ur programmet. Sådana frågeställningar kan belysas i ett personalpolitiskt program eller i stadens personalstrategi.

I Vantör belyses missbruksfrågor och arbetssätt för att förebygga eller hantera missbruk bland personalen i förvaltningens personalhandbok som används av alla arbetsledare.

Lokala preventionssamordnare

En punkt i stadsdelsnämndens 20-punktsprogram för åren 2003 – 2006 är att aktivt drogförebyggande arbete ska bedrivas i skolor, fritidshem, fritidsklubbar och fritidsgårdar.

År 2002 antog stadsdelsnämnden i Vantör ett drogförebyggande program vilket omprövades 2003. Prioriterade målgrupper i detta är barn och ungdomar.

En förutsättning för den utveckling av det drogförebyggande arbetet som ägt rum det senaste året i Vantör har varit att det funnits en preventionssamordnare som arbetat förvaltningsövergripande med att utveckla samverkan och arbetsmetoder. Denna tjänst har delvis finansierats med statliga medel. Socialtjänstförvaltningen räknar med att från och med år 2005 kommer staden inte att få fortsatt statligt utvecklingsstöd för preventionssamordnarna i stadsdelsnämnderna.

Förvaltningen bedömer att det är av yttersta vikt att staden avsätter resurser för preventiva insatser för barn och ungdomar i riskzonen för att säkerställa att utvecklingen av detta arbete kan fortsätta.

Älvsjö stadsdelsnämnd beslöt den 25 mars 2004 att godkänna förvaltningens synpunkter på förslaget samt därutöver anföra följande.

Vi vill lyfta fram föräldraansvaret. Det är många instanser som givetvis ska hjälpas åt, men det går inte att lyckas om inte föräldrar samarbetar med skola, polis, socialtjänst m.fl.

Reservation anfördes av *Lars Hansson m.fl.* (fp), bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av *Margretha Åkerberg* (kd), bilaga 1.

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande är i huvudsak av följande lydelse.

STAN-programmet tycks i det stora hela vara genomtänkt utifrån strategin att den ska fungera helhetsmässigt och integreras i stadsdelsnämnders, facknämnders och bolags dagliga arbete samt att uppföljning av åtaganden och handlingsplaner ska göras årligen inom ramen för stadens integrerade system för ledning och styrning (ILS).

Förvaltningen anser även att intentionerna för de förebyggande insatserna samt för tidiga insatser är genomtänkta och kan konstatera att förvaltningen på olika sätt redan är inne i sådant arbete genom samverkanspolicyn mellan IoF/förskola/skola, strävan mot arbete med barn i behov av särskilt stöd av både landsting och kommun, olika förebyggande projekt samt projekt med fokus på tidiga nätverksinriktade behandlingsinsatser.

Socialtjänstförvaltningen stödjer och samordnar en del av dessa projekt medan andra är inordnade under det lokala brottsförebyggande rådet där planering för strukturerad samverkan med polisen sker. Alla projekt i stadsdelen har en stark förankring till den lokala drogförebyggande samordnaren och är underställda en styrgrupp som bevakar att projekten kompletterar varandra och införlivas i ordinarie verksamheter.

Förvaltningen ser risker för ökad alkoholmissbruk genom utvecklingen med de liberala införselbegränsningarna inom EU samt att alkoholpriserna anpassas till en allt lägre nivå och anser att forskning bör satsas på hur detta kommer att påverka ungdomarnas alkoholvanor. Det är viktigt att efterfrågedämpande åtgärder finns på skolorna i syfte att stödja föräldrar i deras ambitioner att begränsa ungdomars efterfrågan av alkohol. I detta arbete är det mycket viktigt att genomföra de förslag som programmet innehåller; samarbete och dialog med föräldrarna, innehållsrik fritidsverksamhet, samtalsbaserad undervisning om alkohol och andra droger som en del i ett emotionellt lärande samt utvecklingen av elevhälsan och den pedagogiska verksamheten i ett samarbete. Vad gäller elevhälsans utveckling och tidiga insatser för barn i behov av särskilt stöd är det, enligt förvaltningen, även viktigt att en nära och aktiv samverkan byggs upp mellan individ- och familjeomsorgen och förskola/skola.

Olika undersökningar har visat att vuxna nyttjar alkohol i mycket högre utsträckning idag jämfört med tio år sedan. På grund härav är det viktigt att arbeta offensivt med den personalpolitiska drogpolicyn, möjligen innehållande kontinuerlig och relevant information om högt alkoholnyttjande, kopplat till stress m fl orsakssamband till vuxnas ohälsa.

Förvaltningen ämnar under 2004 utarbeta ett lokalt brotts- och drogförebyggande program där stadsdelens ordinarie verksamheter och projekt ingår i ett integrerat förebyggande program. I detta arbete är det viktigt att skolan, socialtjänsten, fritidsverksamheterna, fältarbetare och frivilligorganisationer deltar aktivt. Den drogförebyggande samordnaren har en central roll i detta arbete och ska vara delaktig i utvecklingen av programmet i sin helhet. Med tanke på att det brottsförebyggande arbetet parallellt löper med drogförebyggande arbete stödjer förvaltningen socialtjänstförvaltningens

mening att i möjligaste mån samordna den brottsförebyggande strategin med STAN-programmet.

Förvaltningen anser även att det är viktigt att den lokala preventionssamordnaren finns inom förvaltningsorganisationen eftersom samordningsfunktionen behövs även efter att utvecklingsmedlen upphör till 2005. Lika viktigt är att styrning och uppföljning av det förebyggande arbetet och de tidiga insatserna sker strukturerat och samordnat i målsättningen att detta arbete integreras i det dagliga arbetet.

Vad gäller kapitlet Vård och behandling är förvaltningens bedömning att prioritering måste ske av adekvata behandlingsinsatser till unga missbrukare och att detta ska ske i nära samverkan med Maria ungdom och lokala missbruksmottagningar. Förvaltningen anser att det skulle vara viktigt att utnyttjade centrala resurser inom HvB-området kunde överföras till stadsdelarnas behov av att bygga upp adekvata behandlingsinsatser i de ungas/familjernas hemmiljö vad gäller de tidiga insatserna för barn, unga och familjer. Viktigt är även att stadens missbrukarvård kan forskningsanknytas så att man kan evidensbasera insatserna så långt möjligt är och jämföra insatsers eventuella framgång sinsemellan.

Östermalms stadsdelsnämnd beslöt den 15 april 2004 att åberopa och överlämna tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av vice ordföranden *Helena Bonnier m fl* (m) och ledamoten *Jan Ulander* (kd), bilaga 1.

Reservation anfördes av ledamoten *Claes Fleming m fl* (fp), bilaga 1.

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden *Rolf Lindell m fl* (s), ledamöterna *Aila Erkkilä* (v) och *Ann-Sofi Matthiesen* (mp), bilaga 1.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 29 mars 2004 är i huvudsak av följande lydelse.

I det nya tobaks-, alkohol- och narkotikapolitiska programmet inkluderas såväl allmänförebyggande insatser som insatser för riskgrupper samt individuell vård- och behandling för alla åldersgrupper. På det sättet anslår programmet ett helhetsperspektiv i det drogförebyggande arbetet som är positivt. Programmet anvisar ett sätt att strukturera användningen av de resurser som finns i stadsdelen och som gagnar utvecklingsarbetet inom problemområdet.

Ambitionsnivån är hög när det gäller genomförandet av programmet. Det drogförebyggande arbetet innebär i många avseenden en stadsdelsövergripande uppgift. Framgång i arbetet förutsätter således en kostnadseffektiv resursanvändning och i vissa fall även tillskott av resurser. Framförallt handlar det om kunskap om vilka re-

surser som finns för att genomföra det drogförebyggande uppdraget. Programmet är detaljerat och ställer upp mål och delmål samt prioriteringar som innebär, om de genomförs, att stadsdelens resurser för just dessa insatser är uppbundna redan innan kommunfullmäktiges budget är tagen som vägledning både politiskt och ekonomiskt.

Som arbetsgivare delar förvaltningen uppfattningen om ett tydligt regelverk som ett led i att skapa en trygg och trivsamt arbetsmiljö för alla anställda. En personalstödjande drogpolicy har utarbetats och efterlevs. I representationssammanhang företräder förvaltningen en måttlig alkoholkonsumtion i enlighet med stadsdelens representationspolicy.

Förvaltningen framför några synpunkter och föreslår kompletteringar i programmet som avser de olika huvudavsnitten i stadsdelens verksamhet - Förebyggande insatser, Tidiga insatser och Vård och behandling.

Förebyggande insatser

Föräldrarnas betydelse

- ✍ Programmet lyfter fram samverkan med föräldrar när det gäller de allmänt förebyggande insatserna. Familjen är den första och viktigaste arenan för den drogrelaterade hållningen som bör eftersträvas.

Det som bör eftersträvas är att identifiera insatser som har en skyddande effekt på barn och ungdomar. Det kan ske genom att samspelet mellan barn och föräldrar förbättras och samhörigheten med familjen stärks samt genom att regler avseende t.ex. alkohol klargörs för barnen.

Förvaltningen anser att det är viktigt att nämnd, förvaltning och berörda verksamheter utvecklar metoder för att i grunden kunna öka föräldrarnas medverkan i ett förebyggande arbete där det behövs och efterfrågas. Vi kan då tillsammans identifiera vilka stödinsatser som är mest relevanta.

Brottsprevention och missbruk av droger

- ✍ Programmet skall bidra till att utveckla Stockholms stad till en bra miljö att leva och verka i. Eftersom forskning och erfarenhet visar ett samband mellan brottsbeteende och missbruk av droger bör STAN-programmet tydligare lyfta fram detta.

Förvaltningen anser att det drogförebyggande arbetet med fördel kan integreras under drog- och brottsförebyggande rådet. Grundtanken med ett drog- och brottsförebyggande råd är att skapa ett ökat engagemang för, och utveckla det förebyggande arbetet mot gemensamma mål. Samverkan mellan professionella och frivilliga aktörer är av stor betydelse. Socialtjänst, polis, hälso- och sjukvården, ideella föreningar, skolor, fritids- och idrottsverksamheter, föräldragrupper, församlingar och samfund, lokala näringsliv, m.fl., är alla aktörer i det förebyggande arbetet. Kännedom om lokala problem- och högriskområden innebär möjligheter att driva lämpliga förebyggande projekt. Genom att de projekt som bildas har en bas i såväl

lokal kännedom som empirisk erfarenhet, ökar möjligheterna att åstadkomma en verklig förändring.

Tobaks- och folkölstillsynen

- ✍ Förvaltningen delar synpunkten om behovet av en bred samsyn mellan olika verksamhetsgrenar för att lyckas med det drogförebyggande arbetet. Som det tidigare påpekats läggs ett stort ansvar på stadsdelsförvaltningen för genomförandet av programmet.

I synnerhet gäller det den löpande folköls- och tobakstillsynen som enligt förvaltningens uppfattning förutsätter ett gemensamt ansvarstagande mellan förvaltningens programområden, för att hanteras mer effektivt och på ett stadsdelsövergripande sätt. Det krav på hög prioritering av all tillsyn som ställs i programmet rimmar illa med förvaltningens ekonomiska förutsättningar idag då antalet affärer som ska kontrolleras är stort.

De offentliga organisationernas ansvar

- ✍ Förvaltningen delar uppfattningen att ett strukturerat samarbete mellan socialtjänst, polis, skola, fritidsverksamheter och frivilligorganisationer är av mycket stor betydelse i det drogförebyggande arbetet.

Ansvarsfördelningen mellan de offentliga och de frivilliga organisationerna bör dock tydliggöras. Frivilligorganisationerna har till skillnad från socialtjänsten inget myndighetsansvar. Befogenheter, kunskap och kompetens är olika. Det drogförebyggande arbetet kan med fördel kompletteras av de frivilliga organisationernas insatser, vilket erfarenheter visar.

Fritid och Kultur

- ✍ Förvaltningen ställer sig bakom uppfattningen att risk- och skyddsfaktorer spelar in när barns/ungdomars beteende ska påverkas och insatser riktas till rätt individer.

Såväl kultursatsningar som idrottsaktiviteter kan ge barn och ungdomar alternativa arenor och möjligheter att utvecklas samt främja sin kreativitet och identitetsutveckling, men det finns ingen garanti för att offentliga aktiviteter kan avhålla alla unga från droger eller alkohol/tobak.

Tidiga insatser

Uppsökande arbete

- ✍ Enligt STAN-programmet ska stadsdelsnämnden bedriva uppsökande arbete inom stadsdelen.

Förvaltningen anser att det är viktigt att detta organiseras utifrån lokala förutsättningar och att arbetet sker i samverkan mellan socialtjänsten och andra aktörer inom stadsdelen.

Samarbetsmodeller

- ✍ Enligt programmet ska stadsdelsnämnderna bl.a. utforma samarbetsmodeller mellan socialtjänsten och skolan som bygger på samverkan med föräldrarna. Det ska vara klart uttalat hur arbetsuppgifterna ska fördelas och av vem det ska utföras, detta för att säkerställa kontinuitet i arbetet.

Förvaltningen har delvis arbetat enligt denna modell med gott resultat och ser därför med tillfredsställelse att detta arbetssätt framhålls. Som exempel kan nämnas att vid en av stadsdelens skolor genomförs sedan flera år tillbaka möten för föräldrar till barn i början av årskurs 7, där representanter från skolan, polisen och socialtjänsten medverkar. Dessa möten genomförs i syfte att underlätta för föräldrarna att vid behov ta kontakt med varandra, skolan eller socialtjänsten. Det är trots våra goda erfarenheter av detta arbetssätt tveksamt att i ett program som detta anvisa arbetssätt.

Det är också värdefullt att samarbete med gymnasieskolorna omfattas av programmet då många ungdomar i den åldersgruppen samtidigt som föräldrarnas inflytande kan minska, söker sin vuxna identitet och behöver förebilder och stöd även utanför den egna familjen.

I övrigt anser förvaltningen också att den inriktning som nämns som prioriterad när det gäller tidiga insatser avseende både barn/ungdomar och vuxna är positiv. Programmet fokuserar exempelvis på tidig upptäckt, vilket är av stor betydelse för ett framgångsrikt drogförebyggande arbete.

Vård och behandling

Grupper med särskilda behov

- ✍ Förvaltningen ser positivt på att programmet poängterar att missbrukande ungdomar och unga vuxna ska uppmärksammas och erbjudas insatser så tidigt som möjligt liksom att kvinnors behov ska beaktas. Gravida kvinnor och kvinnor med barn ska särskilt uppmärksammas och specifika behov i val av vård- och behandlingsinsatser ska beaktas. Även anhöriga till missbrukare, särskilt barn, ska erbjudas hjälp och stöd. Detta förutsätter förändrad tillgång till boende exempelvis i form av träningslägenheter för unga vuxna. Alla prioriteringar bör dock avgöras i anslutning till kommunfullmäktiges och nämndernas budgetarbete.

Särskilt sårbara individer/grupper

- ✍ I programmet tas det upp att en del av dagens barn och ungdomar av olika skäl är extra riskutsatta för exempelvis missbruk. Detta gäller till exempel barn och ungdomar med olika neuropsykiatriska funktionshinder. I många fall och på grund av sitt funktionshinder är dessa barn och ungdomar särskilt sårbara för exponering av droger.

Eftersom dessa barn oftast har svårigheter på flera sätt, måste det utformas insatser inom flera områden parallellt.

Förvaltningens förslag

Förvaltningen ställer sig i huvudsak bakom tankar och resonemang i programmet. Styrningen av verksamheter på stadsdelsnämnds- och skolnivå ökar med programmet, något som inte ligger i linje med tanken att styrning sker i och med beslut av budget.

Samhällsmedicin i Stockholms läns yttrande av den 13 maj 2004 är av följande lydelse.

Synpunkter på STAN-programmet från Centrum för Alkohol- och Drogpren-tion.

1. Överlag är detta ett mycket ambitiöst program som innebär många omfattande åtaganden för Stockholms stads nämnder och förvaltningar och som sannolikt kommer att kräva mycket resurser för att omsättas i praktiken. Mycket lovvärda ambitioner finns, inte minst inom området samverkan med berörda parter, vilket är föredömligt.
2. De preventionssamordnare som nämns lyfts fram som en viktig resurs. Däremot skulle det kunna förtydligas vilka huvudsakliga arbetsuppgifter de ska utföra.
3. Vi efterlyser fler insatser och strategier för att nå vuxna med förebyggande insatser. Nu nämns vuxna nästan bara i egenskap av föräldrar och förebilder för barn och ungdomar.
4. Precens som centralt kunskaps- och kompetenscentrum bör lyftas fram tydligare som en resurs och möjligtvis en remissinstans för stadsdelsnämnderna och skolor i arbetet med att utforma lokala handlingsplaner och policys.
5. Delmål som syftar till alkoholfri graviditet följs ej upp i programmet. Vi saknar precisering om hur staden ska arbeta med detta ämne.
6. Hur planerar man följa upp vuxnas alkoholvanor? Vi finner endast hänvisningar till drogvaneundersökningar för ungdomar i år 9 och år 2 på gymnasiet.
7. Vi saknar rökavvänjning som ett stöd för tobaksfri uppväxt. Detta skulle kunna erbjudas i samverkan med landstinget.
8. Som kommentar till mätbara delmål (sid. 7 + 10): Oftast fokuserar man på problemen och försöker angripa och eliminera dem. Ett salutogent (fokusera på det friska) perspektiv skulle istället kunna innebära att fokus ligger på den majoritet som inte har ett risk- eller oönskat beteende. Mot den bakgrunden skulle delmålen kunna formuleras som: "Andelen barn och ungdomar som inte använder tobak ska öka" och "Andelen barn och ungdomar som aldrig använt narkotika ska öka" etc.
9. På sid. 17, punkt 7.1 nämns att "Stadsdelsnämnderna ska aktivt ta ansvar för att få till stånd samverkan mellan olika aktörer...". Detta återfinns inte i andra samman-

hang där samverkan med berörda parter lyfts fram. Stadsdelsnämnderna skulle kunna ta aktivt ansvar även för att bygga upp samverkansformer inom samtliga insatsområden.

10. På sidan 8, punkt 4.3 nämns att effekterna av stadsdelsnämndernas preventions-samordnare ska följas upp. Vilka effekter avser man mäta? Det realistiska borde vara att följa upp hur samordnarna lyckats bygga hållbara strukturer för prevention inom stadsdelarna snarare än att söka mäta effekter i form av minskat drogmissbruk och konsekvenser därav.
11. Det framhålls att samtliga stadsdelar ska ta fram egna handlingsprogram samt att skolorna inom varje stadsdel dessutom ska ta fram egna policydokument och arbetsplaner för det alkohol- och drogförebyggande arbetet. Här skulle man kunna överväga att ändå ha någon form av gemensam grund att utgå ifrån. Har alla rektorer erforderlig kompetens för att ta fram policy för tidig upptäckt, förebyggande insatser samt övrigt som syftar till att behålla barn- och ungdomar drogfria? Återigen bör Precens som kunskaps- och kompetenscentrum lyftas fram tydligare.
12. Samarbete med övriga kommuner i länet lyfts överhuvudtaget inte fram.
13. Sniffning av gas eller lösningsmedel finns ej med. Även dopingpreparat saknas.
14. Under punkt 6.2 som fokuserar på begränsning av efterfrågan finns inget som visar hur man ska begränsa efterfrågan bland vuxna.
15. Ordet "föräldrautbildning" kan väcka anstöt och bör ersättas, förslagsvis med "föräldrastöd".
16. Staden har, förutom i sin egen organisation, även möjlighet att arbeta för en god alkoholkultur inom arbetslivet genom att initiera samarbete med övriga arbetsgivare inom stadens gränser.
17. Finns erforderlig kompetens inom de rådgivande ungdomsmottagningar som hänvisas till på sid. 19 under stycket "Tidig upptäckt"? Finns beredskap för eventuell kompetensutveckling?
18. Återigen saknar vi ambitionen att rikta verksamheten till vuxna, förutom de ålderskategorier som redan nämns.

Synpunkter på STAN-programmet från Centrum för Tobaksprevention.

Detta är ett viktigt program med många förtjänster. Man märker emellertid snart att kommunens roll i det tobakspreventiva arbetet inte är lika tydlig som den för alkohol och narkotika. Det har sina naturliga förklaringar, men icke desto mindre skulle programmet vinna på några kompletteringar. Det viktigaste tillskottet är utan tvekan det lagförslag som riksdagen ska debattera och rösta om den 12 maj 2004 som handlar om rökfria serveringar. Det mesta talar för att riskdagen kommer att rösta för förslaget. Detta kommer att ha stor betydelse för det krogstäta Stockholm och för ungdomskulturen. Mina förslag till tillägg är:

1.2. Omvärldsfaktorer

Sverige ansluter sig numera till EU:s tobakspolitiska program. Det har bl.a. medfört att varningstexterna på tobaksförpackningar sedan 2003 måste vara tydliga, lättlästa och täcka minst 30% av ytan.

2. Nationella mål

Enligt de nationella folkhälsomålen ska tobaksbruket halveras fram till år 2014. I maj 2004 kommer riksdagen att behandla förslaget om att alla serveringar ska bli rökfria. Sannolikheten är stor för att förslaget kommer att antas av Riksdagen och detta kommer att ha stor betydelse för Stockholms stad.

4.4. Forskning och utveckling

(sist i första stycket)

Vid Centrum för Tobaksprevention (CTP) bedriver landstinget sedan 1997 forskning om bestämningsfaktorer för tobaksbruk hos barn och unga. Via CTP är också regionen representerad i ett större europeiskt interventionsprojekt (EU-DAP) som syftar till att utveckla ANT-undervisningen i stadens och länets skolor.

6.6 Tillsyn av tobaksförsäljning

(sist)

Det väntade riksdagsbeslutet om rökfria serveringsställen kommer att ge staden nya tillsynsuppgifter.

6.8 Lokala ordningsstadgan

Det väntade riksdagsbeslutet om rökfria serveringsställen kommer att innebära nya utmaningar.

Polismyndigheten i Stockholms län yttrande av den 6 maj 2004 är av följande lydelse.

Förslaget om ett sådant välkomnas av polismyndigheten. Vi ser det som en möjlighet att våra akuta ingripanden mot framför allt alkohol- och narkotikamissbrukande människor kan beredas en bättre efterföljande vård och då också med tvång om det anses behövligt. Särskilt vill polismyndigheten påpeka vikten av ett förändrat öppethållande när de gäller de s.k. femkrogarna. Längre öppethållande än till kl. 03.00 ser vi inte som relevant. Erfarenheten visar att detta skapar problem i krog- och stadsmiljön.

City polismästardistrikts enheter som arbetar med ungdomar, narkotika och alkoholrelaterade brott samt tillståndsenheten har avgivit en del synpunkter på förslaget.

Krogkommissionens yttrande om STAN-programmet

Krogkommissionen delar uppfattningen att det tredje inriktningsmålet "Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor" inte känns aktuell eller relevant med hänsyn till omvärldsfaktorer. Även förslaget till ändring "Staden ska arbeta för en bättre alkoholkultur" är otydlig och ger utrymme för individuella tolkningar. Denna formulering kräver en tydlig definition för vad som innefattas i begreppet "Bättre alkoholkultur". Staden har på olika sätt inte minst genom utbildning i "ansvarsfull alkoholservering" bidragit till att bromsa utveckling mot en allt för omfattande alkoholexponering i restaurangmiljö. Avsaknaden av gemensamma mål och tydliga definitioner har dock medfört att det fortfarande serveras alkohol "utom kontroll". Ett av många exempel på detta är att man fortfarande serverar "sk helrör" i krogmiljö. I andra delar av landet har man förbjudit denna hantering med hänvisning till bestämmelserna i alkohollagen.

På alkoholområdet såväl inom området "narkotika i krogmiljö" saknar S i dag väl fungerande kontrollinstanser inom socialtjänsten. Av tradition ligger kontrollverksamheten på polismyndigheten. Här bör socialtjänsten genom kompetensutveckling och utveckling av arbetsmetoder tydliggöra sin roll. Den polisiära närvaron i dessa miljöer krävs dock en samsyn som bara kan uppnås om myndigheterna arbetar tillsammans i en krogmiljö med en gemensam värdegrund.

Utbildning i ansvarsfull alkoholservering

Av förslaget framgår att "Utbildningsinstanserna ska utvecklas till att omfatta en vidareutbildning kring framtagande av alkohol- och drogpolicy (egentillsynsprogram)". Inom STAD-projektet och ramarna för narkotikaprojektet finns i dag en modell (Krogar Mot Knark) med en väl underbyggd kompetens, kartläggning, policy och med fungerande interventioner. Utan att interventionerna utvärderats kan man ur ett polisiärt perspektiv konstatera att konsumtionsmönstret och hanteringen av droger i krogmiljö på kort tid förändrats till det bättre. Det är viktigt att samarbetet med nuvarande aktörer fortsätter enligt den plan som fastställts.

City polismästardistrikt – tillståndssektionen - yttrande om STAN-programmet

Serveringstider

Serveringstider efter 03.00 bör inte förekomma. Polismyndigheten har tidigare ställt sig negativ till sena serveringstider och framfört argument mot att servering efter 03.00 medges. Under senare nattetid minskar antalet personer ute på allmän plats och upptäcktsrisken vid brottsliga handlingar minskar betydligt vilket ökar risken för att fler och allvarigare brott begås under denna tid. Kombinationen alkohol/droger och trötthet ökar risken för konfrontation med misshandelsbrott som följd.

Detta tillsammans med den låga beredskap i form av övervakning som samhället kan erbjuda ger inte möjlighet att på ett säkert sätt erbjuda möjligheten till nöjesliv och åtkomst av alkohol dygnet alla timmar. För att öka tryggheten på den offentliga platsen och minska

riskerna för brott i och i anslutning till krogmiljöer bör tillstånd till serveringstider efter 03.00 inte medges.

Tillfälliga serveringstillstånd

I flera fall återkommer samma tillståndssökande upprepade gånger under ett år med ansökningar om serveringstillstånd. En mera restriktiv hållning bör antas vad gäller det antal tillfällen för alkoholservering som kan medges per år.

Det är ofta slutna sällskap som söker tillfälliga serveringstillstånd. Definitionen för slutet sällskap finns beskriven i kommentarer och rättspraxis för ordningslagen. Vid bedömning om tillstånd för alkoholservering för slutet sällskap bör noggrant utredas om det slutna sällskapet verkligen uppfyller fodringarna för att definieras som ett slutet sällskap. Enligt vår uppfattning råder idag en stor generositet vid bedömningen i dessa fall vilket gör att även kommersiell verksamhet utan egentlig slutenhet förekommer under benämningen slutet sällskap. Detta är en viktig fråga då kraven och ordnings/säkerhetsbedömningarna blir helt annorlunda när ansökan avser slutet sällskap.

City polismästardistrikt – Ungdomsroteln - yttrande om STAN-programmet

Ungdomsroteln delar Stockholms stads uppfattning att samverkan är en förutsättning för att möta de allvarliga problem som alkohol- och narkotikaberoende innebär. Polisens uppfattning är att vi gärna samverkar med staden för att fördjupa och utveckla samverkan.

Samverkan kan ske på olika nivåer. Den geografiska indelningen i arbetsområden skiljer sig mellan polisen och staden. Detta försvårar i onödan en samverkan. Det bör utredas vilken samverkan som ska ske på vilken nivå. Då det blir aktuellt med ett centralt brottsförebyggande råd i staden bör frågan tas upp där. Vilka frågor som ska tas upp på den nivån och vilka ska tas upp i stadsdelarna i samverkansgrupperna.

Majoriteten i socialtjänstnämnden föreslår en förändring av det tredje inriktningsmålet. Ungdomsroteln delar uppfattningen att den ursprungliga formuleringen "Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor" inte känns aktuell, men den föreslagna ändringen utgör ingen egentlig målformulering. "Staden ska arbeta för en bättre alkoholkultur" är inget riktigt bra mål som är mätbart utan målet borde formuleras mera precist.

Den forsknings och utvecklingsverksamhet inom staden borde bättre samordnas med den som finns inom polisen.

Precens, stadens kompetenscenter för utveckling av det förebyggande arbetet är viktig. På lokal nivå har de lokala preventionssamordnarna samma funktion och det är därför viktigt att dessa finns lika i de olika stadsdelarna för att underlätta polisens samarbete.

Tillsynen av alkoholserveringen på restauranger sker på ett bra sätt idag, men samarbetet kanske skulle kunna utvecklas. Man kan ifrågasätta om serveringstillstånd fram till kl. 05.00 på helgnätter är bra för uppfyllandet av målen i programmet.

Tillsynen av tobaks- och folkölsförsäljning fungerar men skulle kunna utvidgas med fler insatser och kontroller. Samverkan mellan staden och polisen blir än viktigare för att möta illegal alkohol- och tobaksförsäljning i och med EU-utvidgningen i maj 2004.

Det är tillfredsställande att staden har en restriktiv hållning till att det förtärs alkohol i offentliga miljöer såsom i parker. Många problem undviks om alkoholförtäringen där i så stor utsträckning som möjligt kan undvikas.

När det gäller tidiga insatser mot ungdomar i riskzon har polisen medverkat i att bygga upp nätverk och verksamheter i samverkan med staden som idag fungerar mycket bra. Ytterligare insatser för att förhindra att ungdomar ska hamna i kriminalitet och drogberoende har prövats i vissa delar av staden. Insatserna var inriktade på ungdomar som mycket tidigt visade tendenser på kriminalitet. Detta samarbete borde kunna återupptas och ifrån polisens sida ska då ungdomsroteln tillsammans med närpolisen medverka.

Runt om i staden finns platser där narkotikaförsäljning sker ganska öppet. För att polisens arbete ska bli meningsfullt är det viktigt att en väl fungerande vårdkedja finns som innebär att de personer som grips är misstänkta narkotikabrott bestående av eget missbruk erbjuds en fungerande vård. Ett gripande kan inte innebära att det utdöms ett bötesstraff och ingen åtgärd av grundproblemet, missbruket.

RESERVATIONER M M

Socialtjänstnämnden

Reservationen av vice ordföranden Peter Lundén-Welden m.fl. (m) är av följande.

Socialtjänstnämnden föreslås besluta följande.

1. Socialtjänstnämnden bifaller i huvudsak förvaltningens förslag.
2. Avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet.
3. Därutöver anför nämnden följande;

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet kan diskuteras.

Reservationen av ledamöterna Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp) är av följande lydelse.

Socialtjänstnämnden föreslås besluta följande.

1. Avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet.
2. Socialtjänstnämnden bifaller i huvudsak förvaltningens förslag i övrigt.
3. Därutöver anför nämnden följande.

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbetet, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ung-

domars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är i dag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Reservationen av tjänstgörande ersättaren Maria Olin (kd) är av följande lydelse.

Socialtjänstnämnden föreslås besluta följande.

1. Socialtjänstnämnden godkänner i huvudsak förvaltningens förslag till beslut
2. Avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet.
3. Socialtjänstnämnden ser över öppenhållstiderna på de nattöppna krogarna i Stockholm och socialtjänstnämnden ser över tillgängligheten av försäljning av folköl till ungdomar under 18 år.
4. Därefter anför nämnden följande.

Det finns ett stort behov av att socialtjänsten tillsammans med polisen utreder hur man på bästa sätt kan förebygga våld och annan otrygghet kring krogarna i staden. Vi kristdemokrater föreslår därför att socialtjänsten får i uppdrag att ta initiativ till att utreda situationen och att tillsammans med polisen komma med konkreta förslag till åtgärder som kan öka säkerheten kring våra krogar.

Det grundläggande skälet är den oacceptabelt höga våldsbrottsligheten, särskilt i citykärnan. 05-krogarna ligger alla i Stockholms City där många medborgare rör sig till och från bussar och Tunnelbana, teatrar och restauranger. Krogarnas köer befinner sig i princip helt utomhus på trottoarerna vilket man också kan ifrågasätta. Andra näringsidkare får i de allra flesta fall lov att ordna sina kundköer inomhus. Bråk, skadegörelse, misshandel och ibland dödsskjutningar blir följden. Att allmänheten är i fara både innanför och utanför krogarna måste bemötas. Polisen i City anser i likhet med Kristdemokraterna att inga serveringstillstånd bör ges längre än till kl. 03.

Tillgången till alkohol och droger har aldrig varit så stor som idag och missbruket går allt längre ner i åldrarna. Det finns exempel på barn som redan i tio/tolv-årsåldern prövar olika former av droger och därför lätt fastnar i ett missbruk. Det är därför viktigt att det finns ett väl utbyggt förebyggande arbete i närmiljön för både unga och vuxna. Insatser måste därför även riktas mot äldre som "köper ut" och förser barn och unga med droger och alkohol. Ett annat problem är att kontrollen av försäljning av folköl till minderåriga inte följs.

Underåriga skaffar lätt folköl i stora mängder genom de försäljningskanaler som finns och det starkare folkölet, 3,5 volymprocent, utgör i många fall tonåringars inkörsport till mer avancerade alkoholvanor, liksom till tidiga möjligheter till berusning.

I och med alkohollagens ikraftträdande slopades den särskilda tillståndsplikt som tidigare fanns för detaljhandel, servering och partihandel med folköl. I juni 2001 beslöt riksdagen att skärpa alkohollagen för att stoppa försäljning av folköl till minderåriga, vilket innebär att butikerna måste ha ett eget tillsynsprogram för information och rutiner. Om en butik säljer folköl måste det anmälas till kommunen. Kommunen har rätt att ta ut en tillsynsavgift av butikerna som säljer folköl. Denna avgift ska användas för information och stöd till butikerna. En butik som bryter mot bestämmelserna kan få försäljningsförbud i maximalt tolv månader.

I de nya kontroller Ungdomens Nykterhetsförbund (UNF) nyligen genomfört kunde en omyndig person i 165 av 351 fall (47 procent) köpa ett sexpack folköl. Det är således fortfarande lätt för minderåriga att köpa folköl. Kontrollen över folkölsförsäljningen måste förbättras och för butiker som säljer folköl i strid med lagen bör ett försäljningsförbud kunna gälla tills vidare.

Kristdemokraterna anser att det även är viktigt att socialtjänsten följer och försöker samordna drogsamordnarnas arbete och följer upp arbetet. Man bör se till att drogsamordnarna har samma ställning i den lokala stadsdelsnämndsorganisationen runt om i staden. Även bör drogsamordnarna kunna arbeta gentemot sina lokala gymnasieskolor i samarbete med utbildningsförvaltningen.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Utbildningsnämnden

Reservationen av ledamoten Mikael Söderlund m fl (m) är av följande lydelse.

Vi reserverar oss mot nämndens beslut då vi yrkade att nämnden skulle besluta

1. att avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet

2. att i övrigt godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande, samt
3. att överlämna följande yttrande till kommunstyrelsen som svar på remissen:

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. För att bli verkningsfullt måste programmet kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Det särskilda uttalandet av ordföranden Jan Björklund m fl (fp) och ledamoten Jonas Vikman (kd) är av följande lydelse.

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. För att bli verkningsfullt måste programmet kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd

Reservationen av ledamöterna Anders Hellström (m), Birgitta Axén (m), Björn Holmberg (m) är av följande lydelse.

- 1 I huvudsak bifalles förvaltningens förslag till beslut.
- 2 Därutöver anföres följande.

Krogar och restauranger har en mycket stor betydelse som näringsverksamhet och för turism samt för trevnaden i staden. Krögare som inte sköter sig skall naturligtvis ej kunna få fortsatt tillstånd för sin verksamhet. Men samtidigt måste skötsamma krögare ges möjlighet att få verka utan att den av majoriteten i vissa fall påtagliga klåfingrigheten i stadens tillståndsutskott sätter käppar i hjulet för verksamheter som efterfrågas av kunder.

Vad det gäller restaurangtätthet är detta inget staden skall blanda sig i. Under förutsättning att verksamheten fungerar får det vara hur många restauranger det vill för oss. Trots allt verkar dessa restauranger på kommersiell basis vilket enkelt uttryckt innebär att en kanske i vissa ögon krog­tät stadsdel har sin egentliga förklaring i en hög efterfrågan på just det som dessa restaurangerna kan tänkas erbjuda.

Bruket och langning av narkotika måste bekämpas. Det finns alldeles för mycket knark i vårt land idag och kampen måste intensifieras. Tyvärr kan vi dock konstatera att det är mycket svårt att stoppa knarket utan stöd från regeringen. En viktig anledning till att det finns så mycket knark i dagens Sverige är att polis och rättsväsen närapå verkar ha kastat in handsken. Många tecken tyder nu på att regeringen givit upp kampen mot narkotika. Ett sådant tecken är att regeringen vill tillåta sprututbytesprogram i Sverige. Men erfarenheterna visar att sprutbytesprogram inte minskar smittospridningen då många missbrukare delar ”verktyg” med varandra.

Reservationen av ledamöterna Hans Larsson (fp), Peter Backlund (fp), vice ordföranden Göran Holmström (kd) är av följande lydelse.

- 1 Förvaltningens förslag godkännes.
- 2 Därutöver anföres.

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbetet, men erbjuder få svar på med detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft- för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en beprövad och utvärderad missbruksvård. Idag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden.

Denna tillståndsgivning är idag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

Farsta stadsdelsnämnd

Reservationen av ledamoten Inga-Lill Persson m fl (fp) är av följande lydelse.

Vi anser att nämnden skulle ha beslutat

Att som svar på remissen i huvudsak åberopa stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande

Att Avsnitt 9 "Staden som arbetsgivare" stryks ur programmet

Att därutöver anföra följande;

Ett effektivt arbete kring dessa frågor är avgörande för den positiva utvecklingen av Stockholm. Eftersom frågorna är så angelägna måste rekommendationer vara tydliga och gå att omsätta i tydlig handling. Här brister det i nuvarande förslag. Detta är speciellt allvarligt i den del som handlar om staden som arbetsgivare.

I övrigt hänvisar vi till Folkpartiets reservation i Socialtjänstnämnden den 16 december 2003.

Hägerstens stadsdelsnämnd

Reservationen av vice ordförande Abit Dundar m.fl. (fp) och tjänstgörande ersättare Anna Krzymowska (kd) är av följande lydelse.

1. Hägerstens stadsdelsnämnd beslutar att avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet.
2. Hägerstens stadsdelsnämnd beslutar att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt
3. Därutöver anföra:

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är i dag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Reservationen av ledamot Catharina Hillerström Vagli m fl (m), ledamot Helen Jäderlund Eckardt m fl (fp), och vice ordförande Fredrik Wallén (kd) är av följande lydelse.

Vi reserverar oss mot beslutet då vi yrkade att nämnden skulle besluta följande:

1. I huvudsak godkänna förvaltningens förslag till beslut.
2. Avsnitt 9, ”Staden som arbetsgivare”, stryks ur programmet.

Det särskilda uttalandet av ledamot Catharina Hillerström Vagli m fl (m) är av följande lydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet kan diskuteras.

Vidare vill vi understryka att den detaljstyrning av verksamheten i stadsdelsnämnds- och skolnivå som föreslås i programmet inte stämmer överens med tanken att styrning sker i och med beslut av budget. Stadsdelarna måste ha möjlighet att ta fram arbetssätt som passar den egna verksamheten utifrån lokala förutsättningar. Detaljstyrningen innebär också att stadsdelens resurser för just dessa insatser är uppbundna redan innan kommunfullmäktiges budget är tagen som vägledning. Detta problem förvärras ytterligare om kommunstyrelsens budgetprocess förläggs till senhösten.

Det särskilda uttalandet av ledamot Helen Jäderlund Eckardt m fl (fp) är av följande lydelse.

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholm stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är dock programmet alltför otydligt. Den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbetet, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. För att bli verkningsfullt måste programmet kompletteras med tydliga preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. Idag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är idag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i detta program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Katarina-Sofia stadsdelsnämnd

Reservationen av vice ordförande Margareta Björk m fl (m) och Fredrik Lundin m fl (fp) är av följande lydelse.

Vi föreslår att förvaltningens tjänsteutlåtande överlämnas som svar, samt att därutöver anföras:

Vi har valt att kommentera några av de delar av förslaget som faller inom stadsdelsnämndens ansvarsområde.

Förvaltningen framhåller helt rätt att förslaget till program är alltför detaljerat, vilket gör att styrning och uppföljning blir svår att genomföra. Vi delar inriktningen av mål och delmål, men vi inser att det krävs prioriteringar bland de tekniker som finns, både övergripande i staden och i stadsdelsnämnderna. Eftersom ytterligare utvecklingsmedel från staten kan försvinna nästa år måste enligt socialtjänstförvaltningen 4 mnkr tillföras programmet. Staden bidrar idag med 4 mnkr.

Det är viktigt att bibehålla och utveckla våra medarbetares kompetens för att rätt bedriva ett utvecklingsarbete. Även lokala prioriteringar måste kunna göras.

Arbetet att utveckla samarbetet mellan staden och landstinget är viktigt. Den motion (m) som lagts i kommunfullmäktige om ett gemensamt huvudmannaskap för handläggning av frågor inom psykiatri och missbruk pekar på nya vägar för samarbete. Svensk lagstiftning tillåter ännu inte gemensamma förvaltningar. När landstinget avskaffas löser man problemen!

Vi stödjer förvaltningens förslag att tydligare drogdefinitioner införs, enligt Drogvaneundersökningen. Sniffning är vanligt bland dem som klottrar och är även en inkörsport till annan kriminalitet.

Trots insatser från staden kan föräldrarnas huvudansvar aldrig ifrågasättas. I allt arbete mot missbruk av alkohol och droger bland barn och unga krävs föräldrarnas medverkan. Information om farorna skall ges tidigt till föräldrarna, vilket nu sker i Katarina-Sofia.

Förvaltningen påpekar att både staden och stadsdelsnämnderna ska erbjuda riktade insatser till barn med missbrukande eller psykiskt funktionshindrade föräldrar. Var ligger då ansvaret?

Tidigare har beslut tagits i enighet i vår stadsdelsnämnd, att utsatta barn och kvinnor skall ägnas särskild uppmärksamhet av förvaltningen.

Det är viktigt att påverka attityder hos medborgarna. Lika viktigt är att regler och restriktioner har en reell förankring. Förbud blir annars helt meningslösa. När man i programförslaget skriver att *”staden ska ha en restriktiv hållning vid beslut enligt den lokala ordningsstadgan om rätt att dricka alkoholdrycker i offentliga miljöer, när rätten kan utgöra en alkoholpolitisk olägenhet”* och *”I intresse- och normkollisioner mellan å ena sidan näringsfriheten och å den andra sidan skyddet för människors hälsa ska skyddsaspekterna väga tyngst”* inbjuder detta till godtyckliga tolkningar.

Stadsdelsnämnden i Katarina-Sofia har traditionellt intagit en generös hållning vid tillståndsgivning. Hänsyn tas alltid till ordningsproblem och om sena öppettider kan tänkas störa dem som bor i närområdet. Där man bryter mot villkoren för tillståndet, bör tillståndet dras in efter en varning.

Tillståndsenhetens senaste påhitt att tilldela en krog varning för en skämtsamhet framstår dock som ett bigott missbruk av myndighetsutövningen.

Den utbildning av restaurangpersonal i ansvarsfull alkoholservering, som sker i samarbete mellan staden, polisen och restaurangbranschen (STAD-samarbetet) är värdefull och kommer att utvecklas till att ta fram en alkohol- och drogpolicy för Stockholms krogar.

Folkölsförsäljning och tobaksförsäljning till minderåriga skall beivras med all kraft.

Tillgången på droger måste begränsas. Det finns ett samband mellan tillgång och efterfrågan. Sverige har ännu inte fått samma problem med missbruk som andra europeiska länder. Sverige har bra lagstiftning för att ingripa mot handeln på gatan (påverkan, ringa narkotikainnehav). Lagstiftning är dock dålig, när man vill komma åt den grova narkotikabrottsligheten.

6 % av alla poliser arbetar uteslutande med narkotika – alla kommer i kontakt med problemen. Målet är att öka risken för upptäckt. Polisen skall synas och syssla med det den är bra på – information. Vi måste fortsatt stödja samarbetet mellan stadsdelsförvaltningen och närpolisen, Söder mot narkotika, församlingarna etc.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservationen av vice ordförande Mats G Nilsson m.fl. (m) och Birgitta Borg (kd) är av följande lydelse.

1. Stadsdelsnämnden beslutar att avsnitt 9 utgår ur rapporten.
2. Stadsdelsnämnden beslutar att i övrigt bifalla förvaltningens tjänsteutlåtande

Stadsdelsnämnden ställer positiv till programmet men anser att avsnittet om staden som arbetsgivare inte hör hemma i detta program. Den frågan bör belysas särskilt.

Reservationen av Didar Samaletdin och Lars Lundqvist båda (fp) är av följande lydelse.

1. Stadsdelsnämnden beslutar att avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet.
2. Stadsdelsnämnden beslutar att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt.
3. Stadsdelsnämnden anför därutöver:

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Liljeholmens stadsdelsnämnd

Reservationen av ordföranden Magnus Hellström och ledamöterna Anne Wompa och Daniel Somos (alla m) är av följande lydelse.

Stadsdelsnämnden beslutar att:

1. I huvudsak bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Kapitel 9, "Staden som arbetsgivare" lyft ur programmet.

3. Därutöver anför följande:

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och dess arbete med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet hör inte hemma i det program som nu föreslås. Staden måste skilja på sin roll som arbetsgivare och på sitt förhållningssätt som kommun gentemot stadens invånare. Kapitlet bör därför lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Vidare anser vi att krögare som inte sköter sig ska klämmas åt. Däremot anser vi inte att skötsamma krögare ska utsättas för översitteri, moralism och klåfingrighet, vilket majoriteten i stadens tillståndsenhet redan uppvisat. Krogar och restauranger har en mycket stor betydelse som näringsverksamhet och för turism samt för trevnaden i staden.

Vi anser inte heller att staden ska blanda sig i olika stadsdelars restaurangtätthet. Under förutsättning att verksamheten fungerar får det vara hur många restauranger det vill för oss. Ett exempel på en mycket restaurangtät och trevlig stadsdel är Kungl. Djurgården. Vad vore Stockholm utan Djurgården?

Slutligen vill vi framhäva att narkotikan måste bekämpas. Det finns alldeles för mycket knark i vårt land idag och kampen måste intensifieras. Tyvärr kan vi dock konstatera att det är mycket svårt att stoppa knarket utan stöd från regeringen. En viktig anledning till att det finns så mycket knark i dagens Sverige är att polis och rättsväsen närapå havererat. Många tecken tyder nu på att regeringen givit upp kampen mot narkotika. Ett sådant tecken är att regeringen vill tillåta sprututbytesprogram i Sverige. Men erfarenheterna visar att sprutbytesprogram inte minskar smittospridningen då man delar ”verktyg” med varandra. Dessutom får polisen en mycket förvirrad arbetssituation då man fortfarande har uppdraget att ta haschpipor i beslag men får inte längre ta sprutor i beslag.

Reservationen av ledamöterna Mats Ifvarsson och Karin Berggren (båda fp) är av följande lydelse.

1. att avsnitt 9, ”Staden som arbetsgivare”, stryks ur programmet
2. att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt
3. att därutöver anföras

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i arbetsmiljöarbetet.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbe-

tet, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning och utvärdering av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbetet med attityder.

Vi vill också påpeka behovet av en tydligare inriktning mot evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är idag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen staden som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, inte tillräckligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas inom arbetsmiljöarbetet. Det är inte lämpigt att ur bl a säkerhets-synpunkt ha en arbetstagare som är påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel. Stockholms stad bör därför som arbetsgivare ha en klar och tydlig alkohol- och drog-policy där arbetsledningens och även arbetskamraternas uppgifter när det gäller bemötande av personer med missbruksproblem bör behandlas. Det bör också framgå hur arbetsledningen kan arbeta förebyggande genom t ex arbetsplatsträffar och utbildningar.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Reservationen av vice ordföranden Inge-Britt Lundin m.fl. (fp) och ledamoten Anders Broberg (kd) är av följande lydelse.

Vi anser att stadsdelsnämnden skulle ha beslutat följande:

1. Avsnitt 9, "Staden som arbetsgivare" stryks ur programmet.
2. En vårdgaranti för missbruksbehandling införs.
3. I övrigt bifalls förvaltningens förslag i huvudsak.
4. Stadsdelsnämnden anför därutöver följande:

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av

programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är i dag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Den borgerliga majoriteten har i VP –04 yrkat på en vårdgaranti för missbruksbehandling och det yrkandet vill vi återigen föra fram i detta ärende. Det, för varje år, ökande antalet avlidna missbrukare visar alltför tydligt att vi inte alls varit effektiva i missbruksbehandlingen. Att erbjuda behandling när missbrukaren är motiverad och inte flera veckor eller månader senare är en kärnfråga.

Reservationen av ledamoten Sebastian Cederschiöld m.fl. (m) är av följande lydelse.

Vi anser att stadsdelsnämnden skulle ha beslutat följande:

1. Förvaltningens förslag bifalls i huvudsak.
2. Avsnittet ”Staden som arbetsgivare” stryks ur programmet.
3. Stadsdelsnämnden anför därutöver följande:

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta

med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet kan diskuteras.

Det särskilda uttalandet av ledamoten Ulla Dahl (mp) är av följande lydelse.

Med tillräckliga resurser borde föreliggande förslag till program kunna ge en positiv omsvängning av Stockholms drogsituation.

I underlaget talas det bland annat om möjligheterna att styra utvecklingen vid tillståndsgivning av serveringstillstånd.

Det är viktigt att alla tillståndsgivande politiker tar sig en funderare över vad det ensidiga glamourifierandet av nattöppna krogar leder till.

Jag anser att tillståndsgivarna i stadsdelsnämnder och socialtjänst måste ta sitt ansvar i fråga om tillståndsgivning och dess konsekvenser för såväl ökande alkoholbruk, störningar i boendet och brottslighet.

Vi måste ha en mera restriktiv hållning vad gäller alkoholserveringstillstånd efter klockan 01.00 och ta mer hänsyn till omgivningen och det uppväxande släktet.

Vi måste också tydliggöra sambandet mellan den generösa tillståndsgivningen och att allt fler småföretagare av andra kategorier trängs ut, till förmån för nya utskänkingsställen. Detta trots att utskänkingsbranschen i innerstaden sedan länge är överetablerad.

Rinkeby stadsdelsnämnd

Reservationen av Kerstin Gustavsson m.fl. (m) är av följande lydelse.

1. att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag
2. att avsnittet 9 "Staden som arbetsgivare" stryks ur programmet
3. att därutöver anföras:

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet kan diskuteras.

Reservationen av Petter Norberg m.fl. (fp) är av följande lydelse.

1. att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag
2. att avsnittet 9 "Staden som arbetsgivare" stryks ur programmet
3. att därutöver anföras: Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning.

Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är i dag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Reservationen av vice ordföranden Ann-Katrin Åslund (fp), ledamöterna Madeleine Jacobsson (m), Christer Grunder (m) och Markku Sirviö (m) samt tjänstgörande ersättaren Jan Håkansson (fp) är av följande lydelse.

Vi reserverar oss mot beslutet då vi yrkat
att avsnitt 9, ”Staden som arbetsgivare”, stryks ur programmet.
att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt
att därutöver anföra

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Reservationen av ledamoten Patrick Simonson (kd) är av följande lydelse.

Jag reserverar mig mot beslutet då jag yrkat
att – i huvudsak godkänna förvaltningens förslag till beslut
samt att därutöver anföra:

Förvaltningens markering av familjens betydelse för fostran av det unga släktet är värt att notera. Föräldrars och övriga vuxnas inställning till droger påverkar givetvis barnen. Därför är det viktigt att man samarbetar med familjen, skolan och fritidsverksamheterna. Drogfria miljöer ska vara en självklarhet. Utöver detta hänvisar vi till Kristdemokraternas skrivelse som är lagd i Kommunstyrelsen.

Det särskilda uttalandet av ordföranden Abdo Goriya (s), ledamöterna Jonas Ljungstedt (v), Folke Nässla (mp), Eva Andersson-Ney (s), Rune Olofsson (s), Nils Thulén (s) och tjänstgörande ersättaren Erik Lindberg (s) är av följande lydelse.

Generellt sett skiftar ordbruket genom programmet. I stycket definitioner säger man att det är ordet ”drog” man använder för såväl alkohol, narkotika och tobak. Men i andra stycken förekommer begrepp som ”alkohol och droger”. Alkohol och andra droger är ett mer korrekt begrepp då det visserligen inkluderar alkohol i drogbegreppet men samtidigt inte riskerar att tolkas som enbart narkotika. I begreppet ”narkotika” bör även icke-medicinskt bruk av läkemedel(dopning) samt inhalation av lösningsmedel ingå.

Generellt är det också oklart vilken grupp man vänder sig till. Programmets mål talar om hela befolkningen men på några ställen talar man bara om barn och ungdomar. Även vuxna bör inkluderas i dessa skrivningar.

1.3 Inriktning – helhetssyn

Här talas om att drogförebyggande arbete utgör ett viktigt inslag i ett generellt förebyggande arbete som ytterst syftar till att ge barn och ungdomar en god uppväxtmiljö. Men det förebyggande arbetet har ju som övergripande mål att minska alkohol- och narkotikaskador, både fysiskt och socialt och både för barn och vuxna.

1:4 Utgångspunkt

Även här talas om barn och ungdomar men vuxna har glömts bort. Programmet måste väl också ha sin utgångspunkt i WHO:s och den svenska regeringens mål att minska alkohol- och narkotikaproblemen för alla.

5. Några definitioner

Här talas om olika faktorer. Omvärldsfaktorer beskrivs som något vi inte kan påverka. Men genom exempelvis antalet serveringstillstånd, serveringstider, alkoholens roll vid representation och i andra sammanhang är vi en del av kulturen. Vi påverkar inte ensamma, men att säga att vi bara tittar på när trender och kulturmönster förändras är inte sant.

6.2 Prioriterade inriktningar, begränsning av efterfrågan

Skolan ges här en mycket viktig uppgift med att ha drogfria aktiviteter både för föräldrar och elever. Detta är viktigt att det uppmärksammas i stadsdelsnämnderna och i berörda facknämnder.

6.3 Inledning

Här talas om att vuxna också är viktiga att uppmärksamma i det förebyggande arbetet. Men detta bör inte enbart ske för att vuxnas attityder förs över till barn och unga utan också för att undvika alkohol- och narkotikaproblem hos vuxna. Ett arbete med att minska konsumtionen totalt och särskilt berusningsdrickandet bör vända sig till vuxna även för deras egen skull.

Övrigt

Socialtjänstnämndens åsikt, att "Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor" ska bytas ut till "Staden ska arbeta för en bättre alkoholkultur" är mycket dålig. Vad är "en bättre alkoholkultur"? Detta uttryck bidrar till att förstärka det sociala trycket i alkoholbruket. Man glömmer också bort, att det också finns en betydande *alkoholfri* kultur.

Det särskilda uttalandet av ledamoten Folke Nässla (mp) och tjänstgörande ersättaren Erik Lindberg (s) är av följande lydelse.

9.1 Prioriterande inriktningar

Här bör skrivningen om måttlig alkoholkonsumtion vid representation ändras till alkoholfri representation. För detta finns flera argument. Dels är det otroligt svårt att politiskt förklara varför skattepengar ska betala alkohol i tider när vi skär ner i den allmänna välfärden. Dels handlar det om solidaritet med de människor som av olika anledningar inte bör dricka alkohol. Det är mycket mer rimligt att den som vill dricka alkohol vid fester arrangerade av kommunen får beställa och betala själv för detta än att det som idag är den som inte vill dricka måste be om alternativ. Det handlar också om vilka signaler man skickar ut till barn och ungdomar. Kommunen borde vara en god förebild som visar att fest inte behöver innehålla alkohol. Detta är särskilt viktigt nu, när alkoholkonsumtionen ökat med 30%. Vid tillfällen då alkoholdrycker ändå serveras, skall alltid alkoholfria drycker av hög kvalitet tillhandahållas och serveras samtidigt, så att de som föredrar dessa drycker ej diskrimineras.

Vantörs stadsdelsnämnd

Reservationen av vice ordföranden Henrik Ehrenberg (kd) och ledamoten Lena Kling m fl (fp) är av följande lydelse.

förslag till beslut

att avsnitt 9, ”Staden som arbetsgivare ”, stryks ur programmet, att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt.

Därutöver anføres:

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är i dag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Reservationen av ledamoten Marie Ljungberg Schött m fl (m) är av följande lydelse.

förslag till beslut

att avsnitt 9, ”Staden som arbetsgivare”, stryks ur programmet, att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt.

Därutöver anføres:

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Reservationen av Lars Hansson m.fl. (fp) är av följande lydelse.

Förslag till beslut

1. att avsnitt 9, ”Staden som arbetsgivare”, stryks ur programmet.
2. att i övrigt bifalla förvaltningens synpunkter.
3. att därutöver anföra

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda.

Avsnittet är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Det särskilda uttalandet av Margretha Åkerberg (kd) är av följande lydelse.

Kristdemokraterna har i en reservation i staden föreslagit en hel del åtgärder inom dessa områden. En av dessa är under utredning, nämligen en översyn av öppethållandetiderna för restauranger i city. Det är väl känt att våldet ökar markant till följd av tillgången på alkohol och droger.

Tillgången till alkohol och droger har aldrig varit så stor idag. Det är en ytterst bekymmersam situation som vi befinner oss i. Här måste krafttag till för att stävja och minska bruket och tillgången på dessa droger.

Vi vill åberopa den reservation som finns i ärendet.

Tilläggas ska också det ansvar som föräldrarna har!

Det är många instanser som givetvis ska hjälpas åt, men det går inte att lyckas om inte föräldrar samarbetar med skola, polis, socialtjänst m.fl.

Östermalms stadsdelsnämnd

Reservationen av vice ordföranden Helena Bonnier m fl (m) och ledamoten Jan Ulander (kd) är av följande lydelse.

Stadsdelsnämnden föreslås besluta

atti huvudsak godkänna förvaltningens förslag till beslut,
attavsnitt 9, "Staden som arbetsgivare", stryks ur programmet samt
attdärutöver anföra följande:

STAN- programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet kan diskuteras.

Vidare vill vi understryka att den detaljstyrning av verksamheten i stadsdelsnämnds- och skolnivå som föreslås i programmet inte stämmer överens med tanken att styrning sker i och med beslut av budget. Stadsdelarna måste ha möjlighet att ta fram arbetssätt som passar den egna verksamheten utifrån lokala förutsättningar.

Detaljstyrningen innebär också att stadsdelens resurser för just dessa insatser är uppbundna redan innan kommunfullmäktiges budget är tagen som vägledning. Detta problem förvärras ytterligare om kommunstyrelsens budgetprocess förläggs till senhösten.

Reservationen av ledamoten Claes Fleming m fl (fp) är av följande lydelse.

Stadsdelsnämnden föreslås besluta

attavsnitt 9, ”Staden som arbetsgivare”, stryks ur programmet.

att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag i övrigt samt

attdärutöver anföra följande:

Stadens nya förslag till alkohol- och narkotikapolitiskt program tar upp en rad angelägna områden och utgör en viktig grund för Stockholms stads arbete med dessa frågor. I vissa delar är programmet dock alltför otydligt. Vi menar också att den del av programmet som behandlar staden som arbetsgivare bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang.

Ett verkningsfullt alkohol- och narkotikapolitiskt program ställer krav på tydlighet. Förslaget innehåller en rad formuleringar som signalerar en hög ambitionsnivå i arbete, men erbjuder få svar på mer detaljerade frågor om vad som faktiskt avses med denna höga ambitionsnivå. Vi menar att programmet för att bli verkningsfullt måste kompletteras med tydligare preciseringar kring vad denna höga ambitionsnivå innebär.

Tydligheten bör också förstärkas när det gäller krav på uppföljning av de verksamheter och planer som tas upp i programmet. Exempelvis inom skolans värld är en uppföljning av den faktiska utvecklingen alldeles avgörande för att kunna påverka ungdomars droganvändning. Planer och temadagar har i sig ingen stark förändringskraft – för detta krävs ett kontinuerligt arbete med attityder.

Vi vill också peka på behovet av en tydligare inriktning mot en evidensbaserad missbruksvård. I dag finns en stor mängd forskning och kunskap kring effekten av olika behandlingsmetoder, som självfallet ska ligga till grund för all missbruksvård.

Även hanteringen av tillfälliga alkoholtillstånd bör ägnas större uppmärksamhet i staden. Denna tillståndsgivning är i dag ofta dåligt underbyggd och uppföljningen är mycket bristfällig. Då tillfälliga serveringstillstånd ofta är årligen återkommande, är en förbättrad utvärdering av stor betydelse.

STAN-programmets sista kapitel behandlar en mycket angelägen fråga, nämligen stadens roll som arbetsgivare och arbetet med att förebygga och på andra sätt arbeta med missbruksproblem bland sina anställda. Avsnittet är rumphugget, är inte ordentligt genomarbetat och hör inte heller hemma i det program som nu föreslås. Kapitlet bör lyftas ut och behandlas i ett annat sammanhang, där även fler aspekter än de som nu tas upp i programmet (exempelvis kring tobak och andra hälsorisker) kan diskuteras.

Det särskilda uttalandet av ordföranden Rolf Lindell m fl (s), ledamöterna Aila Erkkilä (v) och Ann-Sofi Matthiesen (mp) är av följande lydelse.

STAN- programmet rör en av de viktigaste framtidsfrågorna, nämligen den om det ska gå att bryta den alarmerande utveckling som nu pågår när det gäller användningen av olika droger. I vår stadsdel är det främst ett omfattande drickande redan i låga åldrar som oroar. Nöjes- och medievärldens trendsättare har här, om man vill ta chansen, stora möjligheter till en positiv attitydpåverkan. Stadens ansvar ligger i att arbeta fram en effektiv och slagkraftig drog- och alkoholpolitik. Formerna för stadens arbete bör utgå från den arbetsfördelning som gäller mellan kommunfullmäktige/kommunstyrelsen, centrala nämnder och stadsdelsnämnderna.

Stureplan är ett av stadens krogstätaste områden med de längsta öppettiderna och med återkommande problem med både mildare och grövre brottslighet. Vi framförde redan i mars 2000 krav på utvärdering av alkoholpolitikens och 5-krogarnas betydelse för ordning och säkerhet och för ungdomars dryckesvanor.

**Stockholms Tobaks-, Alkohol-
och
Narkotikapolitiska program**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	
1.1. BAKGRUND	
1.2. OMVÄRLDSFAKTORER	
1.3. INRIKTNING - HELHETSSYN	
<i>Samverkan.....</i>	
1.4. UTGÅNGSPUNKT	
1.5. STRUKTUR	
2. NATIONELLA MÅL.....	
2.1. NATIONELL HANDLINGSPLAN FÖR ATT FÖREBYGGA ALKOHOLSKADOR	
2.2. NATIONELL NARKOTIKAHANDLINGSPLAN.....	
3. STOCKHOLMS STADS INRIKTNINGSMÅL.....	
4. STOCKHOLM I ETT HELHETSPERSPEKTIV.....	
4.1. PRIORITERADE INRIKTNINGAR.....	
4.2. GENOMFÖRANDE	
4.3. UPPFÖLJNING	
4.4. FORSKNING OCH UTVECKLING.....	
5. NÅGRA DEFINITIONER.....	
6. FÖREBYGGANDE INSATSER.....	
6.1. BEGRÄNSNING AV TILLGÄNGLIGHET OCH EFTERFRÅGAN	
6.2. PRIORITERADE INRIKTNINGAR.....	
6.3. INLEDNING	
A. BEGRÄNSNING AV TILLGÄNGLIGHET	
6.4. ALKOHOLSERVERING PÅ STADENS RESTAURANGER – TILLSTÄNDSGIVNING OCH TILLSYN.....	
<i>Stadens alkoholpolitiska program – riktlinjer för serveringstillstånd.....</i>	
<i>Tillståndsgivning och tillsyn i Stockholms stad</i>	
<i>Utbildning i ansvarsfull alkoholservering.....</i>	
6.5. TILLSYN AV FOLKÖLSFÖRSÄLJNING	
<i>Folköl som riskfaktor</i>	
<i>Lagstiftning</i>	
<i>Tillsynen i Stockholms stad</i>	
6.6. TILLSYN AV TOBAKSFÖRSÄLJNING	
<i>Tobak som riskfaktor.....</i>	
<i>Lagstiftning</i>	
<i>Tillsynen i Stockholms stad</i>	
6.7. INSATSER MOT LANGNING	
6.8. LOKALA ORDNINGSSTADGAN	
B. BEGRÄNSNING AV EFTERFRÅGAN.....	
6.9. VIKTIGA SAMMANHANG.....	
<i>Föräldrar – familj.....</i>	
<i>Skola – arbete.....</i>	

<i>Fritid – nöjen – krogar</i>	
<i>Särskilt sårbara individer/grupper</i>	
7. TIDIGA INSATSER	
7.1. PRIORITERAD INRIKTNING	
7.2. INLEDNING	
7.3. ÅLDER OCH SAMMANHANG BESTÄMMER MÅLGRUPP	
7.4. TIDIGA INSATSER - BARN OCH UNGDOM	
<i>Tidig upptäckt</i>	
<i>Strukturerat samarbete</i>	
<i>Skolan</i>	
<i>Uppsökande arbete och fritidsverksamhet</i>	
7.5. TIDIGA INSATSER - VUXNA	
<i>Målgrupper för tidiga insatser</i>	
<i>Tidig upptäckt</i>	
<i>Stadens ansvar</i>	
8. VÅRD OCH BEHANDLING	
8.1. PRIORITERAD INRIKTNING	
8.2. INLEDNING	
8.3. ORGANISATION	
8.4. GRUPPER MED SÄRSKILDA BEHOV	
8.5. UPPSÖKANDE ARBETE.....	
9. STADEN SOM ARBETSGIVARE	
9.1. PRIORITERADE INRIKTNINGAR.....	
9.2. INLEDNING	
9.3. ARBETSGIVARANSVAR.....	
9.4. DET LÖNAR SIG ATT SATSA PÅ FÖREBYGGANDE INSATSER	

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Stadens tidigare alkohol- och drogpolitiska strategi från 1995 (1998) har reviderats och förändrats till ett *program* som omfattar områdena *tobak, alkohol och narkotika*. Programmet benämns som **Stockholms Tobaks-, Alkohol- och Narkotikapolitiska program - STAN – programmet**.

1.2. Omvärldsfaktorer

Förutsättningarna för att bedriva ett alkohol- och drogförebyggande arbete har förändrats. Sveriges alkohol- och narkotikapolitiska instrument har begränsats genom en ökad internationalisering. Medlemskapet i den europeiska unionen (EU) har lett till en anpassning till andra länders intressen och lagstiftningar. Såväl varor som kapital och

människor rör sig över gränserna på ett annat sätt än tidigare och har gjort att det blivit allt svårare att upprätthålla nationella regler som avviker från omvärldens.

De ändrade reglerna för privat införsel av alkohol och därmed utökande gränshandel är exempel på hur alkoholpolitiken påverkats av omvärlden. Det så kallade prisinstrumentet kan inte heller längre användas i samma utsträckning som förut. Endast detaljhandelsmonopolet kvarstår i form av systembutikerna.

Tillgängligheten till olika narkotiska preparat har ökat liksom den experimentella användningen av olika droger. Ungdomars och unga vuxnas exponering och utsatthet för olika droger har höjts betydligt bland annat som en konsekvens av en ökande globalisering och tillgänglighet till Internet.

1.3. Inriktning - helhetssyn

Syftet med STAN-programmet är att det ska bidra till att utveckla Stockholms stad till en bra miljö att leva och verka i. Stockholms stad ska vara en miljö som ger goda hälsofrämjande uppväxtvillkor för barn och ungdomar. För att lyckas med detta krävs en bred samsyn och ett gemensamt ansvar mellan olika intressenter inom staden.

STAN-programmet utgör ett övergripande ramverk för ett gemensamt utvecklingsarbete och visar de principer, mål och prioriteringar som gäller i staden som helhet inom områdena tobak, alkohol och narkotika. Programmet vänder sig till *alla* stadens nämnder och bolag. En stad som lever dygnet runt och har attraktiva gemensamma platser bidrar till att förbättra tryggheten för alla och skapar en ökad trivsel. En meningsfull och stimulerande fritid stärker en positiv social utvecklingsprocess hos barn och ungdom.

Insatser för att öka trivsel i skola och på arbetsplatser kan förebygga risken att hamna i ett missbruk. Drogförebyggande arbete utgör ett viktigt inslag i ett generellt folkhälsoarbete som ytterst syftar till att ge barn och ungdomar en god uppväxtmiljö.

Tobaks-, alkohol- och narkotikafrågor är omfattande problemområden och måste sättas in i en större samhällelig helhet. Detta innebär att såväl sociala- som kriminologiska och folkhälsoperspektiv måste vägas in. I det praktiska vardagsarbetet måste de olika perspektiven komplettera varandra så att en bred kompetens används för att genomföra lämpliga åtgärder som gagnar flera områden.

Samverkan

Det finns många aktörer inom det drogpolitiska området. En förutsättning för ett framgångsrikt drogförebyggande arbete är att staden samarbetar med andra myndigheter och huvudmän inom området som hälso- och sjukvård, polis och kriminalvård. En framgång förutsätter också att staden internt samarbetar mellan olika verksamhetsgrenar, som socialtjänst och skola. Frivilligorganisationer och näringsliv är andra viktiga samverkanspartners.

1.4. Utgångspunkt

STAN-programmet har sin etiska utgångspunkt i socialtjänstlagens och FN:s barnkonventions intentioner om barns och ungdomars grundläggande rätt till skydd och stöd.

Programmet utgår från nationella mål och aktuell lagstiftning. Programmets inriktning bygger på aktuell forskning och på den kunskap som utvecklats inom staden om vad som ger största möjliga positiva effekt i det förebyggande arbetet samt vad man hittills konstaterat ger de bästa betingelserna inom vård- och behandlingsområdet.

1.5. Struktur

STAN-programmet har tre huvudavsnitt; *Förebyggande insatser*, *Tidiga insatser* samt *Vård och behandling*. Dessa tre delar kompletterar varandra.

Förebyggande insatser är uppdelad i två avsnitt som behandlar *Begränsning av tillgänglighet* respektive *Begränsning av efterfrågan*. Avsnittet om begränsning av tillgänglighet handlar huvudsakligen om myndighetsutövning.

Programmet beskriver gällande nationella mål samt stadens inriktningsmål och delmål. Avsnittet om staden som arbetsgivare tar upp de skyldigheter staden har gentemot sina anställda. I avsnittet som behandlar Stockholm i ett helhetsperspektiv tas upp hur programmet ska följas upp och integreras i stadens övriga lednings- och styrsystem.

För att tydliggöra ansvarsfrågor och underlätta uppföljningsarbetet, inleds avsnitten med stadens inriktningsmål och delmål samt de prioriterade inriktningar som specifikt anknyter till respektive delavsnitt. De prioriterade inriktningar som tas upp i programmet är huvudsakligen en sammanställning av vad lagstiftningen fastställer och beslut fattade av kommunfullmäktige om inriktning inom respektive huvudavsnitt.

Målsättningen är att programmet ska underlätta framtagandet av lokala handlingsplaner inom stadsdelsnämndernas ansvarsområden och specifika åtaganden inom facknämnder och bolag.

2. Nationella mål

Inför 2000-talets hälsoutmaningar antog Sverige tillsammans med övriga medlemsländer i WHO:s Europaregion (1998, Hälsa 21) en ny hälsopolitisk strategi med 21 folkhälsomål. Enligt denna ska medlemsländerna aktivt verka för att skadeverkningarna från beroendeframkallande substanser som tobak, alkohol och andra droger minskar påtagligt till år 2015 (mål 12). I enlighet med detta beslut, antog riksdagen under våren 2003, nya nationella folkhälsomål ("Mål för folkhälsan", 03-04-16).

Sveriges riksdag har med anledning av de ändrade förutsättningarna för att bedriva ett drogförebyggande arbete antagit nya handlingsplaner för både alkohol- och narkotikapolitiken.

Målet för Sveriges alkoholpolitik ligger fast. Alkoholens medicinska och sociala skadeverkningar ska minska. Målet ska uppnås genom att sänka den totala alkoholkonsumtionen och vidta åtgärder mot skadliga dryckesbeteenden.

Insatser för barn och ungdomar är särskilt viktiga. Det krävs dels generella åtgärder, som kan bidra till att åstadkomma en alkoholfri uppväxt och skjuta upp alkoholdebuten, dels riktade insatser för särskilt utsatta grupper eller grupper med riskbeteenden.

Narkotikapolitikens vision om ett samhälle fritt från narkotika kvarstår och är sprungen ur insikten om de skador och det lidande som narkotikan åsamkar både enskilda och samhälle.

Den svenska tobakslagstiftningen har skärpts, bland annat genom införandet av åldersgräns för försäljning av tobaksvaror, tydligt tillsynsansvar för kommunerna samt skyldighet för restauranger att ha rökfria avdelningar. Riksdagen fattade 04-05-12 beslut om att restauranger och andra serveringsställen ska bli rökfria från den 1 juni 2005. Beslutet kommer att ställa ytterligare krav på landets kommuner som tillsynsansvariga (Rökfria serveringsmiljöer 2003/04:65). Huvudinriktningen för den svenska tobakspolitiken är att framför allt skydda barn och ungdomar från att utveckla ett tobaksberoende. Riksdagens beslut innebär att man ytterligare betonar betydelsen av skydd mot allvarliga hälsoeffekter orsakade av passiv rökning för alla. Stadens alkoholpolitiska program (riktlinjer för serveringstillstånd) kommer med anledning av detta att revideras.

2.1. Nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador

För att möta de ändrade förutsättningarna för den svenska alkoholpolitiken har riksdagen antagit en Nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador (01-02-21). Handlingsplanen gäller under åren 2001 – 2005. Målet för det alkoholförebyggande arbetet är att minska alkoholens medicinska och sociala skadeverkningar. Ambitionen är att minska den totala alkoholkonsumtionen i landet till år 2005. Målet ska uppnås genom att förhindra att människor blir storkonsumenter och genom försök att påverka storkonsumenters dryckesbeteende. Attitydpåverkan som riktar in sig på egenkontroll, lyfts fram som ett framgångsrikt tillvägagångssätt. Särskilt gäller detta ungdomar och unga vuxna.

Nationella alkoholpolitiska mål:

? Minska alkoholens medicinska och sociala skadeverkningar till år 2005.

Delmål:

- ? Ingen alkohol ska förekomma i trafiken, på arbetsplatser eller under graviditeten.
- ? Uppväxten ska vara alkoholfri.
- ? Alkoholdebuten ska skjutas upp.
- ? Berusningsdrickandet ska minska.
- ? Det ska finnas fler alkoholfria miljöer.
- ? Den illegala alkoholhanteringen ska undanröjas.

Huvudinriktningen ska vara att stimulera utvecklingen av målinriktade och samordnade förebyggande insatser på kommunal nivå och stimulera ökad samverkan mellan lokala aktörer.

2.2. Nationell narkotikahandlingsplan

Riksdagen har också antagit en Nationell narkotikahandlingsplan (02-04-05). I handlingsplanen läggs grundvalarna fast för hur en förstärkning av samhällets insatser under åren 2002 –2005 ska genomföras samt för hur insatserna ska följas upp.

Målet för den svenska narkotikapolitiken ska även i fortsättningen vara ett narkotika- fritt samhälle. Huvudinriktningen för narkotikapolitiken ska vara målinriktade och samordnade insatser för att begränsa utbudet och efterfrågan av narkotika.

Nationella narkotikapolitiska mål:

? Narkotikafritt samhälle

Delmål:

? Minska nyrekryteringen till missbruk

? Förmå fler missbrukare att upphöra med sitt missbruk

? Minska tillgången på narkotika

3. Stockholms stads inriktningsmål

Staden har följande fyra **inriktningsmål** inom områdena tobak, alkohol och narkotika:

1. Barns och ungdomars uppväxt ska vara fri från tobak, alkohol och narkotika.
2. Ett narkotikafritt Stockholm.
3. Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor
4. Stadens invånare som missbrukar alkohol eller andra droger ska erbjudas hjälp att komma från sitt missbruk .

Inriktningsmålen är konkretiserade i följande **mätbara delmål**:

Delmål:

? Debutåldern för alkoholberusning ska skjutas upp.

? Andelen barn och ungdomar som använder tobak ska minska.

? Andelen barn och ungdomar som någon gång använt narkotika ska minska.

? Berusningsdrickandet bland både vuxna och unga ska minska.

? Nyrekrytering till missbruk ska minska.

? Fler missbrukare ska förmås att upphöra med sitt missbruk.

? Alkoholens och narkotikans medicinska och sociala skadeverkningar ska minska.

4. Stockholm i ett helhetsperspektiv

4.1. Prioriterade inriktningar

- ? Stadsdelsnämnderna ska tillsammans med berörda parter utarbeta en lokal tobaks-alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplan som följs upp årligen.
- ? Facknämnder och bolag ska utgående från sina respektive ansvarsområden utforma åtaganden som innefattar intentionerna i detta program och som följs upp årligen.
- ? Socialtjänstnämnden ska vartannat år genomföra regelbundna inventeringar av elevers drogvanor samt risk- och skyddsfaktorer för drogbruk. Inventeringarna ska göras i grundskolans årskurs 9 och i gymnasieskolans årskurs 2.
- ? Socialtjänstnämnden ansvarar för att vartannat år genomföra kartläggning av inom socialtjänsten aktuella missbrukare.
- ? Stadsdelsnämnder, facknämnder och bolag ska bedriva ett fortlöpande utvecklingsarbete inom områdena förebyggande insatser, tidiga insatser samt vård och behandling.
- ? Stadens utvärdering och forskning om vilka förebyggande insatser samt vård- och behandlingsinsatser som är mer framgångsrika, bör intensifieras.
- ? Socialtjänstnämnden ansvarar för att Stadens Tobaks- Alkohol- och Narkotikapolitiska program följs upp vart fjärde år.

4.2. Genomförande

STAN-programmet utgör stadens övergripande ramverk och visar de principer, mål och prioriteringar som gäller i staden som helhet inom områdena tobak, alkohol och narkotika. Programmet vänder sig till *alla* stadens nämnder och bolag och innefattar allt från fysisk stadsmiljö, fritid, skola, staden som arbetsgivare, till vård och behandlingsfrågor.

Stadsdelsnämnderna ska tillsammans med berörda parter, utarbeta lokala tobaks-alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner där man beskriver lokala åtaganden och arbetssätt som innefattar förebyggande insatser, tidiga insatser och vård- och behandlingsinsatser. Utgångspunkten för handlingsplanerna ska vara STAN-programmets mål och prioriterade inriktningar, men innehållet måste formas av respektive nämnds lokala behov och prioriteringar. Stadens facknämnder och bolag ska utgående från STAN-programmets mål och prioriterade inriktningar, utforma åtaganden och arbetssätt inom sina respektive ansvarsområden, när så är ändamålsenligt.

4.3. Uppföljning

Uppföljning av åtaganden och handlingsplaner ska göras årligen inom ramen för stadens integrerade system för ledning och styrning (ILS). Detta innebär att berörda frågor tas upp både i verksamhetsplaner och verksamhetsberättelser.

Socialtjänstnämnden ansvarar för att samordna stadsdelsnämndernas arbete med att utforma lokala tobaks- alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner samt för att revidera Stadens Tobaks- Alkohol- och Narkotikapolitiska program. Möjligheterna för

preventionssamordnarna att bygga hållbara strukturer för prevention ska noggrant följas upp vid revidering av STAN-programmet.

4.4. Forskning och utveckling

Genom initiativet till bildandet av "European cities against drugs" (ECAD) deltar staden aktivt i den internationella narkotikapolitiken. ECAD syftar till att förena storstäder till en gemensam kamp mot legalisering av narkotika.

Tillsammans med Stockholms läns landsting finansierar staden det s.k. STAD-projektet (Stockholm förebygger Alkohol- och Droget /1995). Projektet, som ska pågå i 10 år, arbetar med metodutveckling och är uppdelat i 4 delar; restaurangprojekt, ungdomsprojekt, sjukvårdprojekt samt utvärdering och forskning.

Stadens alkoholförebyggande arbete utvärderas via ESAPP-projektet (Evaluering av Stockholms Alkohol Preventiva Program). ESAPP-projektet genomförs av forskare vid Karolinska Institutet, Institutionen för folkhälsovetenskap och Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD). Ett nära samarbete ska bedrivas med ESAPP så att staden kan tillgodogöra sig de erfarenheter som framkommer. Stadsdelsnämnder, facknämnder och bolag har dock huvudansvaret för att bedriva ett fortlöpande utvecklingsarbete och för att personalen ska ha erforderlig kompetens.

För att stödja stadsdelsnämnderna och andra berörda nämnder i det drogförebyggande arbetet, finns socialtjänstnämndens drog- och brottsförebyggande enhet, Precens (Preventionscentrum Stockholm). ([länk](#)).

Socialtjänstnämndens FoU-enhet, har ett övergripande ansvar för att skapa förutsättningar för utvärdering och forskning kring insatser mot drogmissbruk. Utvärdering och forskning om vilka insatser som kan vara effektiva, måste intensifieras, både vad gäller förebyggande insatser samt vård och behandling. Stadens resurser för åtgärder mot missbruk är begränsade i förhållande till behoven och det är därför viktigt att resurserna så långt som möjligt kan användas på det mest effektiva sättet. Det är också viktigt för den enskilde invånaren i staden att de insatser som erbjuds har ett professionellt och vetenskapligt stöd.

För att skapa sig en bild över missbrukets omfattning inom staden ska återkommande kartläggningar göras av antalet aktuella missbrukare inom socialtjänsten. Staden ska också genom inventeringar av skolelevers drogvanor samt risk- och skyddsfaktorer för drogbruk, skaffa sig kunskaper om framtida behov.

5. Några definitioner

Med *drog* avses oftast olika typer av medel med sinnesförändrande och/eller beroendeskapande egenskaper. STAN-programmet fokuserar på drogerna tobak, alkohol och narkotika. Det finns ett antal andra droger med samma egenskaper, exempelvis olika lösningsmedel, dopningspreparat och läkemedel. Grundförhållningssättet är det samma oavsett drog. De reella behoven får styra vilka ytterligare droger som inkluderas vid utarbetandet av lokala handlingsplaner, arbetsplaner eller åtaganden.

Då de olika preventionsbegreppen är föremål för olika tolkningar använder staden företrädevis begreppen *förebyggande insatser*, *tidiga insatser* respektive *vård- och behandlingsinsatser*.

Med *förebyggande arbete* avses här alla de insatser som kan vidtas *innan* ett riskbeteende eller en skada uppstått. Ibland används begreppen primär alternativt universell prevention. Ofta avser dessa senare begrepp generella insatser gentemot en hel befolkning. Enligt stadens definition omfattar "förebyggande arbete" åtgärder på såväl befolknings- som grupp- och individnivå.

Om ett riskbeteende eller en skada uppstått är ambitionen att genom *tidiga insatser* åtgärda detta i så tidigt skede som möjligt. Detta för att inte riskbeteendet eller skadan ska förvärras ytterligare. Denna nivå av arbetet motsvarar närmast så kallad sekundär prevention.

När man åtgärdar ett manifesterat problem eller en skada på individuell nivå används ofta begreppet tertiär prevention. Staden använder för tydlighets skull begreppen *vård- och behandlingsinsatser* som beteckning för denna nivå.

Det finns ett antal faktorer som ökar eller minskar sannolikheten för att en viss skada eller problem (exempelvis alkoholmissbruk) ska uppstå, s.k. *riskfaktorer* respektive *skyddsfaktorer*. I modern preventionsvetenskap läggs stor vikt vid att ta reda på vilka dessa faktorer är för att i bästa fall kunna undanröja respektive stödja dem. *Omvärldsförhållanden* är sådant som staden inte direkt kan påverka, men som ändå har effekt på exempelvis alkoholkonsumtionen i befolkningen. Hit hör internationella trender, kulturmönster, m.m. Det är viktigt att vara medveten om dessa faktorer, även om man inte på kort sikt kan göra så mycket åt dem, för att förstå vad som driver utvecklingen.

6. Förebyggande insatser

Med **förebyggande arbete** avses insatser som kan vidtagas *innan* ett riskbeteende eller en skada uppstått.

6.1. Begränsning av tillgänglighet och efterfrågan

Förebyggande insatser delas upp i två nivåer, insatser som begränsar tillgängligheten (A.) respektive insatser som begränsar efterfrågan (B.).

Inriktningsmål:

- ? Barns och ungdomars uppväxt ska vara fri från tobak, alkohol och narkotika.
- ? Ett narkotikafritt Stockholm.
- ? Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor.

Delmål:

- ? Debutåldern för alkoholberusning ska skjutas upp.
- ? Andelen barn och ungdomar som använder tobak ska minska.
- ? Andelen barn och ungdomar som någon gång använt narkotika ska minska.
- ? Berusningsdrickandet bland både vuxna och unga ska minska.
- ? Nyrekrytering till missbruk ska minska.

6.2. Prioriterade inriktningar

Begränsning av tillgänglighet (A):

- ? Socialtjänstnämnden ska ha en hög ambitionsnivå vid tillsyn över servering av alkoholdrycker och särskilt prioritera alkoholpolitiska olägenheter.
- ? Socialtjänstnämnden ska, i samverkan med andra myndigheter och restaurangbranschens arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer, anordna utbildning i ansvarsfull alkoholservice för krögare och deras personal. Socialtjänstnämnden ska också tillsammans med nämnda aktörer arrangera vidareutbildning kring framtäggande och genomförande av alkohol- och drogpolicy (egentillsynsprogram).
- ? Socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnderna ska samverka med polisen för att bekämpa all illegal försäljning av tobak, alkohol och narkotika.
- ? Staden ska ha en restriktiv hållning vid beslut enligt den lokala ordningsstadgan om rätt att dricka alkoholdrycker i offentliga miljöer, när rätten kan utgöra en alkoholpolitisk olägenhet.
- ? Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska bedriva informations- och upplysningsarbete mot langning.
- ? Stadsdelsnämnderna ska ha en hög ambitionsnivå vid tillsyn över försäljningsställe av folköl.
- ? Stadsdelsnämnderna ska ha en hög ambitionsnivå vid tillsyn av tobaksförsäljning.

Begränsning av efterfråga (B):

- ? Stadsdelsnämnder, facknämnder och bolag ska bedriva ett aktivt drogförebyggande arbete med inriktningen att skapa trygga uppväxtvillkor för barn och ungdom.
- ? Stadsdelsnämnderna ska ha en speciell befattning som preventionssamordnare med placering, mandat, m.m. som möjliggör en effektiv koordinering av stadsdelsnämndens samlade förebyggande arbete.

- ? Stadsdelsnämnderna ska tillse att alla kommunala grundskolor har en arbetsplan för tobaks-, alkohol och narkotikaförebyggande arbete. Arbetsplanerna kan utgöra en del av programmet för en hälsofrämjande skola.
- ? Utbildningsnämnden ska tillse att alla kommunala gymnasieskolor har en arbetsplan för tobaks-, alkohol och narkotikaförebyggande arbete. Arbetsplanerna kan utgöra en del av programmet för en hälsofrämjande skola.
- ? Utbildningsnämnden ska tillse att alla fristående skolor, på såväl grundskolenivå som gymnasieskolenivå, har en arbetsplan för tobaks-, alkohol och narkotikaförebyggande arbete. Arbetsplanerna kan utgöra en del av programmet för en hälsofrämjande skola.
- ? Stadens alla förskolor, skolor och fritidsverksamheter ansvarar för att aktiviteter, som genomförs i den egna verksamhetens regi eller i samverkan med andra, för elever och föräldrar, är tobaks-, alkohol- och narkotikafria.
- ? Stadsdelsnämnderna i samarbete med ansvariga facknämnder ska erbjuda alla barn och ungdomar ett rikt och stimulerande fritidsutbud i närområdet.
- ? Stadsdelsnämnderna ska erbjuda ungdomar i staden någon form av icke-kommersiell drogfri träffpunkt.
- ? Stadsdelsnämnderna ska prioritera att på olika sätt involvera föräldrar i det förebyggande arbetet.

6.3. Inledning

Att minska problem med tobak, alkohol och narkotika är en omfattande uppgift. Erfarenheter talar för att förebyggande arbete måste bedrivas på såväl befolknings-, som grupp- och individnivå. Det betyder att generella åtgärder (exempelvis mediainsatser) kompletteras med insatser på gruppnivå (exempelvis insatser i skolor) samt individriktade insatser (exempelvis personliga samtal). Ibland vill man nå alla i en befolkning och i andra fall riktar man sig av olika skäl till vissa grupper som kan vara i extra behov av stöd eller skydd.

Förebyggande arbete har ofta en inriktning på barn och unga. Insatser som direkt riktar sig till vuxna för att förhindra ett riskbeteende, exempelvis i form av berusningsdrickande, är i sig viktiga. Men vuxna är också mycket viktiga att uppmärksamma, då vuxnas attityder förs över till barn och unga. Insatser på olika arenor och sammanhang måste samordnas för att bästa effekt skall uppnås.

Förebyggande arbete handlar om att identifiera såväl risk- som skyddsfaktorer och att arbeta med dessa. Arbetet bör uppmärksamma, både de faktorer som medför ökad risk för att ett visst problem ska uppstå och möjligheter att påverka dessa och faktorer som är skyddande och således motverkar uppkomsten av exempelvis drogmissbruk. Det ligger ingen motsättning i att ha både ett "problemorienterat" och ett "friskstödande" perspektiv. Det finns inte någon enstaka faktor som ensam är avgörande, utan det är viktigt att försöka påverka många av dessa faktorer samtidigt.

I de flesta fall avses med förebyggande arbete, de åtgärder som har som specifikt syfte att direkt förebygga, till exempel information om narkotika till föräldrar. Men

också andra faktorer och åtgärder kan ha drogförebyggande *effekter* även om det ursprungliga syftet inte är att förebygga drogmissbruk. Ett sådant exempel är "en god skolmiljö" som man vill ha av många skäl för att skolan och eleverna skall fungera bra, men som också har visat sig ha en god drogförebyggande effekt. Genom att ha detta breda synsätt, dvs. att inkludera det som *faktiskt* är förebyggande, blir spektrumet större av viktiga arenor och aktörer.

A. Begränsning av tillgänglighet

Avsnittet utgår från stadens ansvar som myndighet vid tillståndsgivning för servering och försäljning av alkoholdrycker och försäljning av tobak samt stadens möjligheter att begränsa tillgängligheten även av illegal försäljning av tobak, alkohol och narkotika.

6.4. Alkoholservering på stadens restauranger – tillståndsgivning och tillsyn

Genom socialtjänstnämnden svarar staden, enligt alkohollagens bestämmelser, för tillståndsgivning, tillsyn och sanktioner för inom staden belägna restauranger och krogar.

Stadens alkoholpolitiska program – riktlinjer för serveringstillstånd

Tillståndsgivning, tillsyn och sanktioner regleras av både alkohollagen och stadens alkoholpolitiska program (riktlinjerna för serveringstillstånd). Inom några klart specificerade områden har varje kommun möjlighet att själv bestämma vad som ska gälla och därigenom möjlighet att i viss mån styra utvecklingen. Exempel på förhållanden som behandlas i stadens alkoholpolitiska program är:

- Serveringstider,
- restaurangens inriktning (till exempel etableringsprinciper vid olika inriktningar),
- restaurangtäthet (gräns för överetablering),
- närhet till idrotts- eller nöjesanläggningar,
- hur ungdomar ska skyddas,
- etablering i närhet av trafikleder,
- etablering i områden med känd missbruksproblematik eller hög brottsbelastning samt
- restaurangetablering i bostadsområden.

Redan vid farhågor om att alkoholpolitiska olägenheter ska uppstå kan tillstånd vägras. Med alkoholpolitiska olägenheter menas enligt alkohollagen, alkoholservering till underåriga och/eller alkoholservering till märkbart berusade personer samt de olägenheter som följer på grund av serveringen i form av ordningsstörning, brott och/eller medicinska skadeverkningar.

I det alkoholpolitiska programmet måste det noga anges vilka kriterier och villkor som gäller för tillståndsgivning i staden. Dessa ska vara kända för sökanden av serveringstillstånd.

I stadens alkoholpolitiska program anges även ambitionsnivå och övergripande inriktning på stadens arbete med tillståndsprövning och tillsyn. Avgörande för ambitionsnivån är de avgifter kommunens fastställer för tillståndsprövning och tillsyn. Nuvarande alkoholpolitiska program och avgifter, antogs av Kommunfullmäktige 1999-12-13 respektive 2001-12-10. ([länk](#))

Tillståndsgivning och tillsyn i Stockholms stad

Stadens tillståndsgivning och tillsyn ska förverkliga intentionerna i såväl alkohollagen som STAN-programmet och det alkoholpolitiska programmet. Arbetet ska präglas av de positiva värden som restaurangerna erbjuder samtidigt som skyddsintresset ska tillvaratas. Ett stort socialt ansvar ska vara utmärkande för arbetet. I intresse- och normkollisionen mellan å ena sidan näringsfriheten och å den andra sidan skyddet för människors hälsa ska skyddsaspekterna väga tyngst.

Tillståndsmyndigheten ska genom tillståndsprövningen, en aktiv tillsyn och ett effektivt sanktionsarbete medverka till att tillståndshavarna ges möjlighet att konkurrera på lika villkor. I tillsynsarbetet ska särskilt alkoholpolitiska olägenheter prioriteras. Tillsynen i kombination med möjligheter till sanktioner är det viktigaste instrumentet för att restaurangverksamhet ska kunna bedrivas enligt gällande lagar och bestämmelser. För att tillsynen ska kunna fungera på ett bra och effektivt sätt krävs såväl egna kompetenta restauranginspektörer som samarbete med andra myndigheter.

Utbildning i ansvarsfull alkoholservering

Staden har sedan tillståndsgivning och tillsyn enligt alkohollagen överfördes från länsstyrelsen (1995) satsat på en medveten metodutveckling med inriktning på förebyggande arbete i nära samarbete med andra myndigheter samt restaurangbranschens arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. Ett exempel på detta är det så kallade STAD-samarbetet. Ett värdefullt inslag i detta samarbete är utbildningen av restaurangpersonal i ansvarsfull alkoholservering. Utbildningsinsatserna och parternas samverkan har ökat stadens möjligheter att begränsa både berusningsdrickandet på Stockholms krogar samt det våld och skador som detta för med sig och servering av alkohol till underåriga.

Utbildningsinsatserna ska utvecklas till att omfatta en vidareutbildning kring framtagande av alkohol- och drogpolicy (egentillsynsprogram) och hur en sådan kan implementeras. Med syfte att minska förekomsten av narkotika på stadens krogar, är det viktigt att en motsvarande metodutveckling sker i samverkan med berörda parter inom området "narkotika på krogen".

6.5. Tillsyn av folkölsförsäljning

Folköl som riskfaktor

Statistik över de senaste årens försäljning av alkohol i Sverige, har visat att folkölet står för ca 20 % av den totala mängden registrerad alkoholförsäljning omvandlad till

100 % alkohol. 99 % av den totala folkölsförsäljningen sker genom detaljhandeln. I Stockholm finns i dag ca 1 100 godkända livsmedelslokaler med rätt att sälja folköl.

Enligt drogvaneinventeringar är folköl en vanlig berusningsdryck bland ungdomar.

Lagstiftning

Alkohollagen (1995-01-01) är en social skyddslagstiftning med avsikt att motverka alkoholens skadeverkningar. En central roll i lagstiftningen är att skydda ungdomar mot alkoholskador. Mot denna bakgrund infördes 2001-07-01 skärpta detaljhandels- och serveringsbestämmelser för folkölsförsäljning. Lagstiftningen ger kommunerna det lokala tillsynsansvaret.

Tillsynen i Stockholms stad

Ansvar för tillsynen ligger på stadsdelsnämnderna (2002-01-01). Kommunfullmäktige har fastställt en tillsynsavgift som debiteras butiker och serveringar som säljer folköl. Ambitionsnivån för den löpande tillsynen ska vara att besöka varje försäljningsställe minst en gång per år, där fokus ska läggas på information och rådgivning. Utöver detta bör årliga inköpsstudier av folköl genomföras. En utbildning i ansvarsfull folkölshantering bör också anordnas av staden i samverkan med andra myndigheter och livsmedelsbranschen.

I samråd med Livsmedelshandlareförbundet har staden utarbetat riktlinjer för butikernas egentillsynsprogram, som är en väsentlig punkt vad beträffar de skärpta bestämmelserna. Fokus har därvid speciellt satts på ålderskontrollen och bland annat krävs att varje försäljningsställe ska utse minst en person som fyllt 18 år som ska finnas till hands vid eventuella problem kring ölförsäljningen (ölförsäljningsansvarig).
([länk](#))

6.6. Tillsyn av tobaksförsäljning

Tobak som riskfaktor

Daglig rökande är enligt forskningen en viktig riskfaktor för ungdomars sociala anpassning och kan fungera som en varningssignal för föräldrar och skolpersonal.

I drogvaneinventeringar har det visat sig att andelen högkonsumenter av alkohol och narkotika är kraftigt överrepresenterad bland daglig rökande/snusande ungdomar.

Ungdomarna uppger att de oftast själva har köpt tobaken.

Lagstiftning

År 1997 infördes nya bestämmelser i tobakslagen som innebär förbud att sälja tobaksvaror till den som är under 18 år. Den omedelbara tillsynen över att åldersgränsen efterlevs åvilar kommunen. Länsstyrelsen svarar för den regionala tillsynen.

Ytterligare en skärpning av bestämmelserna för försäljning av tobaksprodukter trädde ikraft 2002-07-01, vilken innebär bland annat en anmälningsskyldighet för varje försäljningsställe som säljer tobaksprodukter. Lagstiftningen ger kommunerna möjlighet att ta ut en tillsynsavgift baserad på den kommunala självkostnadsprincipen. Lag-

stiftningen ger också möjlighet till kommunfullmäktige att besluta om viten/förelägganden på lokal ort.

Tillsynen i Stockholms stad

Stadsdelsnämnderna har ansvaret för den löpande tillsynen (2003-01-01).

Kommunfullmäktige har fastställt en tillsynsavgift som debiteras försäljningsstäl-
lena.

Ambitionsnivån för den löpande tillsynen ska vara att besöka varje försäljningsstäl-
le minst en gång per år. Huvudinriktningen för den kommunala tillsynen över tobaks-
försäljningen ska vara rådgivning och information. Utöver detta bör årliga inköpsstu-
dier av tobak genomföras. En utbildning i ansvarsfull tobakshantering bör också an-
ordnas av staden i samverkan med andra myndigheter och livsmedelsbranschen. Erfar-
enheter och kunskaper från livsmedels- och folkölstillsynen bör så långt som möjligt
tas till vara.

Sedan flera år tillbaka har staden välfungerande kontakter med Sveriges Livsme-
delshandlareförbund, petroleumbranschen, servicehandeln m.m. Detta kontaktnät ska
användas för att sprida kunskap om lagstiftningens intentioner och villkor kring för-
säljning av tobaksvaror. Speciellt fokus ska läggas vid upprätthållandet av åldersgrän-
sen för köp av tobak. Vidare ska staden genom sina löpande kontakter med tobaksbo-
lagen, fackpressen och övriga media förstärka informationen. ([länk](#))

6.7. Insatser mot langning

Huvudansvaret för arbetet mot illegal försäljning av tobak, alkohol och narkotika lig-
ger hos polisen. Staden ska utgående från sina ansvarsområden understödja detta
arbete. Den langning som sker till ungdomar via föräldrar och andra vuxna, ska staden
motverka exempelvis genom informationsarbete. Vid stadens tillsyn över servering av
alkoholdrycker ska särskilt beaktas krogmiljöer där försäljning av narkotika misstänks.
Ett nära samarbete ska i detta arbete ske med polisen. Staden ska också genom en
medveten planering av den fysiska miljön, motverka skapandet av miljöer som inbju-
der till narkotikaförsäljning.

6.8. Lokala ordningsstadgan

Kommunerna har genom stöd av den lokala ordningsstadgan möjlighet att reglera på
vilka platser alkohol får drickas i offentliga miljöer. Polisen är en viktig samverkans-
part i beslutsprocessen, liksom socialtjänstens fältförlagda personal och lokala aktörer
i området. Staden ska ha en restriktiv hållning vid beslut enligt den lokala ordnings-
stadgan om rätt att dricka alkoholdrycker i offentliga miljöer, när rätten kan utgöra en
alkoholpolitisk olägenhet.

B. Begränsning av efterfrågan

För att mer specifikt kunna utforma efterfrågedämpande åtgärder, dvs. att förmå människor oavsett ålder att i minskad grad efterfråga alkohol och andra droger, gäller det att se till vilka olika sammanhang (arenor) som är viktiga.

Forskning har visat att det finns starka samband mellan narkotikamissbruk, omfattande alkoholdrickande och tobaksrökning bland unga. Insatser för att förebygga bruk av tobak, alkohol eller narkotika bland barn och ungdomar bör därför ingå i ett samspel med insatser som syftar till att främja hälsa och förebygga problem på bred front.

6.9. Viktiga sammanhang

Föräldrar – familj

Föräldrarna/familjen betecknas som den första och viktigaste arenan för förebyggande arbete. Därför är det avgörande att stadsdelsnämnder och berörda verksamheter utvecklar ett förhållningssätt för att få föräldrar delaktiga i det förebyggande arbetet. Detta kan i hög utsträckning ske genom utveckling av skolans arbete, men även mediala insatser och olika typer av föräldrautbildningsprogram är viktiga.

Skola – arbete

Den internationella preventionsforskningen har visat att skolan har stora möjligheter att spela en viktig roll i det förebyggande arbetet. Det förebyggande arbetet i skolan sammanfaller till viktiga delar med ambitionen att skapa "en bra skola" och "ett gott skolklimat". Forskning visar att när eleverna tycker det är roligt att gå till skolan, känner sig sedda och uppskattade av lärare och kamrater samt föräldrarna har förtroende för skolan, så är det i själva verket det kraftfullaste skyddet mot att utveckla missbruk och andra problem. Mot bakgrund av preventionsforskningens resultat urskiljs i övrigt fyra områden som centrala att utveckla i skolans förebyggande arbete.

- ? Samarbete och dialog mellan skola och föräldrar
- ? Innehållsrik och strukturerad fritidsverksamhet med skolan som bas
- ? Samtalsbaserad undervisning om alkohol och andra droger som en del av socialt och emotionellt lärande
- ? Elevhälsan och den pedagogiska verksamheten i samarbete

Ovanstående punkter finns utvecklade i "Förebyggandets konst", Statens Folkhälsoinstitut 2002 ([länk](#)).

Rektor ansvarar för att det finns en arbetsplan för tobaks- alkohol- och narkotikaförebyggande arbetet på respektive skola. Arbetsplanen ska visa hur skolan förebygger, hur skolans beredskap för att tidigt upptäcka barn i riskzon ser ut samt ha tydliga regler för vad som gäller när problem har uppstått. Rektor redovisar genomförda insatser till den egna stadsdelsnämnden respektive utbildningsnämnden. Skolan ska på olika sätt förstärka föräldrars och elevers delaktighet i skolan, företräda ett tydligt budskap

om att tobak, alkohol och andra droger inte ska förekomma under uppväxten och på det sättet förstärka familjens roll som gränssättare.

Även *arbetsplatsen* är en mycket viktig arena. Stadens uppgifter på detta område avhandlas i kapitel 9.

Fritid – nöjen – krogar

Aktuell preventionsforskning har visat på fritidsverksamhetens betydelse, speciellt för vissa mer utsatta grupper. Därför är det viktigt att barns fritids- och nöjesutbud tillmäts stor betydelse av stadsdelsnämnderna. Kamrater är viktiga för ungdomars attityder och beteenden, vilket bör beaktas vid val av metoder och program.

Restauranger och andra serveringsställen behandlas under avsnitt om tillgänglighetsbegränsande åtgärder.

Särskilt sårbara individer/grupper

En inte obetydlig del av dagens barn och ungdomar är av olika skäl extra riskutsatta och mottagliga för exempelvis missbruk. Detta gäller till exempel barn och ungdomar med olika neuropsykiatriska funktionshinder. I många fall är de dessutom hårt utsatta för lättillgängliga droger. För dessa barn och ungdomar räcker inte de generella, normativa insatserna. För dem gäller att berörda aktörer (exempelvis MVC/BVC, förskola, skola, socialtjänst) har väl utvecklad egen kompetens samt förmåga att samarbeta. Stadsdelsnämnderna har ansvar för att, i samarbete med bland annat landstinget, utveckla metoder för att tidigt stödja dessa individer och familjer. Avgörande för framgång är just förmågan att mycket tidigt komma in med stödjande insatser. Eftersom dessa barn oftast har svårigheter på flera sätt, måste det utformas insatser inom flera områden parallellt.

7. Tidiga insatser

Med **tidiga insatser** avses åtgärder som syftar till att identifiera och stödja personer i risksituationer och eller personer med riskbeteenden så tidigt som möjligt.

Inriktningsmål:

- ? Ett narkotikafritt Stockholm.
- ? Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor.
- ? Stadens invånare som missbrukar alkohol eller andra droger ska erbjudas hjälp att komma från sitt missbruk.

Delmål:

- ? Berusningsdrickandet bland både vuxna och unga ska minska.
- ? Nyrekrytering till missbruk ska minska.

7.1. Prioriterad inriktning

Barn/Ungdom:

- ? Stadsdelsnämnderna ska utforma samarbetsmodeller mellan socialtjänsten och skolan som bygger på samverkan med föräldrarna.
- ? Stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden ska tillse att stadens kommunala grundskolor och gymnasieskolor har en beredskap för att tidigt upptäcka barn och ungdomar i riskzon samt att det finns en tydlig skolpolicy kring vilka regler som gäller när problem har uppstått.
- ? Utbildningsnämnden ska tillse att alla fristående skolor, på såväl grundskolenivå som gymnasieskolenivå, har en beredskap för att tidigt upptäcka barn och ungdomar i riskzon och att det finns en tydlig skolpolicy kring vilka regler som gäller när problem har uppstått.
- ? Stadsdelsnämnderna ska bedriva ett uppsökande arbete i miljöer där ungdomar samlas.
- ? Stadsdelsnämnderna ska aktivt ta ansvar för att få till stånd samverkan mellan olika lokala aktörer, i syfte att bygga upp ett fungerande lokalt skyddsnät.
- ? Stadsdelsnämnderna ska tillhandahålla rådgivande ungdomsmottagningar.
- ? Stadsdelsnämnderna ska erbjuda riktade insatser för barn till föräldrar med missbruksproblem eller psykiskt funktionshinder.

Vuxna:

- ? Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska erbjuda rådgivande verksamhet riktad till unga vuxna med en högriskkonsumtion av alkohol eller med ett sporadiskt missbruk av narkotika.
- ? Stadsdelsnämnderna ska uppmärksamma personer med begynnande missbruksproblem, t.ex. genom att i samverkan med andra berörda myndigheter utveckla arbetet med personer som gripits för misstänkt rattonykterhet.
- ? Stadsdelsnämnderna ska erbjuda olika former av stödinsatser till gravida kvinnor med ett riskbeteende i form av hög alkoholkonsumtion eller sporadiskt användande av narkotika.

7.2. Inledning

Det bästa är om missbruk av alkohol och andra droger kan förhindras. Därför ska staden satsa på ett allsidigt förebyggande arbete. För att nå de människor som trots allt riskerar att hamna i ett missbruk krävs det att staden har en beredskap för att så tidigt som möjligt upptäcka och erbjuda stöd och hjälp för att skadan inte ska förvärras ytterligare.

7.3. Ålder och sammanhang bestämmer målgrupp

Möjligheterna att med säkerhet identifiera riskindivider eller riskgrupper kan många gånger vara små. En stor fördel med insatser för riskgrupper är att åtgärderna kan genomföras med större intensitet.

Det finns faktorer som ökar riskerna ytterligare, som till exempel hög tillgänglighet till droger, en otrygg fysisk miljö eller otydliga regler och normer om vad som gäller både i familjen, i närsamhället och i arbetslivet. Men det finns också faktorer som skyddar. Den enskilt viktigaste faktorn i det förebyggande arbetet är familjen. Insatser som förbättrar samspelet mellan barn och föräldrar, stärker samhörigheten med familjen och som klargör familjeregler avseende t.ex. alkohol, har en skyddande effekt på barn och ungdomar.

Vilken åldersgrupp som avses har betydelse för hur riskerna ska bedömas. För små barn är föräldrarnas möjligheter och beredskap att ta hand om sitt barn avgörande. Under tonårstiden blir kamratrelationer allt viktigare, liksom tonåringens anpassning till skolan i form av skolprestationer samt skoltrivsel. Ären efter det att man lämnat hemmet för studier eller arbetsliv, men ännu inte har skaffat en egen familj, är oftast en intensiv period av livet med mycket socialt umgänge med jämnåriga kamrater.

Genom att koncentrera insatserna till speciellt viktiga livssammanhang kan större möjligheter ges att tidigt upptäcka och tidigt åtgärda riskbeteenden eller problem innan allt för stor skada har skett. Sådana viktiga sammanhang för barn och ungdom är familjen, förskolan/skolan, fritiden och närsamhället. För vuxna gäller det framför allt familjen och det egna föräldraskapet, fritidsaktiviteter i form av krog- och nöjesliv, värnpliktstjänstgöring och arbetsliv.

7.4. Tidiga insatser - barn och ungdom

Tidiga insatser inom barn- och ungdomsområdet är bland annat insatser som riktar sig till:

- ? Barn/ungdomar i socialt utsatta miljöer eller i socialt utsatta situationer. Barn i familjer med alkohol- eller andra drogproblem löper betydligt större risk att själva utveckla olika former av problem.
- ? Barn/ungdomar med ett eget riskbeteende t.ex. i form av ett utagerande beteende, missbruk, kriminalitet eller som skolkar från skolan.
- ? Barn/ungdomar med psykiska problem eller olika neuropsykiatriska funktionshinder.

Tidiga insatser riktade till barn och ungdomar måste anpassas till både ålder och typ av risk eller problem. Ju tidigare i barnets utveckling ett problem uppstår, desto viktigare är det att hjälp erbjuds genom stöd till föräldrar och barn, för att förhindra en negativ utveckling.

Barn till missbrukande föräldrar eller till psykiskt funktionshindrade föräldrar är en särskilt viktig grupp att uppmärksamma. Staden ska erbjuda insatser i form av bland annat gruppverksamheter för dessa barn.

Insatser som riktar sig till ungdomar bör innehålla arbete med *både* föräldrar och ungdomar.

Det absolut viktigaste livssammanhanget för barn och ungdomar är familjen.

Föräldrautbildning eller andra former av stöd till familjer med syfte att förbättra kommunikationen i familjen är en central komponent i framgångsrika familjeinsatser för både små barn och tonåringar.

Tidig upptäckt

Blivande föräldrar och i synnerhet gravida kvinnor med ett eget riskbeteende, är en angelägen grupp att uppmärksamma. Det ofödda barnet har också rätt till skydd. Det samarbete som sker på stadsdelsnämndernas familjecentraler, mellan mödra- och barnhälsovård, barnomsorg och socialtjänst, ger stora möjligheter att tidigt upptäcka och tidigt erbjuda olika hjälpinsatser.

För ungdomar som har påbörjat ett missbruk är det viktigt att missbruket upptäcks tidigt och att de reaktioner som ges är tydliga. En tidig upptäckt minskar risken för individuella skador och för att missbruket ska spridas i ungdomsgruppen.

Skolans elevvård har en central betydelse i arbetet med att tidigt identifiera och ge stöd och hjälp. Kunskap om hälsans villkor, förebyggande av ohälsa och hälsofrämjande insatser finns hos olika yrkeskategorier inom skolan.

Samtliga stadsdelsnämnder i staden ska tillhandahålla rådgivande ungdomsmottagningar. Mottagningarna träffar merparten av ungdomarna i stadsdelsområdet och har en viktig funktion i arbetet med att tidigt identifiera och ge stöd och hjälp till enskilda ungdomar.

Strukturerat samarbete

För att nå ungdomar som experimenterar med alkohol eller andra droger måste det finnas ett fungerande skyddsnät omkring dem i skolan och i lokalsamhället. Ett strukturerat samarbete mellan socialtjänst, polis, skola, fritidsverksamheter och frivilligorganisationer är avgörande. Intentionen måste alltid vara att sträva efter samarbete och dialog med ungdomarnas familjer.

Ett utvecklat samarbete mellan olika instanser gör det lättare att nå ungdomar i riskzon eftersom det finns fler upparbetade kanaler. Undersökningar har visat att där det finns ett väl förankrat och genomtänkt ungdomsarbete påverkas ungdomars hälsa, hälsovanor och riskbeteenden i positiv riktning. Samarbetet gäller inte endast mellan olika ansvariga myndigheter eller instanser inom staden, utan innefattar också ett nära samarbete med fristående organisationer. Frivilligorganisationernas arbete är oerhört viktigt i det förebyggande arbetet och vid insatser i ett tidigt skede.

Skolan

Skolan erbjuder stora möjligheter till att tidigt stoppa en negativ utveckling för barn och ungdomar. Detta gäller inte endast de möjligheter som tagits upp tidigare kring att tidigt upptäcka ett problem, utan skolan kan också genom stöd och hjälp till eleven, bryta en negativ spiral.

Tidiga insatser som rekommenderas inom skolan är:

- ? Information till föräldrar om barns och tonåringars utveckling.
- ? Insatser i samarbete med barnets/tonåringens familj, som stärker lärarnas förhållningssätt och förmåga att hantera riskbarn och risktonåringar i skolundervisningen.
- ? Tydlig skolpolicy bland annat kring vilka regler som gäller samt för hur man hanterar situationer när problem har uppstått.
- ? Mentorsktipsprogram i samarbete med skola och familj som ger stöd till barn och ungdomar som tillhör högriskgrupper.

Uppsökande arbete och fritidsverksamhet

Under tonårstiden blir kamratrelationer allt viktigare och därför är fritiden ett angeläget område för att nå ungdomar i riskzon. Socialtjänsten har ansvar för att bedriva ett aktivt uppsökande arbete i miljöer där ungdomar samlas.

Det uppsökande arbetet ger möjligheter både att tidigt upptäckt ungdomar med behov av stöd och att få kunskap om ungdomars villkor samt eventuella riskmiljöer inom stadsdelsområdet.

Fritiden är också ett viktigt område för att erbjuda positiva alternativ och bryta en negativ utveckling. Inriktningen bör vara att erbjuda strukturerade aktiviteter som bygger på ungdomarnas egna intressen och där föräldrar och andra vuxna är involverade.

7.5. Tidiga insatser - vuxna

Tidiga insatser inom vuxenområdet är bland annat insatser riktade till:

- ? Personer som har en hög konsumtion av alkohol
- ? Personer som sporadiskt använder narkotika
- ? Personer som kör bil i påverkat eller berusat tillstånd
- ? Kvinnor som dricker alkohol eller använder narkotika under graviditeten

Konsumtionen av alkohol och erfarenhet av narkotika skiljer sig åt mellan olika åldersgrupper. Den åldersgrupp som har högst andel aktuell narkotikaerfarenhet är 15-29 åringar. Alkoholkonsumtionen är som högst bland äldre ungdomar och unga vuxna. För båda könen är alkoholkonsumtionen som högst i åldersgruppen 20-29 år. Antalet stor-konsumtionstillfällen av alkohol har ökat framför allt bland kvinnor.

Målgrupper för tidiga insatser

De grupper av vuxna som tydligt framhålls i de nationella handlingsplanerna som viktiga målgrupper i det preventiva arbetet, är unga vuxna och kvinnor, i synnerhet gravida kvinnor.

Tidig upptäckt

Idag finns det få effektiva metoder att nå och arbeta med åldersgruppen 20-29 år. Svårigheten består bland annat i att identifiera de personer som har påbörjat ett missbruk, motivera dem att ändra sitt beteende och eventuellt utforma en lämplig hjälpinsats.

Viljan att förneka problem kan vara mycket stark. Följaktligen söker de inte hjälp självmant för sitt missbruk, men de kan söka hjälp av andra skäl. Det är därför viktigt att det finns kompetens hos personal som eventuellt möter denna grupp. Kunskap om hur man kan uppmärksamma även subtila signaler om exempelvis användande av narkotika eller hög alkoholkonsumtion är viktigt.

Undersökningar visar dock att relativt små insatser riktade till personer med ett riskbeteende kan få goda resultat. SBU (Statens beredning för medicinsk utvärdering) konstaterar att för missbrukare med begränsade problem (måttligt eller inget beroende) ger begränsad behandling samma effekt som mer omfattande. Forskningsresultat talar för att man bör utveckla nya pedagogiska behandlingsformer med inriktning mot självhjälpsprogram. Attitydpåverkan som riktar in sig på egenkontroll, lyfts fram som framgångsrikt tillvägagångssätt när det gäller individer med en hög alkoholkonsumtion. En metod riktad till högkonsumenter av alkohol, är s.k. mini-interventioner, som innebär att man inom sjukvården hjälper till att identifiera riskfylld konsumtion, ger information samt motivationshöjande insatser och stöd.

Forskningsresultat visar på betydelsen av att rikta in sig på hjälpinsatser som inte fördömer, utan skapar möjlighet till självreflektion och självhjälp (empowerment).

En viktig resurs i arbetet med personer med ett riskbeteende eller som påbörjat ett missbruk är också organisations- och föreningslivet.

Stadens ansvar

Huvudansvaret för att förebygga ohälsa bland vuxna ligger inom hälso- och sjukvården. Men det är viktigt att staden samverkar med landstinget i detta arbete i synnerhet kring grupperna unga vuxna och kvinnor.

Staden har genom tillståndsgivning för alkoholservering och utbildning i ansvarsfull alkoholservering till krögare och deras personal, möjlighet att begränsa tillgängligheten till alkohol. Insatser som syftar till att förmå personalen att inte överservera alkohol är exempel på detta.

Staden ska inom missbrukarvården erbjuda ett varierat utbud av bland annat lättillgängliga öppenvårdsresurser. Rådgivande verksamhet som riktar sig till unga vuxna med en riskfylld alkoholkonsumtion eller som sporadiskt missbrukar narkotika är en viktig del i ett sådant utbud. Stadsdelsnämndernas missbrukarvård ska tillsammans med andra inblandade myndigheter erbjuda insatser för personer som gripits för rattonykterhet.

Genom samarbetet inom stadens familjecentraler nås blivande föräldrar och gravida kvinnor med ett riskbeteende. Erbjudanden i form av stöd i föräldraskapet och i att ta tag i eget riskbeteende är exempel på insatser för denna grupp.

Staden som arbetsgivare har också ett ansvar. Genom en tydlig personalpolitisk drogpolicy för stadens nämnder och bolag, ges större möjligheter att upptäcka problem och erbjuda lämpliga stödinsatser.

8. Vård och behandling

Vård och behandling avser åtgärder mot ett manifesterat problem eller skada på individuell nivå.

Inriktningsmål:

Stadens invånare som missbrukar alkohol eller andra droger ska erbjudas hjälp att komma ifrån sitt missbruk.

Delmål:

- ? Fler missbrukare ska förmås att upphöra med sitt missbruk.
- ? Alkoholens och narkotikans medicinska och sociala skadeverkningar ska minska.

8.1. Prioriterad inriktning

- ? Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska inom sina respektive ansvarsområden samverka med andra myndigheter, organisationer och vårdgivare i syfte att erbjuda missbrukare bästa möjliga vård.
- ? Lokala missbruksmottagningar i samverkan mellan stadsdelsnämnderna och beroendevården ska finnas i varje stadsdel eller för flera stadsdelar gemensamt.
- ? Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska utifrån en särskild ansvarsfördelning samverka med landstingets specialiserade beroendevård och psykiatri i arbetet med missbrukare med psykiska funktionshinder.
- ? Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska särskilt uppmärksamma missbrukande ungdomar och unga vuxna och erbjuda dem insatser så tidigt som möjligt.
- ? Stadsdelsnämndernas och socialtjänstnämndens arbete med de mest utslagna missbrukarna ska främst inriktas på att motivera till långsiktiga åtgärder för att förbättra den enskildes livssituation utifrån individuella behov och förutsättningar.
- ? Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska beakta kvinnors specifika behov i valet av vård- och behandlingsinsatser. Kvinnliga missbrukare med barn ska särskilt uppmärksammas. Missbrukarvården ska också speciellt uppmärksamma riskerna vid missbruk och graviditet.
- ? Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska erbjuda hjälp och stöd till anhöriga och framförallt barn till missbrukare.
- ? Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska regelmässigt följa upp alla vård- och behandlingsinsatser.
- ? Stadsdelsnämnderna ska bedriva uppsökande arbete inom sin respektive nämnds stadsdelsområde. Socialtjänstnämndens uppsökande arbete ska utgöra ett komplement till stadsdelsnämndernas arbete.

8.2. Inledning

Kommunen och landstinget har ett gemensamt ansvar för att förebygga och behandla alla former av drogmissbruk. Lagstiftningen ålägger de båda huvudmännen delvis skilda och delvis sammanfallande uppgifter vad gäller såväl förebyggande arbete som vård och behandling. I socialtjänstlagen anges att kommunernas socialtjänst har det yttersta ansvaret för att missbrukare får det stöd och den hjälp som de behöver för att komma ifrån missbruket. Detta ansvar omfattar dock inte de insatser som åligger annan huvudman. Socialtjänsten svarar för den långsiktiga rehabiliteringen medan avgiftning, psykiska komplikationer i samband med missbruk samt substitutionsbehandling främst är ett ansvar för hälso- och sjukvården. Huvudmännens insatser måste samordnas så att missbrukaren erbjuds bästa möjliga vård.

Stadens missbrukarvård ska ha högt ställda kvalitetskrav och en hög tillgänglighet. Arbetet ska präglas av respekt för den enskilde, kontinuitet och kompetens. De insatser och metoder som används ska ha stöd i aktuell forskning kring framgångsrika behandlingsmetoder.

Staden ska erbjuda ett brett och varierat utbud av vård, behandling och omvårdnad. Insatserna ska alltid utgå ifrån den enskildes individuella behov och utformas och genomföras i samarbete med honom/ henne. Den enskilde ska också ges möjlighet att framföra sina synpunkter på innehållet i vården. Beslut om stöd, vård och behandling ska vila på underlag som garanterar den enskildes rättssäkerhet.

Sedan 1998 finns ett gemensamt policydokument för Stockholms läns kommuner och Stockholms läns landstings missbrukar- och specialiserade beroendevård. I dokumentet anges att samverkan med de båda huvudmännen förutsätter tydlighet i fråga om ansvarsförhållanden och ansvarsgränser. Policyn ligger till grund för både övergripande och lokal samverkan och för lokala överenskommelser mellan länets kommuner och sjukvårdsområden. Inriktningen är framför allt vuxna missbrukare.

Kommunfullmäktige har även antagit riktlinjer för stadens insatser till vuxna missbrukare och riktlinjer för handläggning av barn- och ungdomsärenden.[\(länkar\)](#)

8.3. Organisation

Stadsdelsnämnderna och Enheten för hemlösa vid socialtjänstnämnden har ansvar för vård- och behandlingsarbetet i samtliga vårdärenden.

Lokala missbruksmottagningar med integrerad verksamhet i samarbete mellan socialtjänsten och landstinget ska finnas i varje stadsdelsområde eller för flera stadsdelsområden tillsammans. Mottagningarna ska utgöra en del av den lokala vård- och behandlingsstrukturen och arbeta i nära samverkan med övrig socialtjänst, primärvård och allmänpsykiatri.

Socialtjänstnämnden har med sina verksamheter ett övergripande ansvar för kompletterande resurser till stadsdelsnämndernas lokala missbrukarvård. Verksamheterna omfattar både institutionsvård för vuxna och ungdomar, öppenvårdsbehandling samt uppsökande verksamheter och socialjour.

8.4. Grupper med särskilda behov

För att nå dem som riskerar att hamna i ett missbruk krävs att staden har en beredskap för att så tidigt som möjligt upptäcka och erbjuda stöd och hjälp. De vård- och behandlingsinsatser som erbjuds ska utgå ifrån den enskildes individuella behov och utformas och genomföras i samråd med honom/ henne. Hänsyn måste tas till en rad faktorer såsom t.ex. ålder, kön, psykisk- och fysisk hälsa, missbruksmönster, etnisk och kulturell härkomst m.m. Det familjenätverk som finns kring missbrukaren ska involveras i rehabiliteringen. Detta är särskilt viktigt i arbetet med missbrukande ungdomar och unga vuxna.

Användningen av alkohol och andra droger bland *ungdomar och unga vuxna* har ökat under den senaste tioårsperioden. Experimenteraandet med droger har ökat liksom det s.k. rekreativmissbruket. Det är angeläget att försöka avbryta ungdomars testande av droger så tidigt som möjligt. För detta krävs kompetens att fånga upp signaler om ett sådant pågående missbruk, utbyggd rådgivningsverksamhet och olika former av behandlingsalternativ. Vård- och behandlingsinsatser ska finnas som riktar sig speciellt till ungdomar och unga vuxna. När det gäller beslut om åtgärder och behandlingsinsatser är snabba reaktioner och insatser av stor betydelse. Ungdomar ska alltid erbjudas vård och behandling i syfte att uppnå fullständig habilitering. Psykiskt störda ungdomar med missbruksproblem ska ägnas särskild uppmärksamhet och erforderlig specialistvård påkallas vid behov. Vid placeringar av ungdomar och unga vuxna på olika former av institutioner finns en risk att institutionsmiljön i sig utgör en kontaktyta för olika droger. Det är viktigt att staden skapar en drogfri miljö inom alla typer av vård och behandling som man ansvarar för.

Kvinnliga missbrukare lever många gånger under svåra psykosociala omständigheter och är i hög grad utsatta för våld eller andra övergrepp. De uppvisar ofta såväl fysiska som psykiska sjukdomstillstånd, vilket gör det extra viktigt att samverkan sker med landstingets beroendevård och psykiatri. Kvinnors specifika behov ska beaktas vid valet av vård- och behandlingsinsatser. Kvinnliga missbrukare med barn ska särskilt uppmärksammas, oavsett om kvinnorna är ensamförsörjare eller inte. Missbrukarvården måste också speciellt uppmärksamma riskerna vid missbruk och graviditet.

Missbruk av alkohol och andra droger påverkar inte enbart den enskilde missbrukarens hälsa och sociala situation utan även de närståendes liv i mycket hög grad. Det är därför mycket angeläget att erbjuda *anhöriga* hjälp och stöd oavsett om missbrukaren själv genomgår missbruksbehandling eller inte. Barn till missbrukare utgör en särskilt utsatt grupp vars behov det är särskilt viktigt att uppmärksamma, t.ex. genom att stadsdelsnämnderna erbjuder deltagande i speciella barngrupper.

Psykiskt störda personer som också har ett missbruk är en av samhällets mest utsatta grupper. Socialtjänsten, allmänpsykiatrien och den specialiserade beroendevården har ett gemensamt ansvar för *de psykiskt störda missbrukarna*. Stadsdelsnämnderna och landstingets specialiserade beroendevård och psykiatri ska samverka lokalt utifrån en fastställd ansvarsfördelning. Syftet med samverkan är att utnyttja den samlade kompetensen optimalt.

Få av de *tyngsta missbrukarna* är helt okända för samhällets vårdapparat. För denna grupp är det särskilt viktigt att samverkan mellan socialtjänst, hälso- och sjukvård, kriminalvård och frivilligorganisationer fungerar bra. Det är viktigt att bygga upp professionella nätverk för att långsiktigt kunna stödja de mest utsatta och svårmostiverade. Arbetet med hemlösa missbrukare ska framförallt inriktas på att motivera till mer långsiktiga åtgärder utifrån den enskilde missbrukarens individuella behov och förutsättningar.

Farmakologisk underhållsbehandling (substitutionsbehandling) utgör i vissa fall ett alternativ till annan behandling och ska kombineras med psykosociala insatser. Missbrukar- och beroendevårdens gemensamma strävan ska vara att på sikt om möjligt upphäva även detta medicinska beroende, vilket förutsätter aktiva, psykosociala och emellanåt även psykiatriska insatser för att i mesta mån möjliggöra rehabilitering.

Socialtjänsten har till uppgift att informera om HIV/aids, om riskbeteende och om smittspridning samt att ge information om var HIV-tester kan genomföras. *HIV-positiva och aidssjuka missbrukare* bör ägnas särskild uppmärksamhet. Socialtjänsten och hälso- och sjukvården måste samarbeta i dessa frågor.

8.5. Uppsökande arbete

Enligt Socialtjänstlagen har kommunen ansvar för att bedriva uppsökande arbete riktat till såväl ungdomar som vuxna. Det uppsökande arbetet ska ske på tre nivåer; samhälls-, grupp- och individnivå. Den uppsökande verksamheten på individnivå ska erbjuda människor stöd och motivera till en långsiktig förändring av en ogynnsam livssituation med exempelvis drogmissbruk, hemlöshet och psykiska problem. Socialtjänsten ska hålla sig informerad om de problem som finns i staden och ansvara för att personer som är i behov av insatser från socialtjänsten ska erbjudas sådana i ett så tidigt skede som möjligt.

Stadsdelsnämnderna ska bedriva uppsökande arbete inom sitt stadsdelsområde. Det uppsökande arbetet måste organiseras och utformas utifrån lokala behov och förutsättningar och ske i samverkan med övrig socialtjänst och andra aktörer, t.ex. skol- och fritidsgårdspersonal, hyresvärdar, närpolis och föreningsliv. Det uppsökande arbetet ska ha ett långsiktigt perspektiv men bör också vara så flexibelt att det kan anpassas till de behov som uppstår på olika platser inom stadsdelsområdet och vid olika tidpunkter.

Socialtjänstnämnden har ansvar för det kommunövergripande uppsökande arbetet. Detta uppsökande arbete ska utgöra ett komplement till det uppsökande arbete som bedrivs inom respektive stadsdelsområde. I det kommunövergripande uppsökande arbetet är det viktigt att samarbete sker med övrig socialtjänst samt med polis, landsting, frivilligorganisationer m.m.

Det uppsökande arbete som bedrivs av olika organisationer utgör ett viktigt komplement till socialtjänstens arbete. Frivilligorganisationerna har till skillnad från socialtjänsten inget myndighetsansvar.

9. Staden som arbetsgivare

Inriktningsmål:

- ? Ett narkotikafritt Stockholm.
- ? Stadens invånare ska ha återhållsamma alkoholvanor.
- ? Stadens invånare som missbrukar alkohol eller andra droger ska erbjudas hjälp att komma från sitt missbruk.

Delmål:

- ? Berusningsdrickandet bland både vuxna och unga ska minska.
- ? Nyrekrytering till missbruk ska minska.
- ? Fler missbrukare ska förmås att upphöra med sitt missbruk.
- ? Alkoholens och narkotikans medicinska och sociala skadeverkningar ska minska.

9.1. Prioriterade inriktningar

- ? Stadens samtliga nämnder och bolag ska i sina personalpolitiska program ha en personalstödande drogpolicy.
- ? Staden ska företräda en måttlig alkoholkonsumtion i representations-sammanhang.

9.2. Inledning

Det lönar sig att satsa på förebyggande insatser. Erfarenheter visar att ju tidigare hjälp sätts in desto större är förutsättningarna att uppnå ett positivt resultat. Allra humanast och ekonomiskt mest fördelaktigt är att förebygga att problem överhuvudtaget uppstår.

Problem relaterade till bruk av alkohol och andra droger är ett av landets största folkhälsoproblem. Problemen leder inte bara till ett stort lidande för den enskilde och dennes omgivning, utan medför också stora konsekvenser för arbetskamrater och arbetsgivare samt omfattande kostnader för samhället.

Flertalet människor med alkohol- eller andra drogproblem finns kvar i arbetslivet och endast en mindre andel är helt utslagna. Det är på arbetsplatsen som den största möjligheten finns att upptäcka om någon har problem med alkohol eller andra droger.

Som arbetsgivare vill staden förebygga ohälsa hos stadens anställda och förebygga utslagning från arbetslivet. För att nå detta krävs det tydliga regler, ett tidigt ingripande och ett väl fungerande rehabiliteringsarbete.

Ett tydligt regelverk är ett led i att skapa en trygg och trivsamt arbetsmiljö för alla anställda, men är också till för säkerställandet av en hög kvalitets- och rättsäkerhetsnivå i det arbete som man åtagit sig gentemot stadens befolkning.

9.3. Arbetsgivaransvar

Alla arbetsgivare har enligt arbetsmiljölagen ett ansvar för att förebygga ohälsa och olycksfall. Enligt föreskriften om anpassning och rehabilitering ska en skriftlig policy som innehåller regler för bruket av alkohol och rutiner för rehabilitering vid missbruksproblem finnas. Arbetstagarna ska delta i utvecklingen av detta arbete.

9.4. Det lönar sig att satsa på förebyggande insatser

Det viktigaste motivet för att förebygga problem relaterade till bruk av alkohol och andra droger inom arbetslivet är att förhindra och minska olycksfall, sjukfrånvaro och uppsägning samt risken för tredje man.

Forskningen har visat att hög tillgång till alkohol ökar konsumtionen i och utanför arbetet. Andra viktiga riskfaktorer som kan relateras till arbetsmiljön är socialt tryck, frihet från övervakning, oregelbundna arbetstider, separationer från normala relationer och stress på grund av hög arbetsbelastning.

Flera undersökningar har visat att det lönar sig att satsa på förebyggande och tidiga insatser. Satsningarna minskar kostnader för exempelvis sjukfrånvaro, höjer effektiviteten och ökar trivseln på arbetsplatsen. ([länk](#))
